

EUROPSKA POLITIKA SUSJEDSTVA - ISTOČNO PARTNERSTVO

Radenković, Viktor

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:926070>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-17**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

“Dr. Mijo Mirković“

VIKTOR RADENKOVIĆ

EUROPSKA POLITIKA SUSJEDSTVA – ISTOČNO PARTNERSTVO

Diplomski rad

Pula, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

“Dr. Mijo Mirković“

VIKTOR RADENKOVIĆ

EUROPSKA POLITIKA SUSJEDSTVA – ISTOČNO PARTNERSTVO

Diplomski rad

JMBAG : 0303037158, redovni student

Studijski smjer : Marketinško upravljanje,

Predmet : Gospodarstvo Europske unije

Znanstveno područje: društvene znanosti

Znanstveno polje: ekonomija

Znanstvena grana: međunarodna ekonomija

Mentor : prof. dr. sc. Ines Kersan - Škabić

Pula, 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisan **Viktor Radenković**, kandidat za prvostupnika ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visoko školskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student:

U Puli, _____

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, **Viktor Radenković** dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom **EUROPSKA POLITIKA SUSJEDSTVA – ISTOČNO PARTNERSTVO** koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. EUROPSKA POLITIKA SUSJEDSTVA.....	3
2.1. Ciljevi Europske politike susjedstva.....	5
2.2. Instrumenti Europske politike susjedstva.....	6
2.3. Istočno partnerstvo.....	9
2.3.1. <i>Struktura istočnog partnerstva</i>	12
2.3.2. <i>Ciljevi i rezultati istočnog partnerstva</i>	15
2.3.3. <i>Odnosi s Rusijom</i>	17
2.4. Južno partnerstvo.....	18
2.5. Vanjska trgovina EU sa zemljama Istočnog i Južnog partnerstva.....	19
3. EUROPSKA UNIJA I UKRAJINA.....	22
3.1. Povijest odnosa Ukrajine sa Europskom unijom.....	23
3.2. Odnosi Ukrajine i Rusije i pozicija Europske unije.....	27
3.3. Ukrajina u sklopu Istočnog partnerstva.....	30
3.4. Gospodarski odnosi EU i Ukrajine.....	31
3.5. Projekti u Ukrajini koje financira Europska unija.....	33
3.6. Javno mnijenje u Ukrajini o EU.....	35
4. EUROPSKA UNIJA I BJELORUSIJA.....	38
4.1. Povijest odnosa Bjelorusije s Europskom unijom.....	39
4.2. Politički odnosi Bjelorusije s Europskom unijom.....	41
4.3. Bjelorusija u sklopu Istočnog partnerstva.....	44
4.4. Građanska prava u Bjelorusiji.....	45
4.5. Gospodarski odnosi Bjelorusije i Europske unije.....	46
4.6. Projekti u Bjelorusiji koje financira Europska unija.....	48
5. EUROPSKA UNIJA I MOLDAVIJA.....	50
5.1. Povijest odnosa Moldavije s Europskom unijom.....	51
5.2. Politička situacija u Moldaviji.....	52
5.3. Moldavija u sklopu Istočnog partnerstva.....	56
5.4. Gospodarski odnosi Moldavije i Europske unije.....	57
5.5. Projekti u Moldaviji koje financira Europska unija.....	60
5.6. Javno mnijenje u Moldaviji o EU.....	61

6. EUROPSKA UNIJA I GRUZIJA.....	63
6.1. Povijest odnosa Gruzije s Europskom unijom.....	64
6.2. Rat u Abhaziji i Južnoj Osetiji, odnosi sa Rusijom i reakcija Europske unije.....	66
6.3. Gruzija u sklopu Istočnog partnerstva.....	68
6.4. Gospodarski odnosi Gruzije i Europske unije.....	69
6.5. Projekti u Gruziji koje financira Europska unija.....	71
7. EUROPSKA UNIJA I ARMENIJA.....	73
7.1. Povijest odnosa Armenije s Europskom unijom.....	74
7.2. Armenija u sklopu Istočnog partnerstva.....	76
7.3. Gospodarski odnosi Armenije i Europske unije.....	77
7.4. Projekti u Armeniji koje financira Europska unija.....	78
7.5. Javno mnijenje u Armeniji o EU.....	80
8. EUROPSKA UNIJA I AZERBAJDŽAN.....	82
8.1. Povijest odnosa Azerbajdžana s Europskom unijom.....	83
8.2. Odnosi između Azerbajdžana i Armenije.....	85
8.3. Azerbajdžan u sklopu Istočnog partnerstva.....	87
8.4. Gospodarski odnosi Azerbajdžana i Europske unije.....	89
8.5. Projekti u Azerbajdžanu koje financira Europska unija.....	91
9. ZAKLJUČAK.....	93
LITERATURA.....	95
POPIS SLIKA I TABLICA.....	113
SAŽETAK.....	114
SUMMARY.....	115

1. UVOD

Europska politika susjedstva-Istočno partnerstvo je osnovana radi suradnje sa zemljama Istočne Europe odnosno bivšeg Sovjetskog Saveza. U njega spadaju Moldavija, Bjelorusija, Ukrajina, kao i zemlje s Južnog Kavkaza-Armenija, Azerbajdžan i Gruzija. Cilj je da se te zemlje politički integriraju, da se promiče demokracija, a također da se razvijaju gospodarski odnosi između zemalja Istočnog partnerstva sa zemljama Europske unije.

Cilj ovog rada je da se čitatelja upozna sa zemljama Istočnog partnerstva, s poviješću odnosa tih zemalja sa Europskom unijom, s gospodarskim odnosima koje te zemlje imaju s Europskom unijom i s projektima koje u tim zemljama financira Europska unija. Također će se u ovom radu dotaknuti specifične teme koje su prioritet pojedinim zemljama Istočnog partnerstva i dotaknuti će se teme koje „muče“ te zemlje. Neizbježno je i spomenuti odnose s Rusijom kod pojedinih zemalja pošto postoje zemlje koje su odlukom da se žele europski integrirati odlučile okrenuti leđa toj zemlji, a o čemu će biti više riječi u ovom radu.

U drugom dijelu dotaknut će se tema Europske politike susjedstva. Konkretno će se opisati ciljevi i instrumenti Europske politike susjedstva. Nakon toga će se konkretno posvetiti Istočnom partnerstvu, njegovoj strukturi i instrumentima, a također će se prikazati i rezultati njegova rada. Bitan element kod zemalja Istočnog partnerstva je i odnos s Rusijom, pošto su te zemlje proizašle iz bivšeg Sovjetskog Saveza i usko su vezane s njom. Kulture su slične, a i dobar dio stanovnika koristi ruski jezik u svakodnevnom govoru. Također ćemo se dotaknuti i zemalja iz Južnog partnerstva (Unija za Mediteran) i njihovih glavnih ciljeva. Na kraju drugog djela prikazat će se vanjska trgovina EU-a sa zemljama Južnog i Istočnog partnerstva. U svakom dijelu ovog diplomskog rada prikazat će se kako svaka zemlja djeluje u sklopu Istočnog partnerstva.

U trećem dijelu pod nazivom „Europska unija i Ukrajina“ dotaknut će se tema povijesti odnosa između Europske unije i Ukrajine. Tu je bitno naglasiti političke odnose, a također i kakve korake poduzima Ukrajina da bude član Europske unija odnosno da li ispunjava sve zahtjeve od EU. Naravno da je ka putu u EU bitno da Ukrajina riješi ratne konflikte unutar svoje zemlje u kojoj ima puno podjela. Također će se dotaknuti odnos

Ukrajine sa Rusijom i pozicija EU-a. Trenutno Ukrajina i Rusija imaju trajno narušene odnose koji su započeli 2014.godine Također je bitno naglasiti koje projekte EU financira u Ukrajini, kao i kakvo mnijenje imaju stanovnici Ukrajine o EU.

U četvrtom dijelu pod nazivom „Europska unija i Bjelorusija“ pobliže će se objasniti povijest odnosa Bjelorusije i EU kao i politički odnosi pošto EU kritizira Bjelorusiju zbog kršenja građanskih prava kao i zbog diktature koje po njima provodi predsjednik Bjelorusije Aleksandar Lukašenko koji je na toj poziciji preko 25 godina. Također će se dotaknuti i tema gospodarskih odnosa, kao i projekata koje EU financira u Bjelorusiji.

U petom dijelu pod nazivom „Europska unija i Moldavija“ također će se prikazati odnosi Moldavije s EU kao i komplicirana politička situacija u toj zemlji. Dotaknut će se i politički odnosi s Rumunjskom, kao i gospodarski odnosi s EU. Bitno će biti istaknuti projekte koji se financiraju od strane EU, kao i javno mnijenje Moldavaca o EU.

U šestom dijelu pod nazivom „Europska unija i Gruzija“ pričat će se o povijesti odnosa s Europskom unijom kao i o gospodarskim odnosima s EU. Posebno će se govoriti o ratu u Južnoj Osetiji i o poziciji EU što se tiče tih događaja, kao i o narušenim odnosima s Rusijom. Na kraju poglavlja spomenut će se i najvažniji projekti koje Europska unija financira u Gruziji.

U sedmom dijelu pod nazivom „Europska unija i Armenija“ govorit će se o povijesti odnosa EU s Armenijom, kao i o gospodarskim odnosima. Nadalje će se prikazati o projekti koje EU financira u Armeniji. Naglasit će se i odnos Armenaca prema EU, odnosno njihovi stavovi u potencijalnom članstvu Armenije u EU.

U osmom dijelu pod nazivom „Europska unija i Azerbajdžan“ govorit će se o povijesti odnosa EU s Azerbajdžanom kao i o gospodarskim odnosima pošto je Azerbajdžan gospodarski div, energetski je bogat, a također je i daleko najbogatija zemlja Istočnog partnerstva. Također će se dotaknuti i tema odnosa Azerbajdžana s Armenijom koji su jako loši i uvijek na rubu konflikta. Prikazat će se projekti koje Europska unija financira u Azerbajdžanu.

U devetom dijelu će se kroz zaključak iznijeti sinteza svega onoga što je bilo obuhvaćeno u ovom diplomskom radu.

2. EUROPSKA POLITIKA SUSJEDSTVA

Europska politika susjedstva je instrument vanjske politike Europske unije koji je namijenjen da pomogne zemljama u susjedstvu EU-a u provedbi reforma kako bi se jačala sigurnost i stabilnost i kako bi odnosi među njima bili puni povjerenja što na kraju vodi do boljih gospodarskih i političkih odnosa. Među zemljama članicama Europske politike susjedstva uključene su i zemlje koje bi u budućnosti voljele biti dio Europske unije, dok neke ne žele biti dio EU, već žele stvarati prijateljske odnose sa zemljama članicama EU.

Nakon petog kruga proširenja Europske unije 2004. godine s 10 novih zemalja članica, došlo je do drastičnog pomaka njenih vanjskih granica. Odjednom je niz siromašnih i politički nestabilnih zemalja počelo graničiti s Europskom unijom. Zbog toga je došlo do ideje da se stvori jedinstvena politika prema zemljama koje graniče s Europskom unijom i tako je nastala Europska politika susjedstva. Jedan od bitnijih razloga njenog nastajanja je bilo da se stvori krug zemalja oko EU s kojima će EU imati mirne, bliske i suradničke odnose.¹

Europska politika susjedstva se sastoji od Istočnog partnerstva i Južnog partnerstva. Ukupno ima 16 zemalja, a to su: Alžir, Egipat, Izrael, Jordan, Libanon, Libija, Maroko, Palestina, Sirija, Tunis (Južno partnerstvo) i Armenija, Azerbajdžan, Bjelorusija, Gruzija, Moldavija, Ukrajina (Istočno partnerstvo).

Europska politika susjedstva uspostavljena je 2004. godine, dok je reviziju doživjela 2011. godine nakon arapskog ustanka.² Veliki novitet bio je princip „više za više“ koji je označavao da dobro provođenje reforme ovih zemalja mora biti nagrađeno dodatnom financijskom potporom. Od svog pokretanja, Europska politika susjedstva se znatno razvila zbog niza radikalnih promjena i izazova koji utječu na susjedne zemlje u pogledu stabilnosti, prosperiteta i sigurnosti.

¹E. Wesselink, ;R.A. Boschma, : Overview of the European Neighbourhood Policy: Its History, Structure, and Implemented Policy Measures, (2012) Utrecht University Repository (Report), str. 5., dostupno na: <http://www.ub.edu/searchproject/wp-content/uploads/2012/02/WP-1.4.pdf> (8. ožujak 2020.).

²European Neighbourhood Policy (ENP), dostupno na: https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/european-neighbourhood-policy-enp/330/european-neighbourhood-policy-enp_en (8. ožujak 2020.).

Od samih početaka Europske politike susjedstva, dolazilo je do mnogih konflikata sa zemljama koje graniče s EU, došlo je do mnogih političkih promjena, državnih udara, itd. U Gruziji je došlo do krize 2008. godine gdje se zbio građanski rat nakon kojeg se Abhazija odvojila od Gruzije. U Ukrajini je 2014. godine došlo do državnog udara, koji je doveo do građanskog rata i do odvajanja Krima od Ukrajine. Posljedica toga su narušeni odnosi EU-a s Rusijom koju smatraju glavnim krivcem za sukobe na istoku Europe. I u zemljama Južnog partnerstva su se događale mnoge političke promjene. Građanski rat u Siriji koji se vodi od 2011. godine, rat u Libiji koja je podijeljena nakon ubojstva Gaddafija. Također mnogo toga se promijenilo u Egiptu gdje je došlo do političkih sukoba nakon svrgavanja s vlasti dugogodišnjeg predsjednika Egipta Hosnija Mubaraka. Kao odgovor na sve te političke i ratne sukobe, EU je 2015. godine odlučila revidirati Europsku politiku susjedstva.

Europska komisija i Europska služba za vanjsko djelovanje (ESVD) pokrenule su u ožujku 2015. godine postupak savjetovanja radi novog preispitivanja Europske politike susjedstva. Jedan od glavnih ciljeva je bio da se prilagode instrumenti Europske politike susjedstva kako bi se bolje uzele u obzir konkretne težnje partnerskih zemalja. 9. srpnja 2015. godine Europski parlament je donio rezoluciju u kojoj se ističe potreba za strateški jačom i fleksibilnijom Europskom politikom susjedstva. Na temelju toga, 11. studenog 2015. godine predstavljena je komunikacija ESVD-a i Komisije, utemeljena na rezultatima savjetovanja. 18.5.2017. godine objavljeno je Izvješće o provedbi Europske politike susjedstva. U izvješću je navedeno da se učinkovitije troše resursi koji su namijenjeni zemljama u okviru Europske politike susjedstva, a također se ističe osjetljivija i fleksibilnija suradnja EU-a sa zemljama koje su članovi EPS-a. Parlament je 27. ožujka 2019. godine donio Rezoluciju o razdoblju nakon Arapskog proljeća: smjernice za budućnost regije Middle East and North Africa (MENA), u kojoj se priznaju demokratska postignuća u regiji, ali se i poziva na daljnje gospodarske, demokratske i socijalne reforme.³

U razdoblju od 2014. godine do 2020. godine politika za europsko susjedstvo financira se iz Instrumenta europskog susjedstva (ENI-a) koji je usmjeren da iskaže potporu zemljama koje su članice Europske politike susjedstva u socijalnim, gospodarskim i

³Informativni članci o Europskoj uniji, Europska politika susjedstva, dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/170/europska-politika-susjedstva> (8. ožujak 2020.).

političkim procesima. Ukupni sedmogodišnji proračun ENI-a iznosi 15,4 milijardi eura.

4

2.1. Ciljevi Europske politike susjedstva

Nakon proširivanja EU 2004. godine na novih 10 zemalja došlo je do stvaranja Europske politike susjedstva. Na temelju toga stvorili su se ciljevi koji su se unutar te politike trebali postići. Cilj ove nove politike bilo je stvaranje kruga prijateljskih, stabilnih i prosperitetnih zemalja diljem Europske unije kako bi se garantirale stabilnosti uz vanjske granice EU–a.⁵ Ovaj cilj je koherentan sa širim ciljevima Europske sigurnosne strategije koja nastoji omogućiti Europi stabilnost i sigurnost. No, ovaj cilj je za sada teško ostvariv zbog migrantske krize, političkih i ratnih sukoba u Europi. Ovaj cilj je ambiciozan, ali u ovim okolnostima u kojima se nalazi sadašnja Europa, teško ostvariv. Europska politika susjedstva bi promovirala usku političku suradnju, usku ekonomsku integraciju i u konačnici pristup jedinstvenom tržištu.

Europska politika susjedstva obuhvaća gotovo sve teme u kojima zemlje mogu surađivati s EU. Trgovinske i ekonomske reforme, migracijske politike, institucionalna reforma, suradnja u istraživanju i visoko obrazovanje također su dio EPS–a. Svi ti elementi trebali bi pridonijeti postizanju konačnog cilja, a to je stvaranje stabilnih, prijateljskih i prosperitetnih zemalja diljem EU. Od zemalja se traži da prilagode široki raspon propisa radi usklađivanja sa standardima EU na unutarnjem tržištu. Zemlje članice EPS–a trebaju razviti niz institucija koje mogu zajamčiti provedbu reformi na političkoj i ekonomskoj razini.

U političkom smislu, 4 su glavne domene u središtu nove Europske politike susjedstva :

- 1) dobro upravljanje, demokracija, vladavina zakona i ljudska prava,
- 2) ekonomski razvoj za stabilizaciju,
- 3) sigurnost,
- 4) migracija i mobilnost.⁶

⁴ European Commission, Instrument europskog susjedstva (ENI), dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/what/glossary/e/european-neighbourhood-investment (8. ožujak 2020.).

⁵E. Wesselink, ; R.A. Boschma, op.cit., str. 6. (9. ožujak 2020.).

⁶European Union external action – European Neighbourhood Policy (ENP), dostupno na: https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/european-neighbourhood-policy-enp/330/european-neighbourhood-policy-enp_en (9. ožujak 2020.).

Među osnovnim načelima na kojima će se temeljiti interakcija EU-a sa susjednim zemljama u okviru ENP-a, treba napomenuti:

- individualni pristup EU ka interesima i potrebama svakog partnera;
- uravnotežena raspodjela napora i resursa između južnih i istočnih partnera Europske politike susjedstva;
- pružanje veće fleksibilnosti u pitanjima distribucije sredstva kroz stvaranje novih financijskih instrumenata;
- uspostavljanje stvarne suradnje između EU-a i svih partnera kako bi Europska politika susjedstva postala "dvosmjerna cesta".⁷

Također se naglasak kod Europske politike susjedstva na razvoj znanstvenih istraživanja i promocija inovacija. Potiče se ciljano stvaranje novih znanja od strane novijih generacija. Da bi se postigli ti ciljevi, proširit će se potencijal europskih obrazovnih projekata, posebice programa Erasmus+ koji će poboljšati suradnju sa sveučilištima koji se nalaze u EU i koji će omogućiti mobilnost studenata iz zemalja južnog i istočnog partnerstva u EU.⁸

2.2. Instrumenti Europske politike susjedstva

Instrument Europske politike susjedstva je instrument financijske pomoći zemljama južnog i istočnog partnerstva. Za Europsku politiku susjedstva ključni su bilateralni akcijski planovi i prioriteti koje je odredila Europska unija u suradnji sa svakom od partnerskih zemalja. Njima se uspostavljaju programi s političkim i gospodarskim reformama koji imaju kratkoročne i srednjoročne prioritete (od tri do pet godina). Akcijski planovi i prioriteti kao cilj imaju odražavanje potreba, interesa i kapaciteta EU-a i svakog pojedinog partnera.

Postoji šest glavnih ciljeva Europskog instrumenta susjedstva koji vode ka poboljšanju ljudskog života u zemljama koje se nalaze na granici s Europskom unijom, a to su:

- promicanje ljudskih prava, temeljnih sloboda, vladavina zakona, jednakost,

⁷V. Astapenko, „Europska politika susjedstva i program Istočnog partnerstva“ u V. Astapenko, T. Mihaleva, *Aktualni problemi međunarodnih odnosa i globalnog razvoja*, Bjeloruski sveučilišni univerzitet Minsk, izdanje br.4, str 221.-227., str 223 dostupno na:

http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/169616/1/astapenko_mihaleva_2017_Actual_prob IR_V4.pdf (9. ožujak 2020.)

⁸Ibidem, str. 224 (10. ožujak 2020.).

održiva demokracija,

- postizanje postupne integracije u unutarnje tržište EU i proširenje suradnje
- učinkovitija mobilnost ljudi,
- smanjenje siromaštva, promicanje domaće, socijalne i ekonomske kohezije.
- borba protiv klimatskih promjena,
- mjere koje se odnose na sprečavanje i rješavanje sukoba.⁹

EU podupire ciljeve Europske politike susjedstva pružanjem financijskih potpora. Tako je za razdoblje od 2014. do 2020. namijenjen iznos od 15,4 milijarde eura koje se dodjeljuje preko Europskog instrumenta za susjedstvo. Komisija također pruža financijsku pomoć partnerima u obliku bespovratnih sredstava, a dodatnu potporu u obliku zajmova pružaju Europska investicijska banka i Europska banka za obnovu i razvoj.¹⁰ Ukupni ugovoreni iznos za ovaj paket vanjske politike EU za razdoblje 2014.-2020. iznosi 51,419 milijarde eura. Tu su uz spominjanog Europskog instrumenta za susjedstvo uključeni:

- Instrument prepristupne pomoć (IPA) – 11,699 milijarde eura,
- Instrument razvojne suradnje (DCI) – 19,662 milijarde eura,
- Instrument partnerstva (IP) – 955 milijuna eura,
- Instrument koji pridonosi stabilnosti i miru (IFSP) – 2,339 milijarde eura,
- Europski instrument za demokraciju i ljudska prava (EIDHR) – 1,333 milijarde eura.¹¹

Osmišljeni su novi instrumenti za poboljšanje pristupa tržištu. To je bilo omogućeno zbog pregovora o detaljnim i sveobuhvatnim sporazumima o slobodnoj trgovini. S nekim su partnerima sklopljena partnerstva za mobilnost ili je za njih bilo pojednostavljeno izdavanje viza te je 2016. godine uveden poseban financijski instrument, Instrument partnerstva za mobilnost. Ovaj instrument, odnosno inicijativu, financira EU i doprinosi operacionalizaciji Globalnog Pristupa Migracijama i Mobilnosti (eng. Global Approach to Migration and Mobility-GAMM)¹². Ova inicijativa će omogućiti

⁹ EU neighbours, Europski instrument susjedstva, dostupno na:

<https://www.euneighbours.eu/ru/policy/evropeyskiy-instrument-sosedstva-eis> (10. ožujak 2020.).

¹⁰Informativni članci o Europskoj uniji, Europska politika susjedstva, dostupno na:

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/170/europska-politika-susjedstva> (10. ožujak 2020.).

¹¹EU neighbours, Europski instrument susjedstva, dostupno na:

<https://www.euneighbours.eu/ru/policy/evropeyskiy-instrument-sosedstva-eis> (10. ožujak 2020.).

¹²Europska komisija, Migracijski i unutarnji poslovi, dostupno na: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration/mobility-partnership-facility_en (10. ožujak 2020.).

jaču suradnju između zemalja EU i partnerskih zemalja koje su potpisale Partnerstvo za mobilnost ili Zajednički program o migraciji i mobilnosti.

U sklopu diskusije za budući Višegodišnji financijski okvir (VFO) za razdoblje 2021.-2027. godine preispituje se struktura i funkcioniranje instrumenata EU-a za vanjsko financiranje, uključujući Europski instrument za susjedstvo. Europski Parlament je 18. travnja 2018. godine donio Rezoluciju o provedbi instrumenata EU-a za vanjsko financiranje. U rezoluciji se poziva na dodatnu fleksibilnost, bolju primjenu načela „više za više“ i pristup utemeljen na poticajima te jaču koordinaciju između regionalnih i bilateralnih programa. Europska komisija je 14. lipnja 2018. godine objavila Prijedlog uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavi Instrumenta za susjedstvo, razvoj i međunarodnu suradnju kojim se pojednostavljuje postojeća struktura financiranja EU-a za iduće razdoblje VFO-a. Parlament je 27. ožujka 2019. godine u prvom čitanju usvojio stajalište o tom prijedlogu.¹³

Tablica 1. Raspodjela sredstava iz ENI-a za zemlje Istočnog partnerstva za razdoblje 2014.-2020.

Zemlje Istočnog partnerstva	Raspodjela sredstava iz ENI-a za zemlje Istočnog partnerstva za razdoblje 2014.-2020. (u mil. eura)
Ukrajina	828 – 1,013
Bjelorusija	129 – 158
Moldavija	610 – 746
Gruzija	610 – 746
Armenija	252 – 308
Azerbajdžan	139 – 169
UKUPNO	2,568 – 3,140

Izvor-Izrada studenta prema: European Union External Action https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en

Na tablici 1. možemo vidjeti raspodjelu sredstava iz ENI-a (European Neighborhood Instrument) za zemlje Istočnog partnerstva za razdoblje 2014.-2020. Možemo vidjeti da Ukrajina prima najviše novčanih sredstava iz tog instrumenta. Od ENI-a su u tom

¹³Informativni članci o Europskoj uniji, Europska politika susjedstva, dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/170/europska-politika-susjedstva> (10. ožujak 2020.).

razdoblju primili između 828 mil. eura do 1.013 mlrd. eura što ju izdvaja od svih ostalih zemalja Istočnog partnerstva.¹⁴ Najgori po pitanju dobivanja sredstava od ENI-a je Bjelorusija koja je u razdoblju 2014.-2020. primila između 129 mil. eura do 158 mil. eura.¹⁵ Zemlje koje dobivaju najviše sredstava od ENI-a iskazuju najveći interes za razvoj gospodarstva i pokretanja bitnih projekata koji će im pomoći u razvoju zemlje.

2.3. Istočno partnerstvo

Istočno partnerstvo zajednička je inicijativa koja uključuje EU, njegove države članice i šest istočnoeuropskih partnera: Armeniju, Azerbajdžan, Bjelorusiju, Gruziju, Moldaviju i Ukrajinu.¹⁶

Suradnja EU-a sa zemljama Istočnog partnerstva bila je ograničena tijekom 1990.-ih zbog toga jer su te zemlje proizašle iz Sovjetskog Saveza i trebalo im je malo više vremena kako bi se pokušavala uspostaviti kvalitetnija ekonomska i politička suradnja. Tijekom 1990.-ih godina njihov odnos je evoluirao potpisivanjem sporazuma o partnerstvu i suradnji s novonastalim državama kao i usvajanje zajedničkih strategija prema pojedinačnim državama. EU se prije svega koncentrirala na sigurnost tog područja kako bi se spriječio nastanak novih crta razdvajanja.

U svibnju 2008. godine, Poljska i Švedska su predstavile zajednički prijedlog Istočnog partnerstva s Ukrajinom, Moldavijom, Armenijom, Azerbajdžanom i Gruzijom, dok su Rusija i Bjelorusija sudjelovale tek u pojedinim aspektima.¹⁷ Na kraju se Bjelorusija pridružila kao punopravna članica, dok je Rusija u potpunosti odustala od tog partnerstva. Češka je u potpunosti podržala zajednički prijedlog Poljske i Švedske, dok su Bugarska i Rumunjska bile protiv. Njemačka, Francuska i druge zemlje nisu bile zadovoljne ovim prijedlogom zbog toga što nisu htjele da se na to partnerstvo gleda

¹⁴Agenda pridruživanja između EU i Ukrajine za pripremu i olakšavanje provedbe Sporazuma o pridruživanju dostupno na: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/imported_content/news/doc_248012532/en15.pdf str.4.(15. svibanj 2020.).

¹⁵ Program Europskog Instrumenta susjedstva (ENI) - 2014-2020 Strateški dokument i Višegodišnji indikativni program za podršku EU Bjelorusiji (2014-2017), dostupno na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/country_strategy_paper_and_national_indicative_program_2014.pdf str.18 (15. svibanj 2020.).

¹⁶European Union External Action, Istočno partnerstvo, dostupno na: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/419/Eastern%20Partnership (11. ožujak 2020.).

¹⁷ R. Goldirova, euobserver, dostupno na: <https://euobserver.com/foreign/26211> (11. ožujak 2020.).

kao na „odskočnu dasku“ članstvu u EU jer su te zemlje gospodarski, ekonomski ili politički nedorasle da budu članice EU. I dalje su neke zemlje bile i ostale u dobrim odnosima s Rusijom što smeta EU jer EU želi da se zemlje Istočnog partnerstva totalno posvete politici koju im nameće unija. Zemlje Istočnog partnerstva su spremne na suradnju s EU što dokazuju potpisani sporazumi o pridruživanju i ugovori o slobodnoj trgovini. Gruzija, Moldavija i Ukrajina su tijekom svoje samostalnosti iskazale najveću želju da se pridruže EU, no to je nemoguće ostvariti u kratkom roku zbog ratnih i političkih sukoba na njihovim područjima. Narušeni odnosi Ukrajine i Gruzije s Rusijom dovode do toga da te dvije zemlje ne mogu ekonomski i gospodarski se razvijati i njihovo stanovništvo odlazi u razvijenije zemlje gdje sebi može osigurati bolji život.

No bez obzira na nezadovoljstvo vodećih članica EU, Istočno partnerstvo je službeno postalo dio Europske politike susjedstva. To se dogodilo na prvom sastanku Istočnog partnerstva koji se održao u Pragu 7. svibnja 2009. godine kada je donesena Zajednička deklaracija o ovoj politici EU. Istočno partnerstvo ima za cilj promoviranje demokracije i političke stabilnosti, kao i osiguravanje ekonomskog razvoja ovih zemalja.¹⁸ Tako bi se ojačala politika Europske unije prema istočnim susjedima. Njemačka je prisustvovala tome summitu kako bi upozorila na ekonomsku situaciju na istoku. Posebno ih je brinula ekonomska situacija u Ukrajini koja se pogoršavala iz dana u dan. Kriza je bila pojačana blokadom na najvišim razinama vlasti zbog neslaganja predsjednika Juščenka s premijerkom Timošenko po pitanju situacije s plinom koji im je isporučivala Rusija.¹⁹ Situacija u Gruziji je također bila nezgodna zbog ratnih sukoba koji su se događali tijekom 2008. godine. Istočno partnerstvo može ostati temelj za daljnju suradnju između EU-a i zemalja Istočnog partnerstva. Ova inicijativa definitivno zahtjeva duboke reforme jer situacija u ovim zemljama i do današnjeg dana nije riješena na odgovarajući način i na dobrobit obaju strana koje imaju cilj da uspostave dobru ekonomsku i političku suradnju.

¹⁸ D. M. Vukasović : Istočno partnerstvo : dometi i ograničenja (2019.), Srpska politička misao, broj 2/2019, str 13-47, str. 21, dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/334657161_Istocno_partnerstvo_dometi_i_ogranicenja (12. ožujak 2020.).

¹⁹ O. Lungescu, BBC news, dostupno na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8035710.stm> (12. ožujak 2020.).

Tablica 2. Makroekonomski pokazatelji za zemlje Istočnog partnerstva

	Broj Stanovnika po podacima iz 2020. godine.	BDP per capita (2017.) u dolarima	Stopa inflacije (2019.) u %	Stopa nezaposlenosti (2019.) u %	Izvoz (u mlrd. dolara) za 2019. godinu.	Uvoz (u mlrd. dolara) za 2019. godinu.	Trgovinska bilanca (u mlrd. dolara) za 2019. godinu.
Ukrajina	43.733.762	2521	7.89	9.31	46.1	51	- 4.9
Bjelorusija	9.449.323	5762	5.6	5.8	33.9	38.4	- 4.5
Moldavija	4.033.963	2002	4.85	3.73	2.96	5.07	- 2.11
Gruzija	3.989.167	3762	4.85	14.25	3.21	8.08	- 4.87
Armenija	2.963.243	3918	1.44	17.71	2.44	3.96	- 1.52
Azerbajdžan	10.139.177	4139	2.6	5.4	14.3	8.1	6.2

Izvor-izrada studenta: Worldometers <https://www.worldometers.info/> , Trading economics <https://tradingeconomics.com/> i Statista <https://www.statista.com/>

Na tablici 2. možemo vidjeti makroekonomske pokazatelje za zemlje Istočnog partnerstva. Ukrajina ima najviše stanovnika od svih zemalja Istočnog partnerstva. Što se tiče BDP-a per capita tu prednjači Bjelorusija, dok najmanji ima Moldavija (2002 tisuća dolara) i što nije čudno zato jer Moldavija spada u jedne od najsiromašnijih zemalja Europe. Kad je u pitanju stopa inflacije, najveću inflaciju po zadnjim podacima iz 2019. godine ima Ukrajina (7.89%), a najmanju inflaciju ima Armenija (1.44%). Moldavija ima najmanji broj nezaposlenih (3.73%), dok najveću nezaposlenost od zemalja Istočnog partnerstva bilježi Armenija (17,71%).²⁰ Najveći izvoz i uvoz bilježi Ukrajina, dok najmanji izvoz i uvoz ima Armenija. Najveću negativnu trgovinsku bilancu ima Gruzija, dok jedina zemlja sa pozitivnom trgovinskom bilancom prema podacima iz 2019. godine je Azerbajdžan.

²⁰ Trading economics, stopa nezaposlenosti, dostupno na: <https://tradingeconomics.com/country-list/unemployment-rate> (15.svibanj 2020.).

2.3.1. Struktura istočnog partnerstva

Sastanci na vrhu Istočnog partnerstva održavaju se svake dvije godine na kojemu sudjeluju čelnici zemalja EU-a i njihovih partnerskih zemalja, kao i predstavnici Europskog parlamenta, Europske komisije i Europske službe za vanjsko djelovanje.

Prvi takav sastanak održao se u Pragu u svibnju 2009. godine na kojem je osnovano Istočno partnerstvo. Na njemu je donesena Zajednička deklaracija o politici EU prema Istočnom partnerstvu. Zemlje EU i istočni partneri su se dogovorili da će odnose podići na višu razinu te su prihvatili sljedeću deklaraciju gdje su bili iskazani sljedeći bitniji ciljevi :

1. Jači i ambiciozniji partnerski odnosi između zemalja članica EU-a i zemalja Istočnog partnerstva koji

- se temelje na uzajamnim interesima i odnosima, kao i na zajedničkom vlasništvu i odgovornosti,
- se razvijaju na transparentan način,
- ubrzavaju političko udruživanje između EU i partnerskih zemalja,
- promiču stabilnosti u zemljama partnerima,
- ekonomski, socijalni i regionalni razvoj.²¹

2. Veći bilateralni angažman koji obuhvaća :

- intenziviranje bilateralnih odnosa između EU-a i partnerskih zemalja, uzimajući u obzir specifične probleme i ambicije svake od partnerskih zemalja,
- liberalizacija trgovine,
- izgradnja institucija radi poboljšanja administrativne sposobnosti,
- mobilizacija građana,
- pojačavanje energetske sigurnosti.

3. Usredotočenost na multilateralnu suradnju koja se odnosi na

- aktivniju suradnju i otvoren dijalog,
- sastanke šefova država ili vlada Istočnog partnerstva koji će se održavati svake dvije godine,

²¹ Europska komisija, Zajednička deklaracija sa summita o Istočnom Partnerstvu u Pragu, 7. svibnja 2009, dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hr/PRES_09_78 (12. ožujak 2020.).

- četiri tematske platforme koje trenutno organizira Europska komisija omogućit će ciljno orijentirane sjednice i služiti otvorenim i slobodnim raspravama,
- svaka platforma usvojit će niz temeljnih ciljeva koje treba redovno ažurirati i preispitati postignuti napredak.²²

4. Financiranje koje obuhvaća

- veću financijska potpora EU koja služi ciljevima Istočnog partnerstva,
- inovativni pristup za promicanje zajedničkog vlasništva i dublja suradnja između javnog i privatnog sektora,
- poticanje Europske investicijske banke i Europske banke za obnovu i razvoj i ostale financijske institucije da pomažu svim zemljama partnerima u procesu reforme i modernizacije,
- financiranje odgovarajući investicijski projekti.

Drugi sastanak Istočnog partnerstva dogodio se dvije godine kasnije u glavnom gradu Poljske, Varšavi. Na njemu su donijeli zajedničku deklaraciju koja je donesena kao plan rada za iduće dvije godine na raznim procesima suradnje između EU i zemalja Istočnog partnerstva. Na tom summitu se puno raspravljalo o Bjelorusiji i njenom članstvu u Istočnom partnerstvu. Bjelorusiji se zamjera kršenje ljudskih prava, manjak demokracije u politici, diktatura predsjednika Aleksandra Lukašenka i ostale stvari koje smetaju boljim odnosima EU-a i Bjelorusije. Jose Manuel Barroso, u ono vrijeme predsjednik Europske komisije izrazio je zadovoljstvo postignutim razgovorima, napretkom i dogovorima na ovom summitu i smatra da ovaj summit ima izuzetno veliku perspektivu u budućnosti. Dogovoren je vremenski okvir za potpisivanje sporazuma o pridruživanju i područje slobodne trgovine s Ukrajinom kao i početak pregovora o trgovinskim sporazumima s Moldavijom i Gruzijom.²³

Treći sastanak Istočnog partnerstva održao se u Vilniusu 2013. godine. Donesena je odluka da se u sljedeće dvije godine i dalje produbljuje odnos suradnje između EU-a i partnera, da se rade pozitivni koraci u jačanju demokracije i poštivanja ljudskih prava.²⁴ Uglavnom, na svakom summitu iskazuju se isti ciljevi i planovi koji se moraju dosegnuti.

²² loc. cit. (13. ožujak 2020.).

²³ Europska komisija, J.M.D.Barroso izjave predsjednika Europske komisije Barrosa nakon summita o Istočnom partnerstvu u Varšavi 30. rujna 2011.godine., dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_11_622 (13. ožujak 2020.).

²⁴ Vijeće Europske unije: Zajednička izjava o sastanku na vrhu Istočnog partnerstva, Vilnius, 28. i 29. studenog 2013., Vilnius, 29. studenog 2013. 17130/13 (ILI) en PRESSE 516, dostupno na: https://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-declaration.pdf (13. ožujak 2020.).

Ponavljaju se iste želje koje su teško ostvarive zbog svih novonastalih događaja, a pogotovo onoga što će slijediti u razdoblju od 2013.-2015., a to je situacija u Ukrajini. **Četvrti sastanak** Istočnog partnerstva održao se u Rigi 2015. godine. Čelnici EU-a susreli su se sa zemljama članicama Istočnog partnerstva i na tome sastanku se sagledavao napredak ostvaren od održavanja toga sastanka na vrhu u Vilniusu iz 2013. godine.

Središnja tema rasprava su bili projekti multilateralne suradnje koji za cilj imaju:

- jačanje institucija dobrog upravljanja,
- mobilnost među ljudima,
- razvoj tržišnih mogućnosti za mala i srednja poduzeća te usredotočivanje na područje digitalnog gospodarstva,
- energetska učinkovitost.²⁵

Također je važna tema sastanka na vrhu bila i rješavanje vojnog konflikta u Ukrajini gdje je izbio rat u kojem su stradali mnogobrojni civili.

Na Poslovnem forumu Istočnog partnerstva EU je pokrenula instrument financiranja malih i srednjih poduzeća kojima će omogućiti dodjelu bespovratnih sredstava u iznosu od 200 milijuna eura. Očekuje se da će se u Gruziji, Moldaviji i Ukrajini za mala i srednja poduzeća pokrenuti ulaganja u iznosu od dvije milijarde eura.

Peti sastanak Istočnog partnerstva održavao se u Bruxellesu 24. studenoga 2017. godine. Zajedno su raspravljali o načinima jačanja suradnje na području gospodarstva, upravljanja, povezanosti i društva. Predsjednik Europskog Vijeća Donald Tusk izrazio je želju da se s Istočnim partnerstvom pojača suradnja po pitanju malih i srednjih poduzeća, digitalnog gospodarstva, ulaganja u širokopojasne mreže, prometne infrastrukture itd. Također su svi čelnici postigli dogovor o zajedničkoj izjavi. Svi su se složili da treba postići zajedničke napore u reguliranju sukoba koji se događaju u regiji na temelju međunarodnog prava. Na marginama sastanka na vrhu EU i Armenija su potpisale sporazum o pojačanom partnerstvu i sporazum o zračnom prometu. Transeuropska prometna mreža (TEN-T) proširena je na istočne partnere.²⁶ Važno je i spomenuti neke ključne popratne događaje koji su se organizirali tijekom čitave

²⁵ Europsko vijeće, Vijeće EU: Sastanak na vrhu Istočnog partnerstva u Rigi, 21.-22.5.2015., dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/meetings/international-summit/2015/05/21-22/> (13. ožujak 2020.).

²⁶ Europsko vijeće, Vijeće EU, Sastanak na vrhu Istočnog partnerstva, 24.11.2017., dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/meetings/international-summit/2017/11/24/> (14. ožujak 2020.).

godine u partnerstvu s estonskim predsjedništvom Vijeća EU-a to su bili: Treći forum mladih Istočnog partnerstva, Konferencija lokalnih i regionalnih vlasti, Druga konferencija medija Istočnog partnerstva, Konferencija Istočnog partnerstva o e-partnerstvu, Konferencija EU-a za mlade, Konferencija civilnog društva Istočnog partnerstva i Poslovni forum Istočnog partnerstva.

Visoki dužnosnici Istočnog partnerstva sastaju se najmanje dvaput godišnje, a ministri vanjskih poslova svake godine. Ministri iz određenih sektora se također sastaju na platformama ovisi o temi o kojoj se priča.

Parlamentarna skupština Euronest, osnovana je 2011. godine, parlamentarni je dio Istočnog partnerstva i odgovoran je za savjetovanje partnerstva i njegov nadzor. Sastoji se od 60 euro parlamentarnih zastupnika i po 10 zastupnika iz parlamenta svake partnerske zemlje. No, Euronest ne priznaje bjelorusku Narodnu skupštinu kao demokratski izabranu i ona zbog toga ne može biti dio Euronesta.²⁷

2.3.2. Ciljevi i rezultati istočnog partnerstva

Nekoliko ciljeva je bilo predviđeno partnerstvom: zaključivanje sporazuma o pridruživanju sa svakom od zemalja članica, uspostava zona slobodne trgovine, liberalizacija viznog režima, energetska i sektorska suradnja, poštivanje ljudskih prava, demokratskih institucija i civilnog društva.²⁸ Realizacija ovih ciljeva predviđena je putem bilateralne i multilateralne suradnje. Kod **bilateralne suradnje** važno je istaknuti da je uveden novi sporazum o pridruživanju koji je usmjeren na jačanje ugovornih i političkih okvira između zemalja EU i zemalja koje su bile dio Sovjetskog saveza, odnosno zemalja Istočnog partnerstva. Kao jedan od uvjeta potpisivanja sporazuma o pridruživanju je i članstvo u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO). Predviđeni su i Sveobuhvatni programi za izgradnju institucija, s ciljem jačanja administrativnih kapaciteta država članica partnerstva. Liberalizacija viznog režima jedan je od bitnijih ciljeva za zemlje Istočnog partnerstva jer njeni građani imaju slobodu kretanja u zemljama Schengenske zone.²⁹ Vrlo je bitna suradnja i u

²⁷ Europski parlament, Europska politika susjedstva, dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_5.5.4.pdf (14. ožujak 2020.).

²⁸ D. M. Vukasović, op. cit., str. 21. (14. ožujak 2020.).

²⁹ Republika Kosovo, Ministarstvo za evropske integracije, „Šta je vizna liberalizacija“ dostupno na: <http://mei-ks.net/sr/ta-je-vizna-liberalizacija> (14. ožujak 2020.).

energetskom sektoru jačanjem regulative, energetske efikasnosti i korištenjem obnovljivih izvora energije. **Multilateralna suradnja** za zemlje Istočnog partnerstva je bitna zbog toga da se ubrza tranzicija, reforma i modernizacija.³⁰

Kad su u pitanju reforme u partnerskim državama, možemo reći da se situacija od osnivanja Partnerstva nije značajnije promijenila. Zemlje su pogođene ratovima (Ukrajina), političkim sukobima i državnim udarima (Armenija, Moldavija i Ukrajina) i nedovoljno razvijenom demokracijom (praktički sve države članice partnerstva). I dalje države imaju različito mišljenje o EU. Moldavija, Gruzija i Ukrajina su za jaku suradnju s EU i imaju namjeru biti članice, bez obzira na to što Europska unija nema baš izraženu želju da se proširuje i da te zemlje budu dio EU. Najviše što te zemlje Istočnog partnerstva mogu napraviti je da imaju potpisane sporazume o pridruživanju. S druge strane Azerbajdžan je zemlja od koje EU može imati veći interes jer je energetski razvijena i tako može opskrbiti EU bitnim energetske resursima. No, i Azerbajdžanu je bitno da štiti svoje interese. Bjelorusija je pogođena sankcijama od strane EU i zbog toga je njihov odnos vrlo loš i za sada nema naznake da će se nešto pretjerano promijeniti.

Iako je bilo puno nestabilnosti u odnosima EU-a i Istočnih partnera, bilo je i dobrih stvari. Možemo izdvojiti 10 ključnih rezultata koji su bili postignuti u razdoblju od 2009. do 2019. godine:

- 1) EU ima nove političke i bilateralne sporazume koji vode boljim odnosima sa zemljama Istočnog partnerstva i koje donose velike koristi građanima diljem regije,³¹
- 2) Veća mogućnost za ulaganja između zemalja EU i zemalja Istočnog partnerstva: broj kompanija iz zemalja DCFTA (Deep and Comprehensive Free Trade Areas—tri zone slobodne trgovine stvorene između EU i Gruzije, Moldavije i Ukrajine) koje izvoze u EU značajno je povećan: Gruzija za 35%, Moldavija za 40% i Ukrajina za 26%. Šest zemalja Istočnog partnerstva zajedno čine 10-og najjačeg trgovačkog partnera EU. Količina trgovine se također povećala za 12% s Armenijom, za 28% s Azerbajdžanom i za 16% s Bjelorusijom,
- 3) EU je osigurala preko 125 000 zajmova za srednja i mala poduzeća od kojih je 50%

³⁰ Dajana M. Vukasović op.cit., str. 21 (14. ožujak 2020.).

³¹ Eastern Partnership: *Top 10 postignuća Istočnog partnerstva u zadnjih 10 godina*, dostupno na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eastern_partnerships_top_10_achievements.pdf (15. ožujak 2020.).

- u domaćoj valuti kako bi podržala rast gospodarstva u zemljama Istočnog partnerstva,
- 4) Bolja prometna veza i infrastruktura. Planira se izgraditi i obnoviti 4800 km cesta i željeznica do 2030. godine. To će otvoriti nove mogućnosti za ekonomski razvoj i veću robnu razmjenu,
 - 5) Uveden je režim bez viza između EU i Gruzije, Ukrajine i Moldavije,
 - 6) Veća energetska elastičnost, smanjenje energetske potrošnje, povećanje udjela obnovljivih izvora energije,
 - 7) Podrška mladim ljudima u razvoju njihovih vještina i pomoć pri zapošljavanju. Više od 80000 studenata je iskoristilo mogućnost razmjene do 2020. godine kroz ERASMUS+ programe,
 - 8) Pristupačnije javne usluge za građane diljem regije, usluga e-uprave u svih šest zemalja Istočnog partnerstva,
 - 9) Lakši pristup širokopojasnom internetu za preko 2 milijuna znanstvenika, akademika i studenata na preko 700 istraživanja i obrazovnih institucija u šest zemalja Istočnog Partnerstva,
 - 10) Jača svijest o EU među građanima u zemljama Istočnog partnerstva.³²

2.3.3. Odnosi s Rusijom

Kad je u pitanju Istočno partnerstvo, nemoguće je izbjeći temu odnosa s Rusijom. Rusija je svim zemljama Istočnog partnerstva ključni gospodarski partner i najveći izvoznik. Sve su te zemlje nastale iz bivšeg Sovjetskog Saveza, a Rusija se smatra njegovim nasljednikom. U današnje vrijeme odnosi s dobrim dijelom Istočnih partnera je narušen i to zbog velikog utjecaja SAD-a i Europske unije na te zemlje. Većina zemalja EU-a ima negativan stav prema Rusiji što se može vidjeti po broju uvedenih sankcija. No, bez obzira na to, Rusija je i dalje jedan od ključnih gospodarskih partnera EU-a. Djelovanje EU-a u zemljama Istočnog partnerstva u značajnoj mjeri je oblikovano odnosom s Rusijom. U posljednjih 15 godina odnosi s EU su se drastično mijenjali. EU je htjela da Rusija bude značajan akter u Europskoj susjedskoj politici. EU se previše usmjerila da stvori dobar odnos s Rusijom i tako je zaboravila na ostale istočne partnere. Neodređenost EU i nesposobnost da usmjeri Europsku politiku susjedstva na pravi put dovelo je do toga da ta politika nema jasnog cilja. Iako je bilo

³² Ibidem (15. ožujak 2020.).

puno slabosti Europske politike susjedstva, odnos EU i Rusije je bio zasnovan na suradnji usprkos sve većem otporu zemalja srednje i istočne Europe. Glavni zagovornik otpora je bila Poljska koja je bila u trgovinskom ratu s Rusijom zbog toga što Rusija nije htjela uvoziti poljsko meso i povrće zbog slabije kvalitete i htjela se više okrenuti ka domaćoj prehrambenoj industriji što joj je bilo omogućeno nakon što je čitava EU uvela sankcije Rusiji. Odnos s EU se počeo narušavati nakon konflikta Rusije s Gruzijom. EU je željela sa zemljama Istočnog partnerstva potpisati sporazume o slobodnoj trgovini i na takav način konkurirati Rusiji u odnosima prema zajedničkim susjedima. Rusija je brzo reagirala i pokrenula je inicijativu pokretanja Euroazijske ekonomske unije koja je podrazumijevala veći stupanj integracije nego što je to predviđala suradnja sa zemljama EU-a. Rusija nije htjela da EU samo tako uđe na tržište koje je ključno za Rusiju. Odnos EU-a prema Rusiji je bio jako podijeljen. Vodeće zemlje poput Njemačke i Francuske su bile za očuvanje dijaloga s Rusijom, dok su zemlje poput Poljske i baltičkih zemalja bile za zaključivanje sporazuma o pridruživanju i sporazuma o slobodnoj trgovini (DCFTA). Godine 2014. započeo je konflikt između Rusije i Ukrajine što je rezultiralo sankcijama EU-a prema Rusiji i od tada je Rusija u jako teškim odnosima s EU. Ipak, EU je ponekad i učinilo ustupke. Zna se da veliki dio zemalja EU ovisi o ruskom plinu, pa se zbog toga trenutno gradi „Sjeverni tok 2“ koji će zemlje poput Danske, Njemačke i ostalih članica EU opskrbiti ruskim plinom. Nadalje, kako bi se riješio vojni konflikt na području Ukrajine, Rusija je uz Ukrajinu, Njemačku i Francusku uključena u „Normandijski format“.³³

2.4. Južno partnerstvo

Južno partnerstvo se sastoji od 27 zemalja članica EU i 10 zemalja članica partnerstva, a to su: Alžir, Egipat, Izrael, Jordan, Libanon, Libija, Maroko, Palestina, Sirija i Tunis. Sastoji se od bilateralnih politika između zemalja EU i 10 pojedinačnih partnerskih zemalja, a dopunjuje ju okvir regionalne suradnje-Unija za Mediteran.³⁴ Sporazumi o pridruživanju pravna su osnova za bilateralne odnose EU-a s osam zemalja Južnog partnerstva, osim Sirije i Libije. U Siriji traje građanski rat kod kojega se ne vide naznake da će se tako skoro završiti i zbog toga do sada još nije potpisan Sporazum

³³ D. M. Vukasović op. cit., str. 35 (16. ožujak 2020.).

³⁴Informativni članci o Europskoj uniji, Južni partneri, dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/173/juzni-partneri> (16. ožujak 2020.).

o pridruživanju. Pregovori o okvirnom sporazumu između EU i Libije prekinuti su u veljači 2011. godine zbog ubojstva libijskog vođe Muammara Gaddafija i zbog sukoba koji se događaju u toj zemlji. U okviru Europske politike susjedstva doneseni su bilateralni akcijski planovi, prioriteti partnerstva i programi pridruživanja. Cilj akcijskih planova je razvoj demokratskih, socijalno pravednih i uključivih društava, promicanje gospodarske integracije i obrazovanja, razvoj malih i srednjih poduzeća, poljoprivrede i olakšano kretanje stanovništva. Sredstva za financiranje ovih planova se pribavljaju zajmovima Europske investicijske banke i Europske banke za obnovu i razvoj. Nastoji se unaprijediti pristup tržištu, suradnja u migracijama i mobilnost. Regionalna suradnja u regijama Južnog partnerstva uključuju i aktivnosti financirane iz „Regionalnog fonda EU kao odgovor na sirijsku krizu“ i aktivnosti financirane za područje sjeverne Afrike radi stabilnosti i rješavanja uzroka ilegalnih migracija i raseljenih osoba u Africi. U okviru Europskog instrumenta za susjedstvo (ENI) omogućeno je između 7,5 i 9,2 milijarde eura za zemlje Južnog partnerstva za razdoblje od 2014.-2020. godine.³⁵

2.5. Vanjska trgovina EU sa zemljama Istočnog i Južnog partnerstva

EU uglavnom izvozi proizvedenu robu u zemlje Istočnog partnerstva. S druge strane, EU od Istočnih partnera uvozi sirovine i energiju. U 2016. godini vrijednost izvezene robe iz EU-a u zemlje Istočnog partnerstva iznosila je 28 milijardi eura, dok je uvoz EU-a iz zemalja Istočnog partnerstva iznosio 26 milijardi eura. EU je sa zemljama Istočnog partnerstva u 2016. godini zabilježio trgovinski suficit od 2 milijarde eura. U 2016. godini šest zemalja Istočnog partnerstva činilo je 1,6% ukupne trgovine robom s EU što ju je smjestilo na 13. mjesto najvažnijih trgovinskih partnera EU-a.³⁶

³⁵Europska komisija, Južno susjedstvo, dostupno na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/southern-neighbourhood_en (16. ožujak 2020.).

³⁶Eurostat: "Istočni partneri-mlađa i rastuća gospodarstva.", dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20171124-1?inheritRedirect=true> (16. svibanj 2020.).

Tablica 3. Robna razmjena Europske unije sa zemljama Istočnog partnerstva (u milijunima eura)

	Izvoz u EU 2017	Izvoz u EU 2018	Uvoz iz EU 2017	Uvoz iz EU 2018
Armenija	391	373	717	863
Azerbajdžan	9.411	11.503	1.709	2.691
Bjelorusija	3.398	4.475	6.036	6.455
Gruzija	663	653	2.018	2.112
Moldavija	1.615	1.877	2.447	2.756
Ukrajina	16.683	18.018	20.196	22.069
UKUPNO	32.161	36.899	33.123	36.946

Izvor : Izrada autora, European Commission <https://ec.europa.eu/trade/>

U tablici 1. možemo vidjeti da je Ukrajina najveći izvozni partner EU od svih zemalja Istočnog partnerstva, slijedi Azerbajdžan, dok je na zadnjem mjestu Armenija koja nema značajni udio u izvozu proizvoda u EU. Ukrajina najviše izvozi u EU strojeve, transportnu opremu, kemikalije i industrijsku robu. U tablici 1. je vidljivo da se izvoz naspram 2017. godine povećao za preko 4,5 milijardi eura. Što se tiče uvoza tu uvjerljivo dominira Ukrajina koja je 2018. godine uvezla preko 22 milijarda eura što je više od ukupne polovice iznosa koje su uvezle sve zemlje Istočnog partnerstva. Najviše uvoze sirovine poput željeza, čelika i poljoprivrednih proizvoda.³⁷ Najmanji uvoz ima Armenija. Ako usporedimo uvoz i izvoz zemalja Istočnog partnerstva vidimo da je gotovo jednak i da se izvozi i uvozi roba u gotovo istoj vrijednosti.

³⁷ Europska Komisija: Ukrajina, dostupno na: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/ukraine/> (17. ožujak 2020.).

Tablica 4. Robna razmjena Europske unije sa zemljama Južnog partnerstva (u milijunima eura)

	Izvoz u EU 2017	Izvoz u EU 2018	Uvoz iz EU 2017	Uvoz iz EU 2018
Alžir	18.522	20.997	18.834	18.913
Egipat	8.124	8.502	19.807	19.217
Izrael	14.809	13.610	21.426	20.789
Jordan	359	300	4.105	3.569
Libanon	455	514	7.265	7.216
Libija	11.601	16.786	3.648	4.521
Maroko	15.117	16.072	22.366	23.255
Palestina	/	/	300	200
Sirija	96	107	537	655
Tunis	9.433	10.148	11.163	11.634
UKUPNO	78.516	87.036	109.451	109.969

Izvor : Izrada autora, European Commission <https://ec.europa.eu/trade/>

U tablici 2. možemo vidjeti da je Alžir najveći izvoznik roba u EU. Gorivo i rudarski proizvodi činili su 95,7% uvoza iz Alžira u EU u 2017. godini.³⁸ Najmanje se izvozi, ali i uvozi u Palestinu i Siriju zbog ratnih sukoba i teških ekonomskih situacija koja je zadesila te zemlje. Najveći uvoznik iz EU-a je Maroko. Najviše se uvozi, transportna oprema, goriva, metali, minerali i tekstil.³⁹ Zemlje Južnog partnerstva, kako je vidljivo u tablici, više uvoze nego izvoze robe u EU.

³⁸ Europska komisija: Alžir, dostupno na: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/algeria/> (17. ožujak 2020.).

³⁹ Europska komisija: Maroko, dostupno na: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/morocco/> (17. ožujak 2020.).

3. EUROPSKA UNIJA I UKRAJINA

Ukrajina je zemlja članica Istočnog partnerstva, projekta Europske unije koja spaja zemlje bivšeg SSSR-a kojemu je cilj uspostava što boljeg odnosa s tim zemljama. Odnosi između Ukrajine i EU su oblikovani Sporazumom o pridruživanju i sveobuhvatnim prostorom slobodne trgovine (DCFTA). EU želi imati sve bolji i bliži odnos s Ukrajinom kako bi se ta zemlja što bolje integrirala u europsku obitelj. Politička suradnja između unije i Ukrajine je sve bolja zbog toga što je Ukrajina „okrenula leđa“ partnerima na Istoku (pogotovo Rusiji) i u potpunosti se posvetila europskim integracijama. Vlast koja je sada aktualna u Ukrajini gotovo u potpunosti odgovara potrebama i zahtjevima EU zbog toga što će ta vlast provoditi reforme koje im nameće EU. EU je također vrlo bitan trgovinski partner Ukrajini. Ukrajina od svih zemalja Istočnog partnerstva ima najveću robnu razmjenu s Europskom unijom. Opseg izvoza ukrajinske robe u zemlje EU za 10 mjeseci 2019. godine iznosio je 17,4 milijarde dolara, što je 6,1% više u odnosu na isto razdoblje 2018. godine. Uvoz robe iz EU u Ukrajinu tijekom 10 mjeseci 2019. povećan je za 7,9%, na 20,7 milijardi USD.⁴⁰

Za daljnje odnose s EU Ukrajini je bilo bitno da potpiše Sporazum o pridruživanju što je i učinila 2017. godine. To im pomaže da ostvare bliske političke veze i snažnije gospodarske odnose. Također je bitno i napomenuti da EU u potpunosti podržava Ukrajinu kad su u pitanju odnosi s Rusijom. Godine 2014. su počeli problemi u odnosima Ukrajine i Rusije zbog konflikta na Donbasu i zbog pripajanja Krima Rusiji nakon održanog referenduma na Krimu. U tom konfliktu je Europska unija u potpunosti podržala ukrajinsku stranu i nijedna zemlja u EU nije priznala Krim ruskim. Od tada je počela agonija i sankcija od strane EU i Ukrajine prema Rusiji, ne samo kad je u pitanju politika, nego i kad je sport u pitanju tako da su te sankcije ponekad dovedene do apsurdna. Ipak, u interesu Ukrajine, Rusije i EU je da se taj konflikt riješi i zbog toga se provode mnogobrojni sastanci u obliku Normandijskog i Minskog formata. Osim o odnosima s Rusijom, u ovom poglavlju će se opširnije govoriti o gospodarskim odnosima Ukrajine s EU i projektima koje financira EU u Ukrajini. Također će se govoriti kakav je stav građana EU-a i građana Ukrajine o ulasku Ukrajine u EU.

⁴⁰ Eurointegration: „Ukrajinski izvoz u EU je narastao na 6%“ 16.12.2019.godine. dostupno na: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2019/12/16/7104298/> (18. ožujak 2020.).

3.1. Povijest odnosa Ukrajine s Europskom unijom

Povijest odnosa između Ukrajine i EU datira još od 1990.-ih godina i raspada Sovjetskog Saveza. Godine 1991. Europska unija je priznala referendum o nezavisnosti Ukrajine. Te iste godine Europsko vijeće je izrazilo želju da razvija odnose s Ukrajinom. Prva je od svih zemalja bivšeg Sovjetskog saveza koja je izrazila želju da sudjeluje u procesu europskih integracija.⁴¹ Zapadnoeuropska unija je 23. prosinca 1991. godine pozdravila stvaranje Zajednice neovisnih država (ZND). Ona je postala prva zemlja članica ZND-a koja se priključila programu *Partnerstvo za mir*. Isto tako je bitno napomenuti da je Ukrajina odmah nakon stjecanja neovisnosti počela blisko surađivati s NATO-om. U prvim godinama svoje neovisnosti, Ukrajina se našla u dilemi: hoće li surađivati s EU u sklopu euro integracija ili će surađivati s Rusijom u sklopu ZND-a? Prema Deklaraciji o državnom suverenitetu koji je potpisan 1990. godine, Ukrajina je izrazila želju da se europski integrira, da odustane od nuklearnog oružja i da stekne status neovisne države. No, Ukrajina je također kao zemlja ZND-a potpisala Sporazum o obrazovanju gdje se spominje jedinstvo vojno-strateškog i ekonomskog prostora zemalja zajednice. Ukrajina je 1993. godine odlučila da će potpisati rezoluciju „O glavnim pravcima ukrajinske unutarnje i vanjske politike“ gdje se naglašava želja Ukrajine da se pristupi EU, a s druge strane se također naglašava važnost održavanja dobrosusjedskih odnosa s Rusijom kao i s ostalim članicama ZND-a.⁴²

Godine 1994. EU je napravila prvi konkretan korak u razvoju odnosa s Ukrajinom. Ukrajina i EU su 14 lipnja 1994. potpisali Sporazum o partnerstvu i suradnji. Tome sporazumu je pripomogao i rezultat predsjedničkih izbora u Ukrajini na kojem je 1994. godine pobijedio Leonid Kučma zamijenivši Leonida Kravčuka. EU je na Kučmu gledala kao na energičnog političara koji može unaprijediti odnose Ukrajine s EU. Iako su Sporazum potpisali 1994. godine, on je na snagu stupio tek 1998. godine. Ukrajinske vlasti su kao glavni vanjskopolitički cilj naznačile članstvo u EU. Na temelju

⁴¹ M. Musladin, Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina, Sveučilište u Dubrovniku, Politička misao, Vol. 50 No. 3, 2013., str. 69, dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=158663 (19. ožujak 2020.).

⁴² E. A. Kondratyuk, KONCEPTUALNE OSNOVE POLITIKE EU GLEDE UKRAJINE 1990-ih., Državno sveučilište Kursk(2011.). str 2. dostupno na: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualnye-osnovy-politiki-es-v-otnoshenii-ukrainy-v-1990-e-gg/viewer> (19. ožujak 2020.).

toga 1998. godine ukrajinske su vlasti potpisale strategiju ukrajinske integracije u EU čime je članstvo u EU predstavljeno kao dugoročni cilj ukrajinske vlasti. Tijekom 1990.-ih godina Ukrajina je bila prilično siromašna zemlja i zbog toga se nadala kako će joj suradnja s EU biti od velike pomoći u budućnosti. Još detaljniji program integracije s EU usvojen je 2000.godine.⁴³ Kučma je 1999.godine dobio drugi mandat na predsjedničkim izborima u Ukrajini. U to vrijeme Ukrajina je bila zainteresirana za bolje odnose s Rusijom zbog toga što je Ukrajina vidjela nespremnost SAD-a i EU da ju smatraju ravnopravnim partnerom i nije vidjela nikakvih rezultata u približavanju prema EU. Smatrali su da EU nije napravila potrebne korake u suradnji s Ukrajinom kako bi ju približila europskim integracijama. U srpnju 2002. godine Ukrajina je dobila „poseban status susjeda“ koji omogućava olakšavanje kontrolirane migracije.⁴⁴ Tijekom posjeta Italiji u studenom 2002. godine, predsjednik Ukrajine Leonid Kučma zatražio je od EU da odredi mjesto Ukrajine u europskoj budućnosti. Smatrao je da EU ne može biti stabilna bez Ukrajine.⁴⁵ Tadašnji predsjednik Europske komisije Romano Prodi je izjavio da za Ukrajinu nema mjesta u proširenoj EU.

Veliki utjecaj na odnose Ukrajine i EU je imala takozvana „Narančasta revolucija“ koja se dogodila 2004. godine nakon drugog kruga predsjedničkih izbora. Nakon neizvjesne borbe između Janukovića i Juščenka, pobijedio je Juščenko koji je bio proeuropski orijentiran političar. Juščenko je od početka tražio dublje veze s EU. Juščenkov cilj je bio da Ukrajina uđe u WTO, da bude pridružen član EU i na kraju da postane punopravni član EU.⁴⁶ No, zbog političkih sukoba vladajućih i oporbe, europska integracija se našla pod upitnikom. Zbog ustavnih promjena nakon kojih je premijer dobio veće ovlasti od predsjednika dolazilo je do političkih sukoba na relaciji Timošenko-Jučenko, koji su ujedno i bili lideri narančaste revolucije putem koje su zagovarali put Ukrajine u EU. Od 2007. godine Europska komisija započela je pregovore o novom temeljnom sporazumu-„o pridruživanju Ukrajine Europskoj uniji“. Godine 2008. počeli su pregovori o pripremi sporazuma o opsežnom i sveobuhvatnom

⁴³ M. Musladin, Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina op. cit. str.70 (20. ožujak 2020.).

⁴⁴ Tass.ru, 21.3.2014.godine, dostupno na: <https://tass.ru/info/1064985> (20. ožujak 2020.).

⁴⁵ Materick.ru, Kronika Ukrajine, dostupno na: <http://www.materick.ru/index.php?section=analitics&bulid=31&bulsectionid=2269> (20. ožujak 2020.).

⁴⁶M. Musladin, Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina op.cit., str.71 (20. ožujak 2020.).

području slobodne trgovine (DCFTA) kao dijela Sporazuma o pridruživanju.⁴⁷ Godine 2009. Ukrajina je postala dio Europske politike susjedstva kao član Istočnog partnerstva.

Godine 2010. Viktor Januković je pobijedio na izborima za predsjednika Ukrajine. To je bio svojevrsni šok za EU koja je očekivala pobjedu svog kandidata, Julije Timošenko. Viktor Januković je bio proruski kandidat od kojeg se očekivao veliki preokret u odnosima s EU i dodatno približavanje Rusiji. Barem je tako očekivala EU. Na sastanku Ukrajina-EU u studenom 2010. godine potpisan je protokol uz Sporazum o partnerstvu i suradnji. Na njemu je usuglašeno da će Ukrajina imati status promatrača u programima EU-a, kao i to da će ulaziti u sastave onih odbora kojima će pružati financijsku potporu.⁴⁸ U veljači 2011. godine, Ukrajina je postala punopravna članica Europske energetske zajednice čiji je cilj stvaranje jedinstvenog tržišta električne energije između EU-a i jugoistočne Europe.⁴⁹ Sporazum o pridruživanju bio je parafiran u ožujku 2012. godine. Tome je prethodilo puno nesuglasica između EU i Ukrajine. Naime, lider ukrajinske opozicije Julija Timošenko završila je u zatvoru, što je izazvalo negodovanje među europskim činovnicima i zbog toga je parafiranje ovog Sporazuma nekoliko puta bila odgođeno. U srpnju iste godine bio je potpisan Sporazum o dubinskoj i sveobuhvatnoj zoni slobodne trgovine (DCFTA-Deep and Comprehensive Free Trade Area). Sporazum o pridruživanju Ukrajine u EU planirao se potpisati na sastanku Istočnog partnerstva u Vilniusu koji se održao 28. i 29. studenog 2013. godine. No, vlada Ukrajine je tjedan dana prije sastanka odlučila kako će obustaviti pripremu za zaključivanje Sporazuma o pridruživanju između Ukrajine i EU. Tadašnji potpredsjednik ukrajinske vlade Jurij Bojko izjavio je da će pregovori o pridruživanju biti obustavljeni sve dok se ne riješi pitanje nadoknade od strane EU za gubitke koje Ukrajina može imati od slabije trgovine s Rusijom i s ostalim članicama ZND—a ako Ukrajina potpiše ovaj sporazum. Ako se to ne učini, smatrao je on, ukrajinsko gospodarstvo će imati probleme što će ozbiljno utjecati na životni standard

⁴⁷RBC Ukraine: „Barroso: EU namjerava završiti pregovore o CA-u i FTZ-u s Ukrajinom.“, 2011., dostupno na: <https://daily.rbc.ua/rus/show/barrozu-es-nameren-zavershit-peregovory-po-sa-i-zst-s-ukrainoy-19122011122500> (pristupljeno 20. ožujak 2020.).

⁴⁸Unian.net: „Ukrajina će platiti EU za sudjelovanje u njegovim programima.“, 22.11.2010., dostupno na : <https://www.unian.net/world/428208-ukraina-budet-platit-evrosoyuzu-za-uchastie-v-ego-programmah.html> (pristupljeno 20. ožujak 2020.).

⁴⁹Tass.ru: „Sporazum o partnerstvu između EU i Ukrajine. Dosije.“, 21.3.2014., dostupno na : <https://tass.ru/info/1064985> (pristupljeno 20. ožujak 2020.).

stanovništva.⁵⁰ Kao što se i očekivalo Januković na sastanku u Vilniusu nije potpisao ovaj Sporazum već je izjavio da Ukrajina i dalje ostaje privržena euro integracijama i da se nada da će činovnici u EU napraviti sve što je u njihovoj moći da Ukrajina unaprijedi proces približavanja ka EU. 12. prosinca 2013. godine Europski parlament je prihvatio rezoluciju o Ukrajini. U njemu se poziva da Ukrajina što prije potpiše Sporazum o pridruživanju, a također nisu isključivali i mogućnost sankcija prema ukrajinskim rukovodiocima.⁵¹

U to vrijeme, krajem 2013. godine u Ukrajini se počeo događati državni udar koji se zvao-Euromajdan, zato što se održavao na glavnom istoimenom trgu u Kijevu. Mnogi činovnici iz EU-a su podržavali prosvjednike na Majdanu koji su bili proeuropski orijentirani. Na Majdanu su se u to doba događala nasilja, ubojstva prema berkutovcima (specijalna policija), uglavnom htjelo se na nasilni način smijeniti zakonito odabranog predsjednika. EU je očito to podržavala. Na izvanrednim izborima za ukrajinskog predsjednika, gdje su svi kandidati bili proeuropski, pobijedio je Petro Porošenko. Ukrajina je tijekom 2014. godine potpisala politička poglavlja vezano za Sporazum o pridruživanju na marginama Europskog vijeća. U okviru novog sporazuma o pridruživanju redovito su se počeli održavati sastanci Vijeća za pridruživanje. Prvi je održan 15. prosinca 2014. godine. Tijekom drugog sastanka održanog 2015. godine Vijeće je prihvatilo ažurirani program pridruživanja.⁵² Vijeće je 11. srpnja 2017. godine donijelo odluku o sklapanju sporazuma o pridruživanju. On je stupio na snagu 1. rujna 2017. godine Tako je napravljen zadnji korak u procesu ratifikacije kojim se EU i Ukrajina obvezuju na bliske odnose u svim područjima politika. Time je EU pokazala želju za što boljom suradnjom s Ukrajinom koja se nalazila u političkim sukobima s Rusijom i u kojoj se odvijao građanski rat na istoku zemlje. Ovim se omogućuju dublje političke veze, snažnija gospodarska povezanost, kao i poštovanje zajedničkih vrijednosti.⁵³ Važno je također istaknuti (pogotovo zbog toga što su predstavnici

⁵⁰Unian.net: „Bojko je rekao zašto su pripreme za pridruživanje EU zaustavljene.“, dostupno na : <https://www.unian.net/politics/854557-boyko-rasskazal-pochemu-priostanovlena-podgotovka-k-assotsiatsii-s-es.html> (pristupljeno 20. ožujak 2020.).

⁵¹Europski parlament: „Rezultat summita u Vilniusu i budućnost Istočnog partnerstva, posebno u pogledu Ukrajine“, 12.12.2013, dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0595+0+DOC+XML+V0//EN> (20. ožujak 2020.).

⁵²Europsko vijeće, Vijeće EU: „Odnosi EU i Ukrajine“, dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/ukraine/> (21. ožujak 2020.).

⁵³Europsko vijeće, Vijeće EU: „Ukrajina: Vijeće usvojilo sporazum o pridruživanju između EU-a i Ukrajine“ 11.7.2017., dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2017/07/11/ukraine-association-agreement/> (21. ožujak 2020.).

ukrajinske vlasti to smatrali velikim uspjehom) i uredbu o liberalizaciji viza koja je donesena od strane Europskog vijeće 11. svibnja 2017. godine. Ona omogućuje ukrajinskim državljanima koji putuju u EU razdoblje boravka od 90 dana u bilo kojem razdoblju od 180 dana.⁵⁴ Na zadnjem redovitom sastanku Vijeća za pridruživanje koji se održao 28. siječnja 2020. godine bila je analizirana provedba Sporazuma o pridruživanju između EU-a i Ukrajine. EU podržava Ukrajinu u rješavanju teritorijalnog konflikta u istočnoj Ukrajini i traži od Ukrajine da se poštuje i provodi sporazum iz Minska. Također EU naglašava da je Ukrajini bitno da kvalitetno provodi gospodarske reforme i reforme koje poboljšavaju poduzetničku klimu u Ukrajini.⁵⁵

3.2. Odnosi Ukrajine i Rusije i pozicija Europske unije

Ukrajina i Rusija su započeli stvarati svoje odnose još tijekom postojanja Sovjetskog saveza. Dana 19. studenog 1990. godine bio je potpisan sporazum koji je odredio buduće odnose dviju novih neovisnih država–Ukrajine i Rusije.⁵⁶ Odredbe ovog sporazume bile su utvrđene 1992. godine Sporazumom „O daljnjem razvoju međudržavnih odnosa“. Rusija i Ukrajina su službeno priznale neovisnost jedna drugoj 1992. godine Boris Jeljcin i Leonid Kravčuk su bili jedni od zagovornika raspadanja SSSR-a na više republika. U većini bivših država, referendum je bio bojkotiran, no u Ukrajini 90 % ljudi se izglasalo za samostalnost.⁵⁷ Za Rusiju su odnosi s Ukrajinom bili jako bitni zbog toga što su te dvije zemlje međusobno povezane kulturom, zajedništvom, jezikom, ideologijom, mentalitetom i prijateljstvom. No, ukrajinske vlasti su imale druge planove. Ukrajina je htjela stvarati suradnju s NATO–om i EU.

Unatoč svim trzavicama koje su nastale između dvije države zbog toga što je Ukrajina htjela „sjediti na dvije stolice“, predsjednici Ukrajine i Rusije Leonid Kučma i Boris Jeljcin 31. svibnja 1997. godine u Kijevu potpisali su Sporazum o prijateljstvu, suradnji

⁵⁴Europsko vijeće, Vijeće EU: „Vize: Vijeće donosi propis o liberalizaciji viza za ukrajinske građane.“, 11.5.2017., dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/05/11/visa-liberalisation-ukraine/> (21. ožujak 2020.).

⁵⁵Europsko Vijeće, Vijeće EU: „Vijeće za pridruživanje EU-a i Ukrajine, 28. siječnja 2020.“, dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/meetings/international-ministerial-meetings/2020/01/28/> (21. ožujak 2020.).

⁵⁶Sevkrimur.narod.ru: „Dogovor između Rusije i Ukrajine.“ dostupno na: <http://sevkrimur.narod.ru/ZAKON/1990god.htm> (21. ožujak 2020.).

⁵⁷M. Minakov :“ Labirinti priznanja : dvadesetogodišnji simbolični razvod Rusije i Ukrajine“, Političke analize, Vol. 2 No. 7, 2011. (2011) str.10 (22. ožujak 2020.).

i partnerstvu između Rusije i Ukrajine koji je potpisan na razdoblje od 10 godina.⁵⁸ U tom se ugovoru naglašava poštivanje granica i teritorijalnih cjelovitosti obaju zemalja. Ovaj ugovor je također obvezao obje zemlje da poštuju nacionalne manjine i da one imaju jednaku mogućnost učenja svoga jezika i u Rusiji i u Ukrajini.

Godine 2003. Ukrajina je predvodila Zajednicu neovisnih država (ZND) i postala je članica Sporazuma o stvaranju Zajedničkog ekonomskog prostora (ZEP) zajedno s Bjelorusijom, Rusijom i Kazahstanom.⁵⁹ Taj sporazum su ratificirali parlamenti Rusije i Ukrajine želeći stvoriti regulatorne okvire za ekonomsku integraciju četiriju zemalja. Na takav način Ukrajina i Rusija su imali odličnu suradnju u visoko tehnološkim industrijama kao što su zrakoplovstvo, nuklearna energija, nafta i plin. To je zasmetalo NATO-u i EU koji su uvjetovali Ukrajini da se mora odreći suradnje u toj organizaciji ako želi imati buduću suradnju s njima.

Godine 2004. održali su se predsjednički izbori na kojem su glavni kandidati bili Viktor Januković i Viktor Juščenko. Nakon drugog kruga predsjedničkih izbora pobjedu je odnio Viktor Januković. No zbog unutar političke borbe i zbog tvrdnje prozapadnih strana da je Viktor Januković lažirao izborne rezultate, što su navodno potvrdili i međunarodni promatrači, Ukrajina je početkom 2005. godine išla u treći krug. Pobjedu je tada odnio proeuropski kandidat Viktor Juščenko. Nitko u pitanje nije dovodio izborne rezultate, Juščenko je Ukrajinu okrenuo ka EU i NATO-u, dok su odnosi s Rusijom bili u krizi poglavito zbog plina. Godine 2008. Ukrajina i Rusija su produžile Sporazum o prijateljstvu, suradnji i partnerstvu na još 10 godina.⁶⁰

Godine 2010. na izborima za predsjednika Ukrajine pobijedio je Viktor Januković. Tada njegova pobjeda Zapadu nije bila sumnjiva. Očekivali su se bolji odnosi s Rusijom i EU se morala pomiriti s tim. Rusija je s Ukrajinom u to vrijeme imala prijateljske odnose, osjećala su se velika poboljšanja u ekonomskim odnosima. Ukrajina je uvijek najviše svojih proizvoda izvozila u Rusiju. Januković je imao i dosta pozitivan stav prema EU. On je htio da se Ukrajina približi EU, ali ne i NATO-u. Htio je istodobno imati dobre

⁵⁸Lenta.ru: "Visoki odnosi-kako su Rusija i Ukrajina pristali biti prijatelji." dostupno na:

<https://lenta.ru/features/rosukr/friendship/> (22. ožujak 2020.).

⁵⁹Uчебник-online: "Руско-українські відносини.", dostupno na: <http://ucebник-online.com/131/1773.html> (22. ožujak 2020.).

⁶⁰Ria.ru: "Ukrajina i Rusija automatski su produžile Veliki sporazum na još 10 godina.", 2.10.2008., dostupno na: <https://ria.ru/20081002/151785465.html> (22. ožujak 2020.).

odnose s EU i Rusijom što je bilo vrlo teško kombinirati. Također je kao predsjednički kandidat obećao da će ruski postati drugi službeni jezik u Ukrajini, ali to se njegovim dolaskom nije dogodilo.⁶¹ Godine 2013. nije se potpisao Sporazum o pridruživanju između EU i Ukrajine i onda se dogodio državni udar, Euromajdan koji je bio financiran od strane EU i zapada. Viktor Janukovič je bio svrgnut s vlasti i pobjegao je u Rusiju. Bili su provedeni vanredni predsjednički izbori i na vlast je 2014. godine stigao proeuropski kandidat i ukrajinski tajkun Petro Porošenko. Odnosi s Rusijom bili su najgori u povijesti. Zbog svega ovoga što se događalo u Kijevu, Krim se odlučio odvojiti od Ukrajine. Rusija i Krim su održali referendum gdje su se stanovnici Krima izjasnili da žele biti dio Rusije. Dana 16. ožujka 2014. godine na Krimu se proveo referendum gdje se 96,77% izjasnilo da žele biti dio Rusije.⁶² EU je odgovorila sankcijama Rusiji jer su smatrali da se krše sva međunarodna prava. Sankcije se produžuju iz godine u godinu. Također je izbio konflikt na istoku Ukrajine za koji se smatra da je u njega umiješana Rusija i da tamo postoji ruska vojska što Rusija opovrgava i taj vojni konflikt naziva građanskim ratom. Rusija podržava vojsku Donbassa i Luganska u borbi protiv ukrajinske vojske. Također krajem 2018. godine se dogodio incident u Crnom moru gdje je Rusija pucala na ukrajinske brodove koji su nezakonito prešli pomorsku granicu Rusije i nakon toga je Rusija zaplijenila te brodove, zbog čega je napetost Ukrajine i Rusije dodatno eskalirala i zbog kojeg je Ukrajina uvela ratno stanje. Rusija špekulira da je to bilo isplanirano od strane predsjednika Ukrajine Petra Porošenka kako bi mogao odgoditi predsjedničke izbore zbog toga što je imao male šanse da pobijedi. To mu na kraju nije uspjelo i pobjedu je sredinom 2019. godine odnio Volodimir Zelenskij. Odmah je uslijedila reakcija Kanade, Amerike i EU koje su za incident optužile Rusiju nakon čega su Rusiji ponovo uveli zajedničke sankcije.⁶³ To su bile većinom sankcije koje su se uvele protiv pojedinaca kojima je na takav način bio zabranjen ulazak u EU, Kanadu i SAD. Krajem 2019. godine održao se Normandijski format uz posredovanje francuskoga predsjednika Emmanuela Macrona i njemačke kancelarke Angele Merkel. Putin i Zelenskij su postigli dogovor o potpunoj primjeni prekida vatre u Istočnoj Ukrajini

⁶¹ D. Boban : Ukrajina između autoritarizma i demokracije, Političke analize, Vol. 1 No. 2, 2010. str.38. (22. ožujak 2020.).

⁶²rt.com: "Krim proglašava neovisnost, traži priznanje UN-a", 17.3.2014., dostupno na: <https://www.rt.com/news/crimea-referendum-results-official-250/> (22 ožujak 2020.).

⁶³Sergej Gorjaško, bbc.com, 15.3.2019., dostupno na: <https://www.bbc.com/russian/news-47553843> (22. ožujak 2020.).

te o razmjeni svih preostalih zarobljenika do kraja 2019. godine.⁶⁴ U budućnosti se očekuju daljnji pregovori o pokušaju prekida konflikta na Istoku Ukrajine.

3.3. Ukrajina u sklopu Istočnog partnerstva

Ukrajina je zajedno sa još 5 zemalja postala dio Istočnog partnerstva u Pragu u svibnju 2009. godine. Ukrajina je bila prilično optimistična po pitanju Istočnog partnerstva jer su smatrali da je to bitan korak ka putu u EU.⁶⁵ Na ministarskom sastanku zemalja Istočnog partnerstva u prosincu 2009. godine, ministar vanjskih poslova Petro Porošenko pozvao je EU da pokaže interes za informiranje o bilateralnim elementima programa, što bi mogao biti jedan od načina razvoja odnosa između Ukrajine i EU.⁶⁶ Zabrinutost, iz ukrajinske perspektive je bila u tome što, bez obzira na članstvo u Istočnom partnerstvu, nema garancije ulaska u EU. To je jasan stav EU-a jer se i po njihovim nastupima vidi da nemaju silne želje da Ukrajina u bliskoj budućnosti bude dio EU. Za Ukrajinu se 10 godina Istočnog partnerstva može razdvojiti na dva razdoblja: prije i nakon Euromajdana i potpisivanja Sporazuma o pridruživanju. Politički dio sporazuma potpisan je 21. ožujka 2014. godine, a ekonomski dio je 27. lipnja 2014. godine. Značajni dijelovi Sporazuma o pridruživanju primjenjuju se od 1. studenoga 2014. godine, a također se primjenjuju dijelovi koji se odnose na Duboko i sveobuhvatno područje slobodne trgovine (DCFTA-Deep and Comprehensive Free Trade Area) od 1. siječnja 2016. godine. Također je došlo i do liberalizacije viza.⁶⁷ Svi događaji koje je učinila Ukrajina u prvih 10 godina Istočnog partnerstva i dalje nisu dovoljni da bi se Ukrajina približila EU. Jedan od glavnih temelja političkog udruživanja Ukrajine i EU su vladavina prava, zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda. Ključni elementi su i reforma pravosuđa, borba protiv korupcije, učinkovitija javna služba itd. U Ukrajini nažalost i dalje vlada korupcija i krše se ljudska prava. EU dosta rezervirano gleda na to i većinom u svojim nastupima hvale Ukrajinu, premda sigurno misle

⁶⁴Fokus Online: „Prvi sastanak Putina i Zelenskog.“, 2019. dostupno na: <https://fokusonline.eu/2019/12/1582/> (27. travanj 2020.).

⁶⁵Ivan Fedorov, materik.ru, 2009., 20.06.2011., dostupno na: <http://www.materik.ru/rubric/detail.php?ID=6179> (23. ožujak 2020.).

⁶⁶DA. Belaščenko: PROJEKT "ISTOČNO PARTNERSTVO" I NJEGOVA VRIJEDNOST ZA ZEMLJE POSTSOVJETSKOG PROSTORA (NA PRIMJERU UKRAJINE), (2013.), Državno sveučilište Nižnji Novgorod nazvano po NI Lobačevski, str. 322, (23. ožujak 2020.).

⁶⁷K. ZAREMBO AND L. LITRA UKRAINE New engines for the partnership CHAILLOT PAPER / 153 July 2019. str. 31: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp153_EaP.pdf (23. ožujak 2020.).

drugačije. Ukrajina kao zemlja Istočnog partnerstva ima najveću robnu razmjenu s EU od svih zemalja Istočnog partnerstva. Također, ukrajinska politička elita smatra program za potporu decentralizaciji, reformu javnih službi i program podrške malim i srednjim poduzećima glavnim uspjesima.

Europska integracija je jedan od ključnih ciljeva petogodišnjeg programa kojeg je ukrajinska vlada stavila pred sobom. Dokument je fokusiran na izvršenje obveza Sporazuma o pridruživanju. Jedan od ambicioznijih ciljeva koje je Ukrajina stavila u taj dokument je da Ukrajina 2024. godine ispuni sve kriterije za članstvo u EU.⁶⁸ Iako ulazak u EU nije među ciljevima u sljedećih pet godina, to je strateški smjer zemlje, utvrđen ustavom. I dalje će Istočno partnerstvo biti glavna platforma za suradnju Ukrajine i EU.

3.4. Gospodarski odnosi EU i Ukrajine

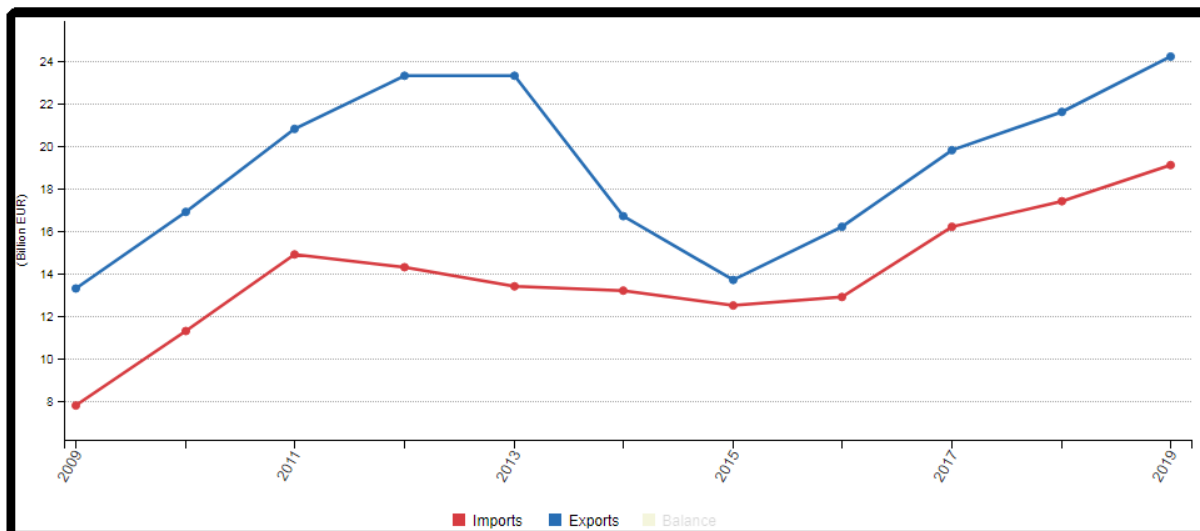
Glavna komponenta ekonomske integracije između EU i Ukrajine, barem u početnoj fazi Sporazuma o pridruživanju je trgovinska integracija. Važno kod ovog Sporazuma bi trebalo biti to da se smanjuju carinske prepreke u trgovini između Ukrajine i EU kroz smanjenje troškova prelaska robe preko granice. Potpisivanjem Sporazuma o pridruživanju izvoz ukrajinske robe na tržište EU se znatno povećalo. Na primjer za ukrajinska poduzeća koja proizvode robu životinjskog podrijetla znatno se poboljšao izvoz njihovih proizvoda na tržište EU. Sredinom 2018. godine pravo na izvoz u EU je dobilo 66 ukrajinskih poduzeća koja proizvode 9 od 15 kategorija robe životinjskog podrijetla koja su namijenjena za prehranu ljudi.⁶⁹ U 2013. godini samo je 8 poduzeća moglo izvoziti svoje proizvode u EU proizvodeći samo 4 kategorije robe. Ukrajina je pravo na izvoz mliječnih proizvoda na tržište EU dobila tek u prosincu 2016. godine. U 2017. godini Ukrajina je postala drugi najveći izvoznik maslaca u EU zahvaljujući povoljnim uvjetima koje je iskoristila. U Ukrajini je postalo obavezno upotrebljavanje HACCP-a (Hazard Analysis and Critical Control Points). To je sustav koji identificira moguće opasnosti koje mogu utjecati na sigurnost hrane.

⁶⁸Istočno partnerstvo nakon 2020.: pogled iznutra, EaP Think Bridge, broj 15, listopad 2019, str. 26 : <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Vostochnoe-partnerstvo-posle-2020-vzglyad-yznutry.pdf> (23.ožujak 2020.).

⁶⁹ "Istočno partnerstvo": rezultati i planovi za budućnost, broj 7, studeni – prosinac 2018, ICTSD, str. 20, : https://www.ictsd.org/sites/default/files/review/mosty_7_2018_-_eastern_partnership.pdf (24.ožujak 2020).

U sljedećem dijelu poglavlja ćemo analizirati robnu razmjenu između Ukrajine i EU.

Slika 1. Izvoz i uvoz EU-a iz Ukrajine u razdoblju 2009. – 2019. u mlrd. eura.

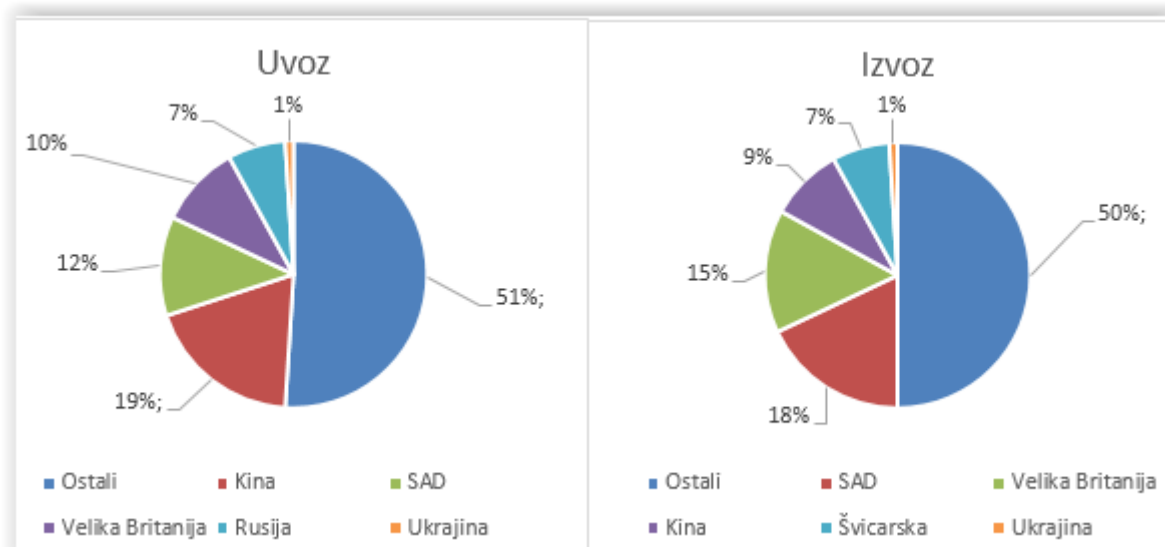

Izvor : Eurostat [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Ukraine-EU - international trade in goods statistics#EU and the Ukraine in world trade in goods](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Ukraine-EU_-_international_trade_in_goods_statistics#EU_and_the_Ukraine_in_world_trade_in_goods)

Na ovom grafikonu možemo vidjeti da je rast EU izvoza u Ukrajinu započeo od 2009. i zaustavio se 2013. godine. Onda su uslijedili sukobi u državi koji su onemogućili daljnji rast izvoza u Ukrajinu. Od 2015. pa do 2019. godine izvoz je naglo počeo rasti i EU u Ukrajinu izvozi robu u vrijednosti od preko 24 milijarde eura. Što se tiče uvoza, uvoz je od 2009. do 2011. godine s 8 milijarda eura narastao na 15 milijardi eura, onda se dogodio blagi pad uvoza robe iz EU, da bi tijekom 2016. godine uvoz ponovno započeo rasti i trenutno u 2019. godini Ukrajina uvozi proizvode iz EU u vrijednosti od preko 19 milijardi eura. Tri najveća uvoznika iz Ukrajine u EU bila su Poljska (2 661 milijuna eura), Italija (2 501 milijun eura) i Njemačka (2, 242 milijuna eura).⁷⁰ Tri najveća izvoznika u Ukrajinu iz EU bili su Poljska (4, 979 milijuna eura), Njemačka (4, 965 milijuna eura) i Mađarska (2, 592 milijuna eura).

⁷⁰Eurostat:“ Ukrajina-EU - statistika međunarodne trgovine robom.“ dostupno na: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Ukraine-EU - international trade in goods statistics#EU and the Ukraine in world trade in goods](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Ukraine-EU_-_international_trade_in_goods_statistics#EU_and_the_Ukraine_in_world_trade_in_goods) (24. ožujak 2020.).

Slika 2. Vanjska trgovina Europske unije s Ukrajinom u 2019. godini.

Izvor : Eurostat [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Ukraine-EU - international trade in goods statistics#EU and the Ukraine in world trade in goods](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Ukraine-EU_-_international_trade_in_goods_statistics#EU_and_the_Ukraine_in_world_trade_in_goods)

Iz ovog grafikona se može vidjeti da je Ukrajina bila 19. najveći izvozni partner EU, dok je što se tiče uvoza Ukrajina 20. najveći partner EU-a.⁷¹ EU najviše izvozi u Ukrajinu (po podacima iz 2019.): strojeve i vozila (37%) i kemikalije (19%), dok uvozi sirovine (30%) i hranu i piće (22%). Najveći ulagači u ukrajinsko gospodarstvo u 2019. godini bili su Cipar, Nizozemska, Rusija, Švicarska i Njemačka. Državna služba za statistiku Ukrajine ukupno je ubrojila 34,7 milijardi dolara stranih ulaganja u ukrajinsko gospodarstvo od njene samostalnosti. 78% stranih ulaganja u Ukrajinu (27,2 milijarde dolara) dolazi iz EU.⁷²

3.5. Projekti u Ukrajini koje financira Europska unija

1. Horizon 2020 – obuhvaća širok spektar aktivnosti od temeljnih istraživanja do onih koji su bliski tržišnim aktivnostima sa širokim opsegom istraživanja, razvoja i inovacija. Od 2014. do 2018. godine ukrajinski znanstvenici i poduzetnici podnijeli su 1738 prijava za sudjelovanje u programu Horizon 2020. 110 istraživanja je financirano, što

⁷¹Ibidem (24.ožujak 2020.).

⁷²ukrudprom:“ Lavovski udio izravnih stranih ulaganja u Ukrajini dolazi preko dva offshore-a“, 1.12.2019., dostupno na:

http://www.ukrudprom.com/news/Lvinaya_dolya_pryamih_inostrannih_investitsiy_v_Ukrajinu_zahodit.html (16. svibanj 2020.).

je dovelo do 184 znanstvenih i inovacijskih projekata.⁷³ Ukupna sredstva za ukrajinske organizacije iznosile su gotovo 21,7 milijuna dolara, što i nije puno s obzirom da Horizon 2020 ima proračun od 77 milijardi dolara za razdoblje od 2014. do 2020. godine koji obuhvaća svih šest zemalja Istočnog partnerstva.

2. Erasmus+ - Erasmus + je program EU od 2014. godine do 2020. godine koji služi za potporu projektima vezanih za partnerstva, događaje i mobilnost na područjima obrazovanja, obuke i sporta. EU je za ERASMUS+ programe u razdoblju od 2014-2020. izdvojila 14,7 milijardi eura.⁷⁴ I Ukrajinci mogu slobodno iskorištavati mogućnost mobilnosti studenata, akademske suradnje itd. Erasmus+ program nudi ukrajinskim studentima i sveučilišnom osoblju mogućnost studiranja i obuke u zemljama diljem Europe i svijeta. U okviru programa Erasmus+, EU je za Ukrajinu u razdoblju 2014.-2019. izdvojila više od 42 milijuna eura.⁷⁵

3. EU4Energy – osposobljavanje ukrajinske vlade za zakonodavstvo o obnovljivim izvorima energije. Taj projekt traje između 2019.-2020. i EU će uložiti milijun eura. U okviru Twinning projekta koji financira EU, energetske stručnjaci osposobljavaju osoblje Državne agencije za energetske učinkovitost i uštedu energije Ukrajine (SAEE) o obnovljivim izvorima energije. Projekt također pomaže Agenciji da izmijeni zakonodavstvo o obnovljivim izvorima zemlje tako da bude u skladu sa zakonima EU-a i da podigne svijest o obnovljivim izvorima javnosti. Ukrajina ima ciljeve da poveća proizvodnju na 50% nuklearne energije, 25% obnovljive energije, 13% hidroenergije i ostatak za toplinsku snagu.⁷⁶ Također to nije sve vezano za program EU4Energy. EU je Ukrajini u razdoblju od 2015. do 2019. dodijelilo ukupno 4.2 milijuna eura za korištenje inovativnih tehnologija u borbi protiv klimatskih promjena.⁷⁷ Također je u sklopu istog programa EU u razdoblju od 2009.-2020. za Ukrajinu izdvojila ukupno 7.2 milijuna eura za nadogradnju ukrajinske mreže za

⁷³ EU Neighbours: "Horizon 2020 u Ukrajini: više od 180 projekata financiranih u posljednje četiri godine.", 20.6.2019., dostupno na: <https://www.euneighbours.eu/en/east/stay-informed/news/horizon-2020-ukraine-over-180-projects-funded-last-four-years> (16. svibanj 2020.).

⁷⁴ Mk.gov.ua: "Popis programa i financijskih instrumenata EU otvorenih za sudjelovanje Ukrajine.", dostupno na: http://www.mk.gov.ua/store/files/announce_1495192232.pdf (pristupljeno 25. ožujak 2020.).

⁷⁵ ukrinform: "Program Erasmus + pomaže 4.500 Ukrajinaca da studiraju u EU.", 18.12.2019., dostupno na: <https://www.ukrinform.net/rubric-society/2840413-erasmus-programme-helps-4500-ukrainians-study-in-eu.html> (16. svibanj 2020.).

⁷⁶ EUNEIGHBOURS: "EU4Energy: Osposobljavanje ukrajinske vlade za zakonodavstvo o obnovljivim izvorima energije", dostupno na: <https://euneighbours.eu/en/east/stay-informed/projects/eu4energy-training-ukraines-government-renewable-energy-legislation> (25. ožujak 2020.).

⁷⁷ euneighbours: "EU4Energy: Korištenje inovativnih tehnologija u borbi protiv klimatskih promjena.", dostupno na: <https://euneighbours.eu/en/east/stay-informed/projects/eu4energy-using-innovative-technologies-fight-against-climate-change> (25. ožujak 2020.).

prijenos energije.⁷⁸

4. EU4Business - ima za cilj poboljšati poslovnu klimu u zemlji. Olakšava malim i srednjim poduzećima financiranje i pruža obuku i ciljanu podršku za tvrtke koje vode žene i one koje rade u zelenoj ekonomiji.⁷⁹ Mala, srednja i mikro poduzeća dobivaju i tehničku podršku koja će im pomoći da se usklade sa standardima EU-a, povećajući izvoz i iskorištavajući korist od sporazuma o slobodnoj trgovini između Ukrajine i EU-a. EU je u razdoblju od 2009.-2017. godine ukupno uložilo u Ukrajinu 156 mil. eura, podržavajući preko 1700 poduzeća i stvorivši 5900 novih radnih mjesta.

3.6. Javno mnijenje u Ukrajini o EU

U ovom poglavlju ćemo uzeti javna mnijenja koja su provela dva poznata analitička centra u Ukrajini, „Razumkov Centre“ i „Rating Group Ukraine“ koji je istraživanje proveo za Međunarodni republikanski institut (IRI).

Tablica 5. Ako biste sudjelovali na referendumu o ulasku Ukrajine u EU, kako biste glasali?

Ako biste sudjelovali na referendumu o ulasku Ukrajine u EU, kako biste glasali? % ispitanih						
Ukupno %				% onih koji planiraju izaći na referendum		
	Za pristupanje	Protiv pristupanja	Teško za reći	Za pristupanje	Protiv pristupanja	Teško za reći
3.12. 2017.	59.5	23.7	16.8	76.5	19.0	4.4
4.12. 2018.	58.9	26.6	14.5	75.3	20.5	4.3
3.11. 2019	64.6	24.3	11.1	76.9	18.9	4.3

Izvor : Razumkov Centre - <http://razumkov.org.ua/uploads/other/2020-PIDSUMKI-ENG.pdf> (ožujak 2020.).

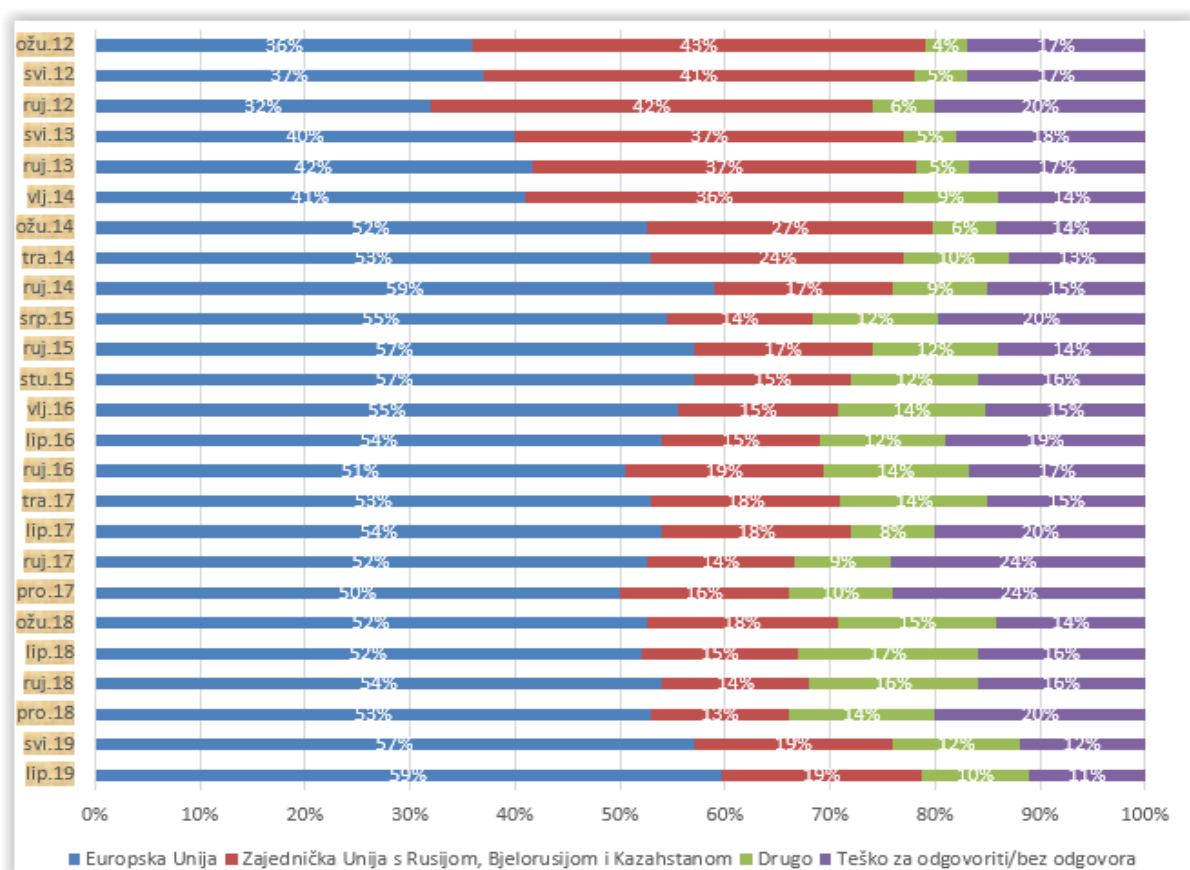
Na slici 3. možemo vidjeti istraživanje od strane analitičke agencije Razumkov Centre koje je provela u suradnji s Fondacijom demokratskih inicijativa „Ilko Kucheriv“ za

⁷⁸euneighbours:“ EU4Energy: Nadogradnja ukrajinske mreže za prijenos energije.“, dostupno na: <https://euneighbours.eu/en/east/stay-informed/projects/eu4energy-upgrading-ukraines-power-transmission-network> (25. ožujak 2020.).

⁷⁹ EU4Business:“EU4Business in Ukraine.“, dostupno na: <http://www.eu4business.eu/ukraine> (25 ožujak 2020.).

razdoblja od 3. prosinca 2017. godine, 4. prosinca 2018. godine, i 3. studenoga 2019. godine. Istraživanje je provedeno na uzorku od preko 2000 ispitanika starijih od 18 godina koji imaju pravo glasa.⁸⁰ Teoretska pogreška svakog uzorka ne prelazi 2,3%. Istraživanje je provedeno po čitavoj Ukrajini, osim u pojedinim dijelovima Donbasa i Luganska. Iz navedenog istraživanja vidimo da se oko 75-76% ljudi izjašnjava (**od onih koji planiraju izaći na referendum**) da bi glasali za pristupanje Ukrajine u EU, što znači da oko ¼ građana podržava ulazak u EU. Na grafici s lijeve strane vidimo **ukupan broj ljudi** koji bi mogao glasati kad bude referendum. Od 2017. do 2019. godine za 5 % se povećalo povjerenje Ukrajinaca ka EU i sada bi, po zadnjim informacijama Razumkov Centre, za ulazak Ukrajine u EU glasalo 64,6% građana, 24,3% bi bilo protiv, a 11,1% se nije znalo izjasniti u povodu tog pitanja.

Slika 3. Ako bi Ukrajina mogla ući samo u jednu međunarodnu gospodarsku uniju, u koju bi od sljedećih trebala ući?

Izvor : *International Republican Institute* : https://www.iri.org/sites/default/files/july_2019_ukraine_poll.pdf (ožujak 2020.).

⁸⁰Razumkov Centre: "Ukrajina 2019-2020: široke mogućnosti, rezultati ugovora, Procjene", 2019., dostupno na: <http://razumkov.org.ua/uploads/other/2020-PIDSUMKI-ENG.pdf> str. 263 (26. ožujak 2020.).

Na slici 4. možemo vidjeti istraživanje koja je provela agencija „Rating Group Ukraine“ za „International Republican Institute“ u svrhu istraživanja javnog mnijenja građana Ukrajine. Istraživanje je provedeno u cijeloj Ukrajini osim na određenim dijelovima Donbasa. Istraživanje je provedeno na uzorku od 2400 ispitanika starijih od 18 godina koji imaju pravo glasa.⁸¹ Statistička pogreška ne prelazi 2,0%. **Na slici 4. možemo vidjeti istraživanje od ožujka 2012. do lipnja 2019. godine.** Glavno pitanje je bilo: „Ako bi Ukrajina mogla ući u samo jednu međunarodnu ekonomsku uniju, u koju bi od sljedećih trebala ući?“ Ponuđeni odgovori su bili: EU, Zajednička unija s Rusijom, Bjelorusijom i Kazahstanom, drugo i nemam odgovor/teško mi je odgovoriti. Vidimo da je u 2012. godini više ljudi htjelo biti u uniji s Rusijom, Bjelorusijom i Kazahstanom nego s EU i to zbog toga što su Ukrajinci imali dobre odnose s Rusijom. Kroz ostale godine vidimo da se broj Ukrajinaca koji su za EU povećava i on redovito iznosi preko 50%. Dosta je i onih kojima je teško odgovoriti na to pitanje, ali velika većina je za EU. Kroz ovo istraživanje od 2012. do 2019. godine može se vidjeti kako su zahladili odnosi s Rusijom i kako su Ukrajinci se opredijelili da njihova zemlja treba ići putem EU.

⁸¹IRI: „Istraživanje javnog mišljenja stanovnika Ukrajine, 13. - 23. lipnja 2019. godine.“ 2019., dostupno na: https://www.iri.org/sites/default/files/july_2019_ukraine_poll.pdf (26. ožujak 2020.).

4. EUROPSKA UNIJA I BJELORUSIJA

Povijest Bjelorusije je relativno novog vijeka. Bjelorusija je svoju neovisnost proglasila u srpnju 1990. godine, a država je međunarodno priznata u kolovozu 1991. godine. Iako nije bila suverena država, Bjelorusija je članica Ujedinjenih naroda postala odmah nakon završetka drugog svjetskog rata 1945. godine.⁸²

Odnosi između Bjelorusije i Europske unije započeli su odmah nakon međunarodnog priznanja. Na početku su njihovi odnosi išli uzlaznom putanjom, no nakon 1994. godine i dolaskom Aleksandra Lukašenka na čelo Bjelorusije, odnosi s EU su se naglo pogoršali. Aleksandar Lukašenko je predsjednik Bjelorusije od 1994. godine. On je uvjerljivo pobjeđivao na 5 dosadašnjih predsjedničkih izbora i sigurno će pobijediti i na predsjedničkim izborima koji se održavaju 30. kolovoza 2020. godine. Neki ga nazivaju i posljednjim diktatorom u Europi. To se EU ne sviđa i zbog toga Bjelorusija dok je Lukašenko na vlasti ima male šanse da bude dio EU. EU redovito donosi sankcije Bjelorusiji i nije zadovoljna provođenjem predsjedničkih izbora za koje smatra da su na rubu regularnosti. Bjelorusiju cijelo vrijeme optužuju za kršenje ljudskih prava, za cenzuru u medijima i za diskriminaciju.

Bjelorusija je od svoje neovisnosti uspjela stvoriti dobre odnose sa zemljama članicama Istočnog partnerstva čiji je dio Bjelorusija postala 2009. godine. Bjelorusija je također u dosta dobrim odnosima i s Rusijom, premda ponekad zna dolaziti i do trzavica. Bjeloruski predsjednik Aleksandar Lukašenko pokušava održavati dobre odnose sa SAD-om, EU-om i Rusijom.

Kroz ovo poglavlje će se govoriti o odnosima Bjelorusije s EU, o građanskim pravima u Bjelorusiji, o projektima koje EU financira u Bjelorusiji, kao i o sudjelovanju Bjelorusije u Istočnom partnerstvu.

⁸²M. Musladin, Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina op.cit. str. 59 (26. ožujak 2020.).

4.1. Povijest odnosa Bjelorusije s Europskom unijom

Diplomatski odnosi između zemalja EU-a i Republike Bjelorusije započeli su u kolovozu 1992. godine Sporazum o partnerstvu i suradnji i Privremeni trgovinski sporazum potpisala je i ratificirala bjeloruska strana.⁸³ Minsk i Bruxelles započeli su pregovore o Sporazumu o partnerstvu i suradnji i uspješno su ih zaključili 6. ožujka 1995. godine. Nakon što je sporazum potpisan, poslan je nacionalnim parlamentima na ratifikaciju. Usput je bio potpisan i privremeni trgovinski sporazum 25. ožujka 1996. godine kako bi imali mehanizam rada prije nego što sporazum stupi na snagu. Međutim, dokument nikada nije prošao kroz proces ratifikacije od strane zemalja EU. Samo 8 od tadašnjih 15 članica (Austrija, Danska, Grčka, Irska, Italija, Španjolska, Švedska i Velika Britanija) dalo je „zeleno svjetlo“ za potpisivanje sporazuma.⁸⁴ Ostale ga nisu odobrile argumentirajući svoju odluku da se u Bjelorusiji stalno krše ljudska prava i da u toj zemlji se ne pridržavaju demokratskih standarda. 24 listopada 1996. godine Europski parlament obustavio je proces ratifikacije sporazuma o partnerstvu i suradnji kao i privremeni trgovinski sporazum.

Kako bi kvalitetnije razvio bilateralne kontakte s Bjelorusijom, Europski parlament je od 1997. godine usvojio nekoliko rezolucija u kojima se upozorava na kršenje temeljnih ljudskih i političkih prava bjeloruskog naroda te se daju korisne smjernice kako bi se to ispravilo. U srpnju 1998. godine, Bruxelles je po prvi puta uveo sankcije protiv 131 bjeloruskog dužnosnika ograničavajući im pravo na ulazak u EU.⁸⁵ Restriktivne mjere su uslijedile kao odgovor na diplomatski skandal koji je izbio nakon što su bjeloruske vlasti zatražile od zapadnih veleposlanika da se isele iz svojih rezidencija koje su bile u neposrednoj blizini predsjedničke rezidencije.

Iako je EU uvela određena politička ograničenja za bjeloruske vlasti, Bjelorusija je od 2003. godine sudjelovala u tri takozvana susjedska programa suradnje: Bjelorusija-Poljska-Ukrajina, Bjelorusija-Latvija-Litva, Bjelorusija-Baltička regija.⁸⁶ Bjeloruske

⁸³E.A. Dostanko, Odnosi Republike Bjelorusije i EU, Fakultet međunarodnih odnosa, Bjelorusko državno Sveučilište Minsk, 2015, str. 23. http://www.elib.bsu.by/bitstream/123456789/119621/1/dostanko_Trudy2015.pdf (27. ožujak 2020.).

⁸⁴E. Preiherman, Belarus and the EU . Where Could Another Rapprochement Lead? : https://jamestown.org/program/belarus-and-the-eu-where-could-another-rapprochement-lead/#_ftn2 (27. ožujak 2020.).

⁸⁵Ibidem

⁸⁶M. Musladin, Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina op. cit. str.62 (28. ožujak 2020.).

vlasti su podržale koncept „odgovornog susjedstva“ koji se temelji na obećanju da će se uzeti u obzir interesi Bjelorusije, poštivanje suvereniteta i mogućnost multilateralne i bilateralne suradnje. Bjelorusija je podržala formiranje Europske politike susjedstva.

5. studenog 2008. godine tijekom posjeta delegacije Europske komisije na čelu sa zamjenikom generalnog direktora Opće uprave Europske komisije za vanjske odnose H. Mingarelli razgovaralo se o pitanjima unapređenja suradnje između Bjelorusije i Europske unije i o pokretanju tri nova važna područja za Bjelorusiju u suradnji s EU: reguliranje kvalitete proizvoda u području standardizacije, interakcija financijskih institucija i sigurnost hrane.⁸⁷ 7. svibnja 2009. godine Bjelorusija je zajedno sa još pet zemalja postala članicom Istočnog partnerstva.

Bjelorusija je tijekom zadnja dva desetljeća imala dosta zategnute odnose s EU. Međutim, Bjelorusija od 2015. godine pokazuje otvoreniji stav prema EU i prema zemljama Istočnog partnerstva. Odnosi Bjelorusije sa zapadnim zemljama se poboljšao, a može se reći da je Bjelorusija odigrala bitnu ulogu u rješavanju ukrajinske krize.⁸⁸ Naime, u Minsku je 2015. godine potpisan zajednički sporazum o rješavanju krize na istoku Ukrajine. Europsko vijeće 25. veljače 2016. godine je odlučilo da neće produžiti restriktivne mjere protiv 170 osoba i četiri tvrtke, zadržavajući embargo na oružje i zabranu putovanja za četiri osobe.⁸⁹ Vijeće je te mjere produljilo do 28. veljače 2020. godine. Unatoč napretku u odnosima Bjelorusije i EU, stanje po pitanju ljudskih prava još je uvijek daleko od idealnog.

Što se tiče trgovine, Rusija je najveći trgovinski partner Bjelorusiji. Na drugom mjestu se nalazi EU. Bjeloruski izvoz u EU se iz godine u godinu povećava. Najviše se izvozi u Rusiju (38,5%) pa onda u EU (30.2%). Što se tiče uvoza, po zadnjim informacijama iz 2018., Bjelorusija uvozi više od 58% proizvoda iz Rusije, iz EU tek 18.4% što znači da Bjelorusija i dalje ima vrlo bliske prijateljske odnose s Rusijom.⁹⁰

⁸⁷E.A. Dostanko, op.cit. str. 23. (28.ožujak 2020.).

⁸⁸Informativni članci o EU:“ Tri susjedne zemlje iz istočnog partnerstva: Ukrajina, Moldavija i Bjelorusija.“, dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/171/tri-susjedne-zemlje-iz-istocnog-partnerstva-ukrajina-moldova-i-bjellarus> (28. ožujak 2020.).

⁸⁹Europsko Vijeće, Vijeće EU:“ Bjelorusija: EU produžava embargo na oružje i sankcije protiv 4 osobe na godinu dana.“, 2019., dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/02/25/belarus-eu-prolongs-arms-embargo-and-sanctions-against-4-individuals-for-one-year/> (28.ožujak 2020.).

⁹⁰WTO.org, dostupno na: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/BY_e.pdf (28.ožujak 2020.).

4.2. Politički odnosi Bjelorusije s Europskom unijom

Problem u odnosima Bjelorusije i EU započeo je 1994. godine dolaskom Aleksandra Lukašenka na poziciju predsjednika Bjelorusije. Sporazum o partnerstvu i suradnji sklopljen je 1995. godine, ali nije stupio na snagu jer ga je EU odbilo ratificirati zbog loše političke situacije u zemlji. Godine 1996. Lukašenko je reformirao ustav iz 1994. godine i time je omogućio sebi veće ovlasti. Po starom ustavu izbori su se trebali održati 1994. godine, no Lukašenko je odlučio da se njegove ovlasti produže do 2001. godine.⁹¹ Tako je Lukašenko imao glavnu ulogu u cijeloj državi kroz dugo vremensko razdoblje. I danas je Lukašenko na vlasti. Može se neograničen broj puta kandidirati na predsjedničkim izborima i u većini slučajeva je jedini kandidat. Nema ozbiljnog političkog protivnika i zbog toga uvijek uvjerljivo pobjeđuje na izborima. Cenzura u medijima je vrlo visoka, vrlo rijetko opozicija ima priliku nastupati na televiziji i zbog toga građani nemaju pravu priliku da čuju program drugih kandidata. To smeta EU i onemogućava daljnji razvitak odnosa s Bjelorusijom. No, očito je da je EU morala prihvatiti da će Lukašenko biti na vlasti koliko on želi.

U rujnu 1997. godine, kao odgovor na veće političke tenzije unutar Bjelorusije, koje je EU vidjelo kao pogoršavanje demokracije i ljudskih prava, Vijeće za opća pitanja EU donijelo je nekoliko odluka koje će služiti kao opći obrazac politike Bruxellesa prema Minsku i koji će imati negativan utjecaj na bilateralne odnose. Vijeće se složilo da: države članice EU-a neće podržati članstvo Bjelorusije u Vijeću Europe, neće biti zaključen Sporazum o partnerstvu i suradnji, provedba programa tehničke pomoći zajednice zaustavit će se i provodit će se isključivo u slučaju humanitarnih ili regionalnih projekata ili onih projekata koji podržavaju proces demokratizacije, države članice Vijeća Europe pregledat će svoje programe tehničke pomoći s ciljem njihovog prestanka, osim u slučaju humanitarnih i regionalnih projekata ili onih projekata koji podržavaju proces demokratizacije.⁹²

⁹¹ BBC news: "Profil: Posljednji diktator u Europi?" 10.9.2011., dostupno na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/116265.stm> (17. svibanj 2020.).

⁹² E. Preiherman, op.cit., (28. ožujak 2020.).

Prije parlamentarnih izbora 2000. godine, EU, Vijeće Europe i Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (OSCE) predlažu četiri glavna kriterija koja Bjelorusija mora ispuniti: vratiti određene ovlasti parlamentu, osigurati zastupljenost oporbe u izbornim povjerenstvima, osigurati oporbi da bude jednako (poput vladajućih) prisutna u državnim medijima i prilagoditi izborni zakon međunarodnim standardima. Budući da s bjeloruske strane nije bilo nikakve reakcije, OSCE je odlučilo ograničiti svoje aktivnosti u praćenju parlamentarnih izbora u Bjelorusiji.⁹³ Parlamentarni izbori su održani 15. listopada 2000. godine. Oporba je pozvala na bojkot izbora zbog cenzure u medijima koji su pod kontrolom države. Početkom rujna 2000. godine ministarstvo pravosuđa Bjelorusije zaprijetilo je da će izreći kazne od dvije godine zatvora svima koji pozivaju na bojkot izbora. Nekoliko članova opozicije koji su zatražili bojkot su privedeni. 566 kandidata se kandidiralo za 110 mjesta u donjem domu parlamenta.⁹⁴ Međunarodno promatrači izbore su osudili kao nepoštene zbog pritiska na oporbene kandidate i zbog sumnji da je izlaznost bila umjetno uvećana. Službeni odaziv na izbore bio je 61,08%, iako je oporba ove brojke pokušavala osporiti. Izlaznost na ovim izborima je pokazala da oporbi nije uspjelo pozvati bjeloruski narod na bojkot. Neovisni promatrači su izvijestili o brojnim kršenjima, uključujući krivotvorene i uništene glasačke listiće. Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (OSCE) priopćila je kako izbori ne zadovoljavaju međunarodne standarde. Predsjednik Bjelorusije Aleksandar Lukašenko optužio je zapadne zemlje i OSCE za dvostruke standarde i uplitanje u izbore. Stranke odane predsjedniku Lukašenku pobijedile su na izborima.

Situacija se još više pogoršala na lokalnim izborima 2003. godine kad su uhićeni mirni prosvjednici i kad su zatvorene pojedine nevladine organizacije pod izlikom da ne zadovoljavaju tehničke kriterije. Parlamentarni izbori 2004. godine također nisu bili provedeni u skladu s demokratskom procedurom po zaključku EU. Europsko vijeće je te iste godine odlučilo da će EU i njegove države članice s vladom predsjednika Lukašenka kontaktirati isključivo preko predsjedništva EU-a i Europske komisije⁹⁵. Također su odlučili da će uvesti vizna ograničenja svim bjeloruskim dužnosnicima za

⁹³M. Musladin, Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina, op.cit., str.60. (29. ožujak 2020.).

⁹⁴Archive.ipu: „BJELORUSIJA Parlamentarno vijeće: Palata Predstaviteley IZBORI ODRŽANI 2000.“, dostupno na: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2027_00.htm (29.ožujak 2020.).

⁹⁵ M. Musladin, Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina op.cit.,str.61. (29. ožujak 2020.).

koje se smatra da su odgovorni za kršenje ljudskih prava. Predsjednički izbori 2006. godine također su odstupali od OSCE-ovih standarda pa je EU odlučila uvesti još strože mjere protiv predsjednika Lukašenka i bjeloruskih dužnosnika. Opet su se održavali masovni protesti na kojima je uhićeno puno ljudi. Na predsjedničkim izborima 2010. godine su se, po navodima EU također događale stvari koje su dodatno narušile odnose EU i Bjelorusije. Represija, policijsko nasilje i kršenje građanskih prava dovelo je do toga da EU ponovno uvede sankcije protiv 177 bjeloruskih državljana.⁹⁶ Na popisu nisu bili samo političari, već i rektori sveučilišta i novinari koje je EU proglasila odgovornim za „lažne“ predsjedničke izbore 19.12.2010. godine. Bjelorusija i njihov predsjednik Aleksandar Lukašenko smatra da je opozicija financirana od strane EU i SAD-a, što je sigurno tako jer opozicija se u zemljama bivšeg Sovjetskog saveza redovito financira od strane zapada kako bi se izvršio državni udar i svrgavanje legalno izabrane vlasti na izborima.

Godine 2014. dogodio se sukob u Ukrajini u koji su bili uključeni Ukrajina i Rusija. Bjeloruska strana se tu pokazala dosta neutralna i nije se htjela previše miješati u njihov sukob. Bjelorusija je ponudila Minsk kao pozornicu za mirovne pregovore, gdje su se čelnici dogovarali o prekidu vatre na istoku Ukrajine. Bjeloruski stav o sukobu u Ukrajini je veoma pozitivno prihvaćen u zemljama EU i povećao je interes EU za normalizacijom odnosa s Minskom.⁹⁷ Nakon što su bjeloruske vlasti oslobodile sve zatvorenike za koje je EU smatrao da su politički, Vijeće EU-a je 15.2.2016. godine ukinulo većinu sankcija protiv Bjelorusije.

I kad se mislilo da neće biti problema u odnosima EU i Bjelorusije što se tiče pregovaranja o partnerstvu, tu se ukazala Litva. Litva je blokirala dovršenje pregovaračkog procesa s EU zbog toga što Vilnius pokušava izvršiti pritisak na Minsk kako bi zaustavio gradnju bjeloruske nuklearne elektrane koja se gradi 30 km od litvanske granice.⁹⁸ Međunarodna agencija za atomsku energiju (IAEA) nije pronašla nikakve probleme u gradnji nuklearne stanice, no Litva je svejedno bila protiv gradnje. EU smatra da Litva treba prihvatiti gradnju nuklearne stanice kako bi odnosi EU i Bjelorusije mogli ići u pozitivnom smjeru.

⁹⁶E. Preiherman, op.cit., (29. ožujak 2020.)

⁹⁷ loc.cit. (29. ožujak 2020.)

⁹⁸loc. cit (29.0žujak.2020.)

4.3. Bjelorusija u sklopu Istočnog partnerstva

Bjelorusija je 7. svibnja 2009. godine na summitu u Pragu postala dio Istočnog partnerstva. 7. svibnja 2009. godine ministar vanjskih poslova Bjelorusije objavio je priopćenje u kojem je objasnio da je zajednička deklaracija sa summita u Pragu izrađena uz aktivno sudjelovanje Bjelorusije i da je bila usklađena s nacionalnim interesima zemlje.⁹⁹ Naglasio je da provedba te deklaracije ne bi trebalo biti usmjereno protiv trećih zemalja. Moskva je bila jako skeptična po pitanju osnivanja Istočnog partnerstva zato što je smatrala da bio to moglo narušiti dobrosusjedske odnose s Bjelorusijom.

EU je smatrala da Bjelorusija treba promijeniti unutarnju politiku. Prije svega trebaju promijeniti izborni zakon, način provođenja izbora, rad s medijima kao i osigurati da se ne krše građanska prava. Nakon predsjedničkih izbora koji su po mišljenju EU bili nedemokratski, odnosi su bili ponovno zamrznuti. Tako je u veljači 2011. godine Europski parlament odlučio da ne pozove predstavnike Bjelorusije na prvi sastanak parlamentarne unije Istočnog partnerstva (EURONEST).¹⁰⁰ Kao odgovor na to, Bjelorusija je obustavila proces ratifikacije sporazuma o „malo graničnom prometu“ s Poljskom, Litvom i Latvijom koji je bio potpisan 2010. godine. Bjelorusija nije bila prisutna ni na prvom summitu Istočnog partnerstva u Varšavi u rujnu 2011. godine. Organizatori summita nisu poslali službeni poziv predsjedniku Bjelorusije i veleposlaniku Bjelorusije u Poljskoj zbog loših odnosa dviju zemalja.¹⁰¹ Bjelorusija je krivila Poljsku za miješanja u unutarnju politiku Bjelorusije. Na summitu Istočnog partnerstva u studenom 2013. godine u Vilniusu bjeloruski ministar vanjskih poslova Vladimir Makei pozvao je Bruxelles da pokrene pregovore o pojednostavljenju viza i potvrdio je da se Bjelorusija okreće prema Istočnom partnerstvu, pod uvjetom da inicijativa poštuje svačije interese i da ne stvara geopolitičke podjele.¹⁰² Minsk je na tom summitu stvorio dvije inicijative za Istočno partnerstvo-osnivanje poslovnog foruma Istočnog partnerstva i stvaranje zajedničkog digitalnog tržišta. 2015. godine i 2017. godine na summitima Istočnog partnerstva u Rigi i Bruxellesu ministar vanjskih

⁹⁹D. Melyantsou: „BELORUSIJA - Od nesuglasice do povike iste melodije?“ CHAILLOT PAPER / 153 July 2019., str. 72., dostupno na:

https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp153_EaP.pdf, (30.ožujak 2020.).

¹⁰⁰A. Tikhomirov. Eastern Partnership and its Importance for Belarus, Journal of International Law and International Relations. 2018. № 3-4 str. 64.

<http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/219676/1/tikhomirov.pdf> (30. ožujak 2020.).

¹⁰¹Ibidem str. 64.

¹⁰² E. Preiherman op.cit., (30. ožujak 2020.)

poslova Vladimir Makei predvodio je bjelorusku delegaciju na kojima su zatražili da se realiziraju zajednički ekonomski projekti i da se ubrza put ka euro integracijama. No nakon 10 godina, Bjelorusija još uvijek nije potpuno zastupljena u Istočnom partnerstvu. Bjelorusija i dalje ima problema s demokracijom, slobodnom trgovinom i s režimom bez viza. Bjelorusija još uvijek nije član WTO-a i zbog toga EU joj ne može ponuditi slobodnu trgovinu. EU i Bjelorusija se ne mogu složiti oko prioriteta partnerstva za razdoblje 2018.-2020.¹⁰³ Taj dokument je trebao biti odobren 2017. godine, no proces je zastao zbog neriješenih odnosa između Litve i Bjelorusije. Bjelorusiji još uvijek nije dopušteno da sudjeluje u EURONEST-u zbog zabrinutosti u vezi s legitimitetom bjeloruskog parlamenta kao demokratski izabranog tijela. EU s Bjelorusijom trebaju potpisati i Sporazum o partnerstvu i suradnji o kojem će obje strane najvjerojatnije početi raspravljati tek poslije 2021. godine.

4.4. Građanska prava u Bjelorusiji

Građanska prava u Bjelorusiji su po mišljenju međunarodnih organizacija vrlo ograničena. Po mišljenju Human Rights Watch-a, aktivisti civilnog društva, odvjetnici, grupe za zaštitu prava i neovisni mediji suočeni su sa stalnim pritiscima i uznemiravanjima od strane bjeloruske vlade. Vlasti su proizvoljno procesuirale desetine novinara na različitim osnovama, a vlada je u lipnju 2018. godine usvojila daljnja ograničenja internetskih sloboda.¹⁰⁴ Predsjednik Bjelorusije Aleksandar Lukašenko za sebe kaže da ima autoritativni stil vođenja zemlje, dok zapadne zemlje opisuju Bjelorusiju pod njegovim vodstvom kao diktatorsku državu. Vijeće Europe je Bjelorusiju suspendiralo i od 1997. godine ona nije njihov član. Ona je trenutno zemlja kandidat. Bjelorusiju se za kršenje ljudskih prava većinom optužuje kad se održavaju neki izbori.¹⁰⁵ Uoči izbora se događaju masovni protesti koji su većinom financirani iz inozemstva i na tim protestima se događaju uhićenja koja su za EU i SAD neprihvatljiva i zbog toga oni smatraju da Bjelorusija krši ljudska prava time što ograničava njima slobodu i pravo izražavanja svoga mišljenja. Zapad stalno optužuje Bjelorusiju za

¹⁰³ D. Melyantsou, op. cit.str. 80. (30. ožujak 2020.).

¹⁰⁴Human Rights Watch:“Bjelorusija“, dostupno na: <https://www.hrw.org/europe/central-asia/belarus> (31. ožujak 2020.).

¹⁰⁵Ministarstvo vanjskih poslova EU, dostupno na: [http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/vijece-europe-\(ve\)-staro/popis-clanica-vijeca-europe/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/vijece-europe-(ve)-staro/popis-clanica-vijeca-europe/) (31.3.2020.).

varanja na izborima i zahtjeva od Bjelorusije promjene u izbornom zakonu.

Od 2017. godine nijedni izbori bilo oni predsjednički ili parlamentarni nisu bili prihvaćeni od strane OSCE-a, Ujedinjenih Nacija, EU-a ili SAD-a. Na predsjedničkim izborima 2010. godine dogodili su se protesti od strane opozicije. Grupa prosvjednika je pokušala nasilno ući u zgradu vlade Republike Bjelorusije, razbijajući prozore i vrata. Nakon napada na zgradu prosvjednici su bili nasilno izvedeni. Stotine prosvjednika, među kojima i poneki predsjednički kandidati, bili su uhićeni i pretučeni od strane policije i službe bezopasnosti. Lukašenko je prosvjednike optužio za razbojništvo.¹⁰⁶ Bjelorusija se našla na udaru Amnesty Internationala zbog postupanja s političkim zatvorenicima.¹⁰⁷ U izvješću od 26 travnja 2005. godine Amnesty je kritizirao Bjelorusiju zbog postupanja s disidentima, uključujući ženu koja je u zatvoru završila zbog objavljivanja satirične pjesme. Bjelorusija je jedina europska zemlja koja koristi smrtnu kaznu¹⁰⁸. Oni koji su osuđeni na smrt pogubljeni su pucanjem u glavu.

Predsjednik Bjelorusije Aleksandar Lukašenko izjavio je da diktatura u njegovoj zemlji nije moguća i da on ne prihvaća liberalne vrijednosti koje je nametnuo zapad.¹⁰⁹ Prema Lukašenku pravi diktatori su Amerikanci. Ministarstvo vanjskih poslova Bjelorusije izjavilo je sljedeće: *«Bjelorusija se tradicionalno protivi politizaciji ljudskih prava, smatrajući da bi se međunarodna suradnja u sferi ljudskih prava trebala temeljiti na sveobuhvatnom pristupu razmatranju svih kategorija ljudskih prava i sloboda, kako građanskih tako i političkih, te ekonomskih, socijalnih i kulturnih. Sva ljudska prava su univerzalna, nedjeljiva, međusobno povezana, međusobno ovisna i uzajamno jačaju, svakoj kategoriji ljudskih prava mora se pristupiti s istih pozicija i s jednakom pažnjom»*.¹¹⁰

4.5. Gospodarski odnosi Bjelorusije i Europske unije

EU je drugi najveći partner Bjelorusiji. Na prvom mjestu je Rusija. Trgovinski i gospodarski odnosi dviju strana utemeljeni su na Sporazumu o trgovini i suradnji, sklopljenom 1989. godine, a kasnije ga je odobrila Bjelorusija. Bjelorusija u EU izvozi

¹⁰⁶BBC news: "Prosvjednici pokušavaju napasti vladin ured u Bjelorusiji." 20.12.2010., dostupno na: <https://www.bbc.com/news/world-europe-12029814> (31. ožujak 2020.).

¹⁰⁷Amnesty.org: "Bjelorusija-razbijanje mladih prosvjednika.", dostupno na: <https://www.amnesty.org/download/Documents/136000/eur490242000en.pdf> (31. ožujak 2020.).

¹⁰⁸Human Rights Watch: "Bjelorusija.", dostupno na: <https://www.hrw.org/europe/central-asia/belarus> (31. ožujak 2020.).

¹⁰⁹rt.com: "Diktatura u Bjelorusiji nemoguća-Lukašenko.", dostupno na: <https://www.rt.com/russia/lukashenko-dictator-belarus-democracy-568/> (31. ožujak 2020.).

¹¹⁰Ministarstvo vanjskih poslova Bjelorusije: "Ljudska prava", dostupno na: http://mfa.gov.by/multilateral/human_rights/ (31. ožujak 2020.).

u većem dijelu mineralna goriva. Mnogo manji udio u izvozu čine kemikalije, poljoprivredni proizvodi, strojevi i tekstil. EU u Bjelorusiju uglavnom izvozi strojeve, transportnu opremu i kemikalije.¹¹¹ Otkad je EU ukinula većinu restriktivnih mjera protiv Bjelorusije u veljači 2016. godine, EU je podržala niz ključnih mjera kojim će se pomoći u daljnjem razvijanju bjeloruske ekonomije:

- suradnju s međunarodnim financijskim institucijama kao što su Europska investicijska banka i Europska banka za obnovu i razvoj,
- financiranje niza velikih infrastrukturnih projekta,
- uklanjanje tekstilnih kvota,
- 4500 bjeloruskih kompanija je dobilo pomoć od strane EU u financiranju, obuci i u izvozu na strana tržišta.¹¹²

Osnovni trgovinski partneri Bjelorusije iz EU-a su Nizozemska, Njemačka, Poljska, Litva, Latvija, Belgija i Estonija. Vrlo je aktivna ekonomska suradnja između Njemačke i Bjelorusije. Redovito se pod vodstvom njemačkog veleposlanstva u Minsku provode Dani njemačke ekonomije, koja na jednom mjestu sakuplja puno poduzetnika, činovnika i diplomata.¹¹³ Bjelorusija je privlačna za Njemačku zato što se nalazi na granici s Rusijom i EU, a također je član Istočnog partnerstva i Euroazijske Ekonomske unije (EAEU). Dobra suradnja između Bjelorusije i Njemačke se dala primijetiti u 2018. kada je promet robe iznosio oko 3 milijarde dolara.

Tablica 6.: Izvoz Bjelorusije u EU i uvoz Bjelorusije iz EU u razdoblju od 2008.-2018. (u milijardima dolara).

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Promet	23	15.9	15.1	24.2	26.9	21	20.2	14,4	11.2	14.49	17.33
Izvoz	14.4	9.3	7.6	15.7	17.6	10.5	10.8	8,6	5.65	7.84	10.18
Uvoz	8.6	6.6	7.6	8.5	9.3	10.5	9.4	5,8	5.5	6.3	7.15
Bilanca	5.8	2.7	0	7.2	8.3	0	1.4	2,8	0.2	0.7	3.03

Izvor: izrada autora prema: EMBASSY OF THE REPUBLIC OF BELARUS IN THE KINGDOM OF BELGIUM http://belgium.mfa.gov.by/en/eu/economic_cooperation/ (17. svibanj 2020.).

¹¹¹Europska komisija, Bjelorusija, dostupno na: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/belarus/> (1. travnja 2020.).

¹¹²European Union External Action: "Činjenice o odnosima između EU i Bjelorusije.", dostupno na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eap_factsheet_belarus_eng.pdf (1. travnja 2020.).

¹¹³Natalia Eremina, eurasia expert, 26.1.2020., dostupno na: <http://eurasia.expert/cto-proiskhodit-v-torgovle-belarusi-i-es/> (1. travnja. 2020.).

U 2008. godini promet u trgovini između Bjelorusije i EU iznosio je 23 milijardi američkih dolara, od čega je 14,4 milijardi dolara bio izvoz, a 8,6 milijardi dolara je bio uvoz Bjelorusije. Trgovinska bilanca je bila na strani Bjelorusije i ona je iznosila 5,8 milijardi dolara. Trgovina između Bjelorusije i EU pretrpjela je pad od 30% u razdoblju od 2009. do 2010. godine kao posljedica svjetske ekonomske krize. Robna razmjena Bjelorusije i EU u 2010. godini iznosila je 15,1 milijardi dolara. Bjeloruski izvoz je iznosio 7,6 milijardi dolara, što je pad od gotovo 50% u odnosu na 2008. godinu. Međutim, odmah sljedeće godine rezultati trgovine između EU premašili su pokazatelje koji su bili prije vrhunca krize u 2008. godini. Robna razmjena je u 2011. godini porasla na 24,2 milijarda dolara, što je 61,1% više nego u 2010. Bjeloruski izvoz se u odnosu na 2010. godinu povećao na više od 100%! Trgovinski saldo u korist Bjelorusije dosegao je 7,2 milijardi dolara. Nagli pad se dogodio 2015. kad je trgovina s EU iznosila 14,4 milijardi dolara, što je manje nego što je bilo za vrijeme svjetske ekonomske krize 2009. U 2018. trgovina s EU povećala se za 19,6% u usporedbi s istim razdobljem prošle godine i iznosila je 17,33 milijarde dolara. Izvoz iz Bjelorusije u EU povećao se za gotovo 29.9% i iznosio je 10,18 milijardi dolara.¹¹⁴

Glavni trgovinski partner Bjelorusije je Rusija. EU je daleko iza Rusije koja puno više ulaže investicija u Bjelorusiju. U prvoj polovici 2019. godine ruski udio u bjeloruskom izvozu bio je 40,3%, a u bjeloruskom uvozu 55,6%, dok je udio EU u bjeloruskom izvozu iznosio 27,1%, a u bjeloruskom uvozu 20%.¹¹⁵ EU je prema podacima Europske komisije u 2018. godini u Bjelorusiju investirala ukupno 3,8 milijardi dolara.¹¹⁶

4.6. Projekti u Bjelorusiji koje financira Europska unija

EU se pozicionira kao partner Bjelorusije u njenom pristupanju u WTO, periodično govoreći o tekstilnim kvotama i o podršci Minsku u rješavanju specifičnih problema. Bruxelles je podržao 4500 bjeloruskih poduzeća, pružajući im financijsku pomoć i nudeći im obrazovne programe za razvoj bjeloruskog tržišta.¹¹⁷ Općenito, od 2014. do

¹¹⁴Ambasada Bjelorusije u Belgiji, Gospodarska suradnja, dostupno na : http://belgium.mfa.gov.by/en/eu/economic_cooperation/ (1. travnja 2020.).

¹¹⁵Ministarstvo vanjskih poslova Bjelorusije, Vanjska trgovina Bjelorusije u prvoj polovici 2019. godine., dostupno na: <http://mfa.gov.by/export/> (1. travnja 2020.).

¹¹⁶Europska komisija, Bjelorusija, dostupno na: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/belarus/> (17. svibanj 2020.).

¹¹⁷Natalia Eremina, eurasia expert, 26.1.2020., dostupno na: <http://eurasia.expert/cto-proiskhodit-v-torgovle-belarusi-i-es/> (2. travanj 2020.).

2018. godine pomoć EU Bjelorusiji u okviru Europskog instrumenta za susjedstvo (ENI) iznosila je 110 milijuna eura. Prema mišljenju europskih dužnosnika, zahvaljujući njihovim programima u Bjelorusiji je stvoreno 4000 novih radnih mjesta, prvenstveno u području malog i srednjeg poduzetništva.¹¹⁸

Glavna financijska potpora Bjelorusiji od strane EU trenutno se izražava kroz dva projekta: „Ekonomski razvoj regija u Republici Bjelorusiji“, odobrenim u siječnju 2019. godine za razdoblje do 31. siječnja 2022. godine i projekt „Razvoj malog gospodarstva“. Zajedno oni čine opsežni program pod nazivom „Poticanje razvoja privatne investicije u Bjelorusiji“ (SPRING).¹¹⁹ Financira se u okviru ENI-a s proračunom u iznosu od 9,5 milijuna dolara, a njegov cilj je stvaranje konkurentnog okruženja na nacionalnoj i regionalnoj razini. Glavna sredstva programa usmjerena su na stvaranje klastera i pokretanje startupova (oko 3 milijuna američkih dolara).

Bjelorusija je u 2017. godini dobila u pristup 10 milijuna eura za ključne projekte energetske učinkovitosti i zaštite okoliša. Podrška EU-a pomogla je poboljšati energetske učinkovitost u obrazovnim objektima za dobrobit 2000 školske i predškolske djece, a podrška EU-a u modernizaciji Bjelorusije poboljšala je životne uvjete 10 000 bjeloruskih građana i smanjila račune za struju u 10 općina.¹²⁰

Prema okvirnom investicijskom planu TEN-T ukupno je obnovljeno 890 km cesta i 200 km željeznica što će donijeti bolju povezanost, poboljšanu sigurnost na cestama i korištenje inteligentnih prometnih sustava.

Od 2009. godine preko 3000 studenata i akademskog osoblja je iskoristilo Erasmus+ program za mobilnost. Oni imaju mogućnost da se obrazuju u zemljama EU. Vijeće Europe i EU će u Bjelorusiju u razdoblju od 2019.-2021. godine uložiti 870,000 eura za financiranje projekata koji će pomoći bjeloruskim vlastima u suzbijanju pranja novca i financiranju terorizma, kao i jačanju prava na pošteno suđenje u bjeloruskom kaznenom pravosuđu i pružanju podrške reformama građanskog pravosuđa u Bjelorusiji. Vijeće Europe za ove projekte izdvaja 20%, a EU 80%.¹²¹

¹¹⁸loc. cit.

¹¹⁹loc. cit.

¹²⁰ European Union External Action:“Činjenice o odnosima između EU i Bjelorusije.“, dostupno na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eap_factsheet_belarus_eng.pdf (2. travanj 2020.).

¹²¹<https://rm.coe.int/2019-10-04-belarus-media-advisory-2019-tb/1680981583> (2. travanj 2020.).

5. EUROPSKA UNIJA I MOLDAVIJA

Raspadom Sovjetskog Saveza Moldavija se našla u teškoj situaciji zbog toga što je trebala redefinirati odnos s vanjskim svijetom. Europska je zajednica uspostavljanjem novih diplomatskih odnosa potvrdila da će podupirati ekonomsku i političku transformaciju Moldavije. Ulaskom Rumunjske u EU, Moldavija postaje neposredan susjed EU.¹²² Od stjecanja neovisnosti 1991. godine političko okruženje Moldavije može se smatrati nestabilnim prije svega zbog toga što je jedan dio zemlje za integraciju s EU, dok je jedan dio zemlje za suradnju s Rusijom. Po proglašenju neovisnosti učinjeni su koraci koji su trebali presjeći veze Moldavije s bivšim sovjetskim republikama. No sredinom 1990.-ih godina novo političko vodstvo je odlučilo obnoviti dobre odnose s Istokom, pogotovo s Rusijom.

Glavni grad Moldavije je Kišinjev. Moldavija se smatra najsiromašnijom zemljom u Europi. Mnogima je ta zemlja nepoznanica. Njena budućnost je neopredijeljena, a zemlja je jako podijeljena. Imaju dvije političke struje. Dok je jedna za integraciju s EU, druga je za suradnju s Rusijom. Moldavija također ima probleme s podjelom teritorija i zbog toga se događaju mnogi politički konflikti. U Moldaviji se govori rumunjski i ruski. Natpisi su gotovo svugdje dvojezični, bez obzira na to što ruski nije službeni jezik. Bilo je pokušaja da se stvori moldovski jezik kako se ne bi spominjali Rumunji, ali javnost je to izignorirala.¹²³

U ovom poglavlju će se govoriti o razdoblju nakon neovisnosti Moldavije od Sovjetskog saveza. Također će se prikazati odnosi s EU koji su vrlo komplicirani zbog političke situacije u zemlji. Također će se opisati i politička situacija u zemlji, o odnosima s Rumunjskom, o situaciji u Pridnjestrovlju itd. Pridnjestrovlje je dio teritorija Moldavije koji je praktički neovisan od Moldavije, pod utjecajem Rusije i glavni je faktor nestabilnosti regije. Zbog toga Moldavija ne može napraviti neke značajnije korake koji će joj omogućiti da poboljša odnose s EU. Dalje će se govoriti i o gospodarskim odnosima između Moldavije i EU, kao i o projektima koje EU financira u Moldaviji. Na kraju će se moći vidjeti i javno mnijenje građana Moldavije o EU.

¹²²M. Musladin, Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina, op. cit., str.63. (3. travanj 2020.).

¹²³Jutarnji.hr, Iz arhive globusa: "Najsiromašnija zemlja u Europi", 12.06.2009., dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/globus/arhiva/najsiromasnija-zemlja-u-europi/4095147/> (3. travanj 2020.).

5.1. Povijest odnosa Moldavije s Europskom unijom

Odnosi između EU i Moldavije započeli su samostalnošću te zemlje, konkretnije tehničkim programom pomoći TACIS. Taj je program Europska komisija pokrenula 1991. kako bi se osigurala financijska potpora i tehnička pomoć zemljama koje prolaze kroz tranzicijske procese. Od 1994. godine on postaje sastavnim dijelom složenijeg političkog pristupa-sporazuma o partnerstvu i suradnji. Taj sporazum postaje formalni okvir za razvoj bilateralnih odnosa između EU i Moldavije.¹²⁴ Sporazum o partnerstvu i suradnji stupa na snagu 1998. godine. Sporazum traje 10 godina s mogućnošću njegovog produživanja. Državni vrh u Moldaviji je izrazio zainteresiranost za pridruženo članstvo u EU, no da bi se to dogodilo mora se u potpunosti sprovesti sve što je zamišljeno sporazumom o partnerstvu i suradnji. Dokument je uspostavio pravni okvir za bilateralne odnose između Moldavije i EU na političkom, trgovinskom, gospodarskom, pravnom, kulturnom i znanstvenom polju.¹²⁵ Ima za cilj da pomogne Moldaviji u jačanju demokracije i vladavine prava, kao i u uspostavljanju boljih ekonomskih odnosa s EU.

Iako je EU potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju s Moldavijom, Moldavija im je pala u drugi plan zato što su se više koncentrirali na proširenje unije na Zapadni Balkan i na poboljšanje odnosa s Rusijom. Moldavija je bila jedna od rijetkih europskih zemalja bez delegacije Europske komisije.¹²⁶ Ekonomska pomoć EU je bila puno manja od one koje im je pružila Svjetska banka i MMF. Moldavija je u lipnju 2001. godine pozvana da sudjeluje na Europskoj konferenciji, forumu za politički dijalog između EU i zemalja kandidatkinja.¹²⁷ Početkom 2002. godine uslijedila je inicijativa od strane EU-a za jačanjem odnosa sa susjednim zemljama EU-a, Bjelorusijom, Moldavijom i Ukrajinom. U tom razdoblju odnosi između EU i Moldavije su bili

¹²⁴M. Musladin, Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina op.cit. str.64. (3. travanj 2020.).

¹²⁵Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Moldavije, Odnosi između Moldavije i EU, dostupno na: <https://mfa.gov.md/en/content/moldova-eu-relations> (3. travanj 2020.).

¹²⁶M. Vahl, & M. Emerson, Moldova and the Transnistrian conflict. JEMIE - Journal on ethnopolitics and minority issues in Europe, (2004). str. 19, dostupno na: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/6196/ssoar-jemie-2004-iss_1-vahl_et_al-moldova_and_the_transnistrian_conflict.pdf?sequence=1&isAllowed=y&inkname=ssoar-jemie-2004-iss_1-vahl_et_al-moldova_and_the_transnistrian_conflict.pdf (4. travanj 2020.).

¹²⁷Ibidem str 20.

intenzivirani zbog ekonomske krize u Rusiji. Moldavka vanjska politika se naglo okreće prema Zapadu.

Moldavija se pridružila Europskoj politici susjedstva 2005. godine. Iako nije imala perspektivu članstva u EU, Moldavija se po pitanju demokratskih i ekonomskih reformi najviše istaknula od svih istočnih susjeda EU. Moldavija nije imala perspektive u članstvu prije svega zbog političkih i graničnih pitanja. Akcijski plan je potpisan 2005. godine. Njime su se proširile mogućnosti suradnje, naznačila specifična područja dijaloga te povećala financijska pomoć EU.¹²⁸ U siječnju 2010. godine započeli su pregovori o novom sporazumu o pridruživanju između EU i Moldavije. Sporazum o pridruživanju između EU-a i Moldavije s detaljnim i sveobuhvatnim područjem slobodne trgovine stupio je na snagu 1. srpnja 2016. godine. Sporazum se privremeno primjenjuje od 1. rujna 2014. godine. Moldavija se potpisivanjem Sporazuma obvezala da će svoje domaće politike reformirati u skladu sa zakonima i praksom EU-a.¹²⁹ Plan za provedbu Sporazuma o pridruživanju koji sadrži 13 prioriteta definiran je u revidiranom planu za pridruživanje 2017.-2019. godine usvojenom u kolovozu 2017. godine. Kako bi se proveo taj ambiciozni plan, Moldavija dobiva veliku potporu EU-a. Također je važno spomenuti i liberalizaciju viznog režima koja je stupila na snagu 28. travnja 2014. godine i koja je olakšala putovanja te poslovne i međuljudske kontakte.¹³⁰ Moldavija je i članica Srednjoeuropske inicijative (CEI), Procesu suradnje u jugoistočnoj Europi (SEECP), Vijeća za regionalnu suradnju (RCC) i Srednjoeuropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA).¹³¹

5.2. Politička situacija u Moldaviji

Moldavija je kao i sve zemlje Istočnog partnerstva proizašla iz Sovjetskog saveza. Nakon pada Caucescua 1989. godine pojavila se ideja o tome da se Moldavija pripoji Rumunjskoj. Mali broj ljudi u Rumunjskoj je podržavalo ideju o ujedinjenju s Moldavijom. Ipak se ujedinjenje nije dogodilo zbog toga što je politička elita u Kišinjevu

¹²⁸M. Musladin, Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina, op. cit., str.68. (4. travanj 2020.).

¹²⁹Informativni članci o EU, „Tri susjedne zemlje iz Istočnog partnerstva: Ukrajina, Moldavija i Bjelorusija.“ dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/171/tri-susjedne-zemlje-iz-istocnog-partnerstva-ukrajina-moldova-i-bjellarus> (4. travnja 2020.).

¹³⁰Europsko Vijeće, Vijeće EU: Odnosi EU s Moldavijom., dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/moldova/> (4. travanj 2020.).

¹³¹F. Harbo / Moldova: a status quo of EU institutional relations (2010.), The Institut français des relations internationales (Ifri), str. 24. dostupno na: <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/noteeuropesemoldaviefharbo1.pdf> (4. travanj 2020.).

smatrala da Moldavija treba biti samostalna država, ali ipak s jakim kulturnim vezama s Rumunjskom.¹³²

U vrijeme raspada SSSR–a 1991.godine, na području Moldavske SSSR postojalo je nekoliko republika: Moldavija, Pridnjestrovlje i Gaugazija. Prednjestrovci su prvo ponudili da im odobre autonomiju, a zatim su iznijeli ideju federalizacije kako bi sebi osigurali pravnu zaštitu od moldavskih političara. Međutim, umjesto da traži kompromis, Kišinjev je odlučio primijeniti silu prema građanima Prednjestovlja. Prvo je došlo do toga da su rastjerali demonstrante, a potom se dogodila vojna operacija, koja se u proljeće 1992. godine pretvorila u rat.¹³³ Krvoprolie je zaustavljeno zahvaljujući ruskim mirovnim trupama. Nakon 6 mjeseci rata, 21. srpnja 1992. godine potpisano je primirje. Od tada odnosi između Moldavije i Pridnjestrovlja su jako loši. EU smatra da moldavijski državni teritorij¹³⁴ predstavlja kombinaciju „hard“ i „soft“ sigurnosnih izazova. Iako je rat formalno završen 1992. godine i nema nikakvih sukoba, sukob se sa stajališta EU smatra „zaleđenim“. Transnistrijska Moldavska Republika-Pridnjestrovlje de facto je neovisna i glavni je faktor nestabilnosti regije. Ona je glavna prepreka poboljšanju odnosa Moldavije s EU te samom tranzicijskom procesu. Pridnjestrovlje je pod kontrolom ruskih trupa. Do sada se EU nije značajno uključivala u rješavanje sukoba u Pridnjestrovlju. Njezina angažiranost bila je ograničena na povremene konzultacije s Rusijom i OSCE-om, koji su intenzivno uključeni u rješavanje problema na tom području još od devedesetih.¹³⁵ U međuvremenu, Kišinjev je u ovih četvrt stoljeća učinio sve što se može kako bi se još više udaljio od njih. Prema riječima Ministarstva vanjskih poslova Pridnjestrovske Moldavske Republike, oni ostvaruju svoje nacionalne interese uglavnom razvojem prijateljskih, obostrano korisnih odnosa sa susjednim državama, vodećim svjetskim silama i integracijskim udruženjima međunarodne zajednice. Od prvih dana svog neovisnog razvoja Pridnjestrovska Moldavska Republika uspostavila je, održavala i aktivno produbljivala prijateljske međudržavne odnose s Republikom Abhazijom, Republikom Južnom Osetijom i Republikom Nagorno-Karabahom. U rujnu 2006. godine u Pridnjestrovlju održan je nacionalni referendum u kojem je 97,2% građana

¹³²M. Vahl & M. Emerson, op cit., str.19 (4. travanj 2020.).

¹³³Novostipmr, Povijest Pridnjestrovlja, dostupno na: <https://novostipmr.com/ru/page/istoriya-pridnestrovyja> (5. travanj 2020.).

¹³⁴M. Musladin, Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina, op. cit.,str.66. (5. travanj 2020.).

¹³⁵Ibidem str. 67. (5. travanj 2020.).

Pridnjestrovlja izrazilo stav da Pridnjestovska Moldavska Republika treba biti samostalna i da treba stvoriti asocijaciju s Ruskom Federacijom.¹³⁶ Pridnjestrovlje već treće desetljeće živi u uvjetima nepriznavanja. To negativno utječe na socijalno-ekonomsku situaciju u republici. Ipak, u republici su formirane legitimne institucije vlasti, agencije za provođenje zakona i oružane snage. Pridnjestovska Moldavska Republika namjerava nastaviti tražiti međunarodno priznanje, pravnu zaštitu i povijesnu pravdu.¹³⁷

Moldavija je 1994. godine postala članica NATO-ovog Partnerstva za mir, a 29. lipnja 1995. godine postala je članica Vijeća Europe. U ustavu iz 1994. godine Moldavski jezik je nazvan kao službeni jezik te zemlje. Neki su htjeli da to bude rumunjski pa su zbog toga izbili masovni protesti. Predsjednik Moldavije Mircea Snegur želio je da službeni jezik u Moldaviji postane rumunjski, no taj prijedlog je odbio parlament Moldavije zato što je smatrao da će se na takav način promovirati rumunjski ekspanzionizam.¹³⁸ Nakon njega je na vlast došao Petru Luchinschi koji je 1997. godine stupio na predsjedničku funkciju postavši time drugi predsjednik Moldavije. Njegov mandat obilježen je stalnom zakonodavnom borbom s parlamentom. Parlament je u nekoliko navrata razmatrao glasovanje o nepovjerenju predsjednikovoj vladi, a niz umjerenih i prozapadnih premijera bilo je otpušteno od strane parlamenta koji je sve više favorizirao rastuću frakciju Komunističke partije.¹³⁹ U vrijeme njegovog mandata, potpisan je Sporazum o partnerstvu i suradnji s EU koji je stupio na snagu u srpnju 1998. godine. Taj sporazum je uspostavio institucionalne okvire za bilateralne odnose, postavio glavne zajedničke ciljeve, i pozvao na kvalitetan politički dijalog.¹⁴⁰ Kriza ruske rublje 1998. godine negativno je utjecala na moldavsku ekonomiju. Moldavija je u to vrijeme primila specijalnu misiju MMF-a koja im je savjetovala kako da se nose s posljedicama ruske krize. Naime, Rusija je u to vrijeme kupila 85% moldavskog vina i rakije i većinu konzervirane robe i duhana. Nakon što je rublja pala, većina ruskih uvoznika stavila je ugovore s Moldavijom na čekanje. Predsjednik

¹³⁶Ministarstvo vanjskih poslova Pridnjestrovlja: "O republici.", dostupno na: http://mfa-pmr.org/en/about_republic (5. travanj 2020.).

¹³⁷Novostipmr, Povijest Pridnjestrovlja, dostupno na: <https://novostipmr.com/ru/page/istoriya-pridnestrovy> (5. travanj 2020.).

¹³⁸Moldova Constitution and Citizenship Laws Handbook - Strategic Information and Developments, Int'l Business Publications, Inc. (2014.), str. 27
https://books.google.hr/books?id=VYa9BgAAQBAJ&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (6. travanj 2020.).

¹³⁹Ibidem str. 28.

¹⁴⁰Ibidem str. 28.

Moldavije Luchinschi izjavio je da je ruska kriza Moldaviju koštala čak 5% BDP-a. I od tada je počela prava ekonomska katastrofa za zemlju. Moldavska valuta leu pala je za 60% u godinu dana u odnosu na dolar, plaće i mirovine su kasnile, rasla je korupcija, 75% stanovništva živjelo je ispod granice siromaštva i u to vrijeme je 600.000 ljudi napustilo zemlju.¹⁴¹ To je na kraju rezultiralo prekidom suradnje s MMF-om.

Zbog nezadovoljstva naroda vladom i gospodarskim reformama, 2001. godine je došlo do iznenađenja na izborima. Većinu mjesta u parlamentu zauzela je Komunistička frakcija, što joj je omogućilo da zahvaljujući većinom u parlamentu izaberu novog predsjednika Moldavije, koji je ujedno bio vođa njihove frakcije, Vladimira Voronina. Dolaskom Voronina na vlast, odnosi s Rumunjskom su se počeli pogoršavati zbog toga što je pokušao uvesti ruski jezik kao drugi nacionalni jezik i inzistirao je da se u Moldaviji državni jezik zove moldavski, a ne rumunjski.¹⁴²

Godine 2007. moldavska vlada nije dopustila Rumunjskoj da otvori dva konzulata u većim gradovima Moldavije, Bălți i Cahul, koji su trebali olakšati stjecanje rumunjskih viza za stanovništvo Moldavije. Zbog Transistrijskog konflikta i zastoja odnosa s Rusijom 2003. godine dogodilo se niz promjena u vanjskoj politici Moldavije, čiji je cilj bio približavanje EU.¹⁴³ U lipnju 2003. godine stvorena je Nacionalna komisija za europske integracije, a u studenom 2003. godine sve su tri političke stranke u parlamentu usvojile zajedničku deklaraciju u kojoj se navodi proeuropska orijentacija Moldavije. Godine 2005. Komunistička partija je ponovno pobijedila na parlamentarnim izborima, kao i Voronin na predsjedničkim izborima kasnije te godine. U to vrijeme znatno je ojačala želja vlasti za europskim integracijama i zbog toga su znatno oslabili odnosi s Rusijom, a nacija je bila dosta podijeljena po tom pitanju. Godina 2009. bila je vrlo teška politička godina za Moldaviju.¹⁴⁴ Parlamentarni izbori održali su se u travnju 2009. godine na kojem je pobijedila komunistička partija, no falilo joj je jedno mjesto u parlamentu koje bi joj omogućilo da samostalno bira predsjednika. U nizu moldavijskih gradova odvijali su se masovni protesti. Demonstranti su tražili ponovne izbore zbog toga što nisu prihvaćali pobjedu komunističke partije.

¹⁴¹Ibidem str. 28.

¹⁴²Ibidem str. 29.

¹⁴³Ibidem str. 30.

¹⁴⁴Ibidem str. 30.

U srpnju 2009. ponovno su se održali parlamentarni izbori na kojem su komunisti osvojili 45% glasova, a ostale četiri partije osvojile su između 7%-16%.¹⁴⁵ Tri proeuropske stranke stvorile su koaliciju-Savez za europske integracije. Nakon još jednog neuspjelog pokušaja sastavljanja vlade, Ustavni sud Moldavije naredio je da vršitelj dužnosti predsjednika Moldavije Mihai Gimpu mora raspustiti parlament i održati nove izbore. Novi parlamentarni izbori održani su u studenom 2010. na kojem je pobijedila koalicija-Savez za europske integracije. Marian Lupu je bio imenovan privremenim predsjednikom parlamenta i privremenim predsjednikom Moldavije. Godine 2012. nakon gotovo 3 godine izabran je predsjednik Moldavije. Nicolae Timofti dobio je 62 glasa u parlamentu, komunisti su bojkotirali izbore. Godine 2013. Savez za europsku integraciju naslijedila je proeuropska koalicija na čelu s Iurie Leanca koji postaje novi premijer. Na izborima u studenom 2014. godine proeuropske stranke zadržale su svoju većinu u parlamentu.¹⁴⁶ Godine 2016. na predsjedničkim izborima pobjeđuje Igor Dodon, proruski orijentiran političar. To su bili prvi predsjednički izbori nakon 1996. godine na kojem su građani birali predsjednika. Godine 2019. Ion Chicu, nestranačka ličnost i Dodonov čovjek od povjerenja postao je premijer naslijedivši Maiu Sand koja je iste godine došla na tu poziciju i ubrzo joj je bilo izglasano nepovjerenje parlamenta.

5.3. Moldavija u sklopu Istočnog partnerstva

Moldavija je postala dio Istočnog partnerstva zajedno sa još 5 zemalja u Pragu 7. svibnja 2009. godine EU je bila u jako dobrim odnosima s Moldavijom, ali nije imala namjeru toj zemlji omogućiti put u EU zbog raznih konflikta na političkoj i teritorijalnoj razini. Zbog toga Moldavija nije imala perspektivu da uđe u EU, ali je imala perspektivu da znatno unaprijedi odnose s unijom unutar Istočnog partnerstva. Želja nove koalicijske vlade je bila da unaprijedi pregovore o novom sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju kao i da građani Moldavije dobiju pravo putovanja u zemlje EU bez vize. Od 2012. godine, EU je Moldaviju nazivala svojim najistaknutijim, predanijim i pouzdanim partnerom, s tim da je zemlja nazvana kao „Priča o uspjehu“ Istočnog

¹⁴⁵Ibidem str. 32.

¹⁴⁶Richard Balmforth, Alexander Tanas, Reuters, 1.12.2014., dostupno na: <https://www.reuters.com/article/us-moldova-election/moldova-set-to-press-on-with-pro-europe-course-after-election-idUSKCN0JE0WD20141201> (6. travanj 2020.).

partnerstva.¹⁴⁷

U usporedbi s ostalim zemljama Istočnog partnerstva Moldavija je puno bolje stajala uoči summita Istočnog partnerstva 2013. godine u Vilniusu. Nakon zaključenja sporazuma o pridruživanju i dobivanja prava bez-viznog putovanja u EU 2014. godine, Moldavija je postala ambicioznija u odnosu na EU i Istočno partnerstvo, tražeći jasnu europsku perspektivu. Do 2018. godine odnos Moldavije prema Istočnom partnerstvu je oslabio. Moldavija je izgubila kredibilitet zbog skandala oko korupcije. Uoči summita u Bruxellesu 2017. godine Moldavija je imala cilj da započne razgovore s EU vezano za sigurnosne i obrambene prijetnje, stavljajući fokus na rješavanju hibridnih prijetnji. Moldavija je također tražila bližu suradnju između zemalja Istočnog partnerstva kako bi istražila potencijal Sporazuma o dubokoj i sveobuhvatnoj zoni slobodne trgovine (DCFTA), kako bi povećala prometnu povezanost i kako bi produbila suradnju u energetske i digitalnom polju.¹⁴⁸

Između 2014.-2017.godine bilateralna pomoć Moldaviji u okviru Europskog instrumenta za susjedstvo iznosila je između 335 i 410 milijuna eura. Novi višegodišnji program EU-a za razdoblje 2017.-2020. koji je donesen u rujnu 2017.godine predviđa između 284 i 348 milijuna eura. On je usmjeren na gospodarski razvoj i stvaranje tržišnih prilika, jačanje institucija i dobrog upravljanja, povezanost, energetske učinkovitost, okoliš i klimatske promjene, mobilnost i kontakte među ljudima.¹⁴⁹ Moldavija u budućnosti mora iskoristiti sve prilike koje im se nude kroz programe Istočnog partnerstva, što do sada nije u potpunosti učinila.

5.4. Gospodarski odnosi Moldavije i Europske unije

EU je najvažniji trgovinski partner za Republiku Moldaviju. Sporazum o pridruživanju između EU-a i Moldavije donio je duboku i sveobuhvatnu slobodnu trgovinu između dva partnera. To znači da Moldavija ima koristi od smanjenih ili ukinutih carina za svoj izvoz u EU, povećanog tržišta usluga i boljih uvjeta za privlačenje stranih ulaganja.¹⁵⁰

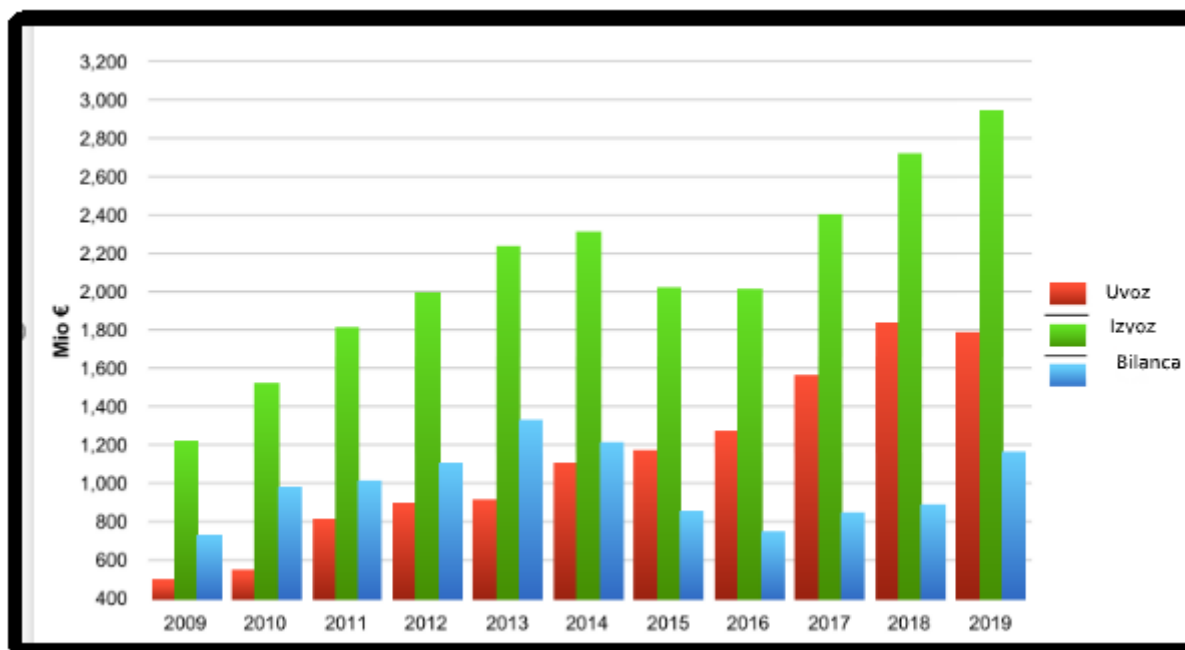
¹⁴⁷ Groza: "Moldavija-obnovljena nada nakon niza neuspjeha.", CHAILLOT PAPER / 153 July 2019., str. 43., dostupno na: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp153_EaP.pdf, (6. travanj 2020.).

¹⁴⁸ Ibidem str.45. (7. travanj 2020.).

¹⁴⁹ Informativni članci o EU: "Tri susjedne zemlje iz Istočnog partnerstva: Ukrajina, Moldavija i Bjelorusija.", dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/171/tri-susjedne-zemlje-iz-istocnog-partnerstva-ukrajina-moldova-i-bjelorus> (7. travanj 2020.).

¹⁵⁰ Delegacija EU u Moldaviji: "Odnosi između Moldavije i EU.", dostupno na: https://eeas.europa.eu/delegations/moldova_en/1538/The%20Republic%20of%20Moldova%20and%20the%20EU (7. travanj 2020.).

Slika 4. Vanjska trgovina Europske unije s Moldavijom u razdoblju 2009.-2019. u mil eura.

Izvor :Eurostat-trgovina Europske unije s Moldavijom, dostupno na https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_moldova_en.pdf

Na slici 6. možemo vidjeti da EU iz godine u godinu sve više svojih proizvoda izvozi u Moldaviju. Prema podacima iz 2019. godine, EU je ukupno izvezla oko 3 milijarde eura u robnoj razmjeni.¹⁵¹ Što se tiče Moldavijskog izvoza, on je naspram 2018. godine bio nešto niži i za 2019. godine on iznosi oko 1,8 milijardi dolara. Može se zaključiti da Moldavija više uvozi iz EU nego izvozi što je i razumljivo zbog toga što je Moldavija relativno siromašna zemlja koja nije kvalitetno razvila svoju proizvodnju posebice onih dobara koji bi mogli biti konkurentni na stranom tržištu. Prema podacima iz Europske komisije, EU je najveći trgovinski partner Moldaviji. Oko 70% svoje robe Moldavija izvozi u EU. Moldavija najviše izvozi u Rumunjsku, Italiju i Njemačku. Najviše uvozi također iz Rumunjske, Njemačke i Italije.¹⁵²

¹⁵¹Europska komisija, Moldavija, dostupno na: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/moldova/> (8. travanj 2020.).

¹⁵²Trade map: "Uvoz Moldavije.", dostupno na: https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c498%7c%7c%7c%7cTO TAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1 (8. travanj 2020.).

Tablica 7. Trgovina između EU-28 i Moldavije po skupinama proizvoda u 2018. godini u mil eura

Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija (Rev 3.) grupa proizvoda	EU-28 izvoz i uvoz iz Moldavije					
	Izvoz			Uvoz		
	Vrijednost (mil. EUR) (% od EU-28 izvoza)	Rang		Vrijednost (milijun EUR) (% od EU-28 uvoza)	Rang	
0. Hrana i žive životinje	209.6	7.6	6	333.7	17.2	3
1. Pića i duhan	34.9	1.3	8	56.0	3.0	6
2. Sirovi materijali (nejestivi) osim goriva	91.9	3.3	7	153.4	8.2	5
3. Mineralna goriva, maziva, srodni materijali	437.7	15.9	3	0.9	0.0	10
4. Životinjska i biljna ulja, masti i voskovi	3.7	0.1	10	54.3	2.9	7
5. Kemikalije i srodni proizvodi	380.5	13.8	4	21.7	1.2	8
6. Proizvedena roba	519.1	18.8	2	311.5	16.6	4
7. Strojevi i transportna oprema	807.7	29.3	1	452.5	24.1	2
8. Razni proizvedeni proizvodi	250.3	9.1	5	458.0	24.4	1
9. Robe i transakcije koje nisu drugdje razvrstane	11.7	0.4	9	1.2	0.1	9
<i>Ukupno</i>	2755.8	100.0	-	1 877.5	100.0	-

Izvor – izrada studenta, Eurostat: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Trade between the EU-28 and Moldova by product group, 2018 ENPE19.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Trade_between_the_EU-28_and_Moldova_by_product_group,_2018_ENPE19.png)

U tablici 3. može se vidjeti struktura izvoza i uvoza EU-a s Moldavijom u 2018. godini. Po priloženom može se vidjeti da EU u Moldaviju najviše izvozi : strojeve i transportnu opremu (29.3%), proizvedenu robu (18.8%), mineralna goriva, maziva i srodne materijale (15.9%).¹⁵³ EU iz Moldavije najviše uvozi sljedeće proizvode: razni proizvedeni proizvodi (24.4%), strojeve i transportnu opremu (24.1%), hrana i žive životinje (17.4%). EU je prema podacima Europske komisije u 2018. godini u Moldaviju investirala ukupno 1.1 milijardi dolara.¹⁵⁴

¹⁵³Eurostat:“ Trgovina između EU-28 i Moldavije po grupama proizvoda, 2018.“, dostupno na: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Trade between the EU-28 and Moldova by product group, 2018 ENPE19.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Trade_between_the_EU-28_and_Moldova_by_product_group,_2018_ENPE19.png) (8. travanj 2020.).

¹⁵⁴Europska komisija, Moldavija, dostupno na: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/moldova/> (17. svibanj 2020.).

5.5. Projekti u Moldaviji koje financira Europska unija

Mehanizam direktnih financija DCFTA za malo i srednje poduzetništvo (SME)

EU je u ovaj projekt uložila 10,22 milijuna eura. Implementacijski partner za ovaj projekt je Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD). Projekt traje od 2014. do 2024. U projekt su također uključeni i Ukrajina i Gruzija. Želi se poboljšati pristup financiranju pružanjem jamstvenih shema i tehničke pomoći kako bi se povećao broj održivih projekata koje provode mala i srednja poduzeća. Ciljevi su da se omogući dugoročno financiranje u lokalnoj valuti, čime se smanjuje valutni rizik za mala i srednja poduzeća. Cilj je i da se pomogne malim i srednjim poduzećima u prepoznavanju kvalitetnih kapitalnih investicijskih projekata i da se poboljša njihova struktura upravljanja. Sektori u ICT-u, agrobiznisu i energetici su imali najviše koristi od ovog projekta.¹⁵⁵

Ugovor o reformi sektora: „Europski susjedski program za poljoprivredu i ruralni razvoj (ENPARD)“

EU je u ovaj projekt ulaže 53 milijuna eura. Izvršni partneri: Vlada Republike Moldavije (proračunska potpora) Agrarmarkt Austrija (AMA) (twinning projekt) s Državnim fondom za intervenciju u poljoprivredi (SZIF-Češka), Agencijom za restrukturiranje i modernizaciju poljoprivrede (ARMA-Poljska). Opći ciljevi ENPARD-a su: 1) pomoć Vladi Republike Moldavije u iskorjenjivanju siromaštva, promicanju održivog i uključivog rasta te konsolidaciji i poboljšanju demokratskog i gospodarskog upravljanja; 2) poticati izgradnju povjerenja u Republici Moldaviji usmjeravanjem-kroz posebne komponente-regije i teritorijalne upravne jedinice s posebnim statusom.¹⁵⁶

Projekt restrukturiranja Moldavskih željeznica

EU u ovaj projekt ulaže 119,25 milijuna eura. Izvršni partner: Moldavske željeznice. Projekt traje u razdoblju 2014.-2020. Europska banka za obnovu i razvoj je dala željezničkom prijevozniku Calea Ferată din Moldova (CFM) zajam za provedbu projekta, koji imaju za cilj poboljšanje željezničke infrastrukture i modernizaciju željezničkih vozila kako bi CFM mogao poboljšati učinkovitost i sigurnost željezničkih usluga i poboljšati ukupne performanse njegovih željezničkih operacija. Europska

¹⁵⁵EU4Moldova.md: „Mehanizam direktnih financija DCFTA za MSP.“, dostupno na: <https://www.eu4moldova.md/en/content/dcfta-sme-direct-finance-facility> (8. travanj 2020.).

¹⁵⁶EU4Moldova.md: Ugovor o reformi sektora: „Europski susjedski program za poljoprivredu i ruralni razvoj (ENPARD)“, dostupno na: <https://www.eu4moldova.md/en/content/sector-reform-contract-%E2%80%9Ceuropaean-neighbourhood-programme-agriculture-and-rural-development> (8. travanj 2020.).

investicijska banka daje paralelni zajam za sufinanciranje projekta. Također, Investicijska platforma za partnerstvo (NIF) osigurava potporu u iznosu od 5 milijuna eura za sufinanciranje kupnje lokomotiva.¹⁵⁷

Izgradnja infrastrukture za vodoopskrbu i kanalizaciju, kao i energetska učinkovitost u javnim zgradama

EU u ovaj projekt ulaže 39,8 milijuna eura Izvršni partner: Njemačko društvo za međunarodnu suradnju (GIZ). Trajanje projekta: 2018.-2021. Projekt radi na povećanju pristupa moldavskih građana poboljšanim javnim uslugama u području vodoopskrbe i kanalizacije i energetske učinkovitosti u javnim zgradama. Kao takav, projekt će izgraditi i staviti u uporabu 10 sustava vodoopskrbe i odvodnje, kao i implementirati 8 škola za energetska učinkovitost u školama diljem zemlje. Kao rezultat ovog projekta, cca. 200.000 građana iz oko 25 mjesta Republike Moldavije koristit će poboljšane javne usluge. Na ovaj način se smanjuje emisija CO₂, a time se doprinosi i zaštiti okoliša.¹⁵⁸

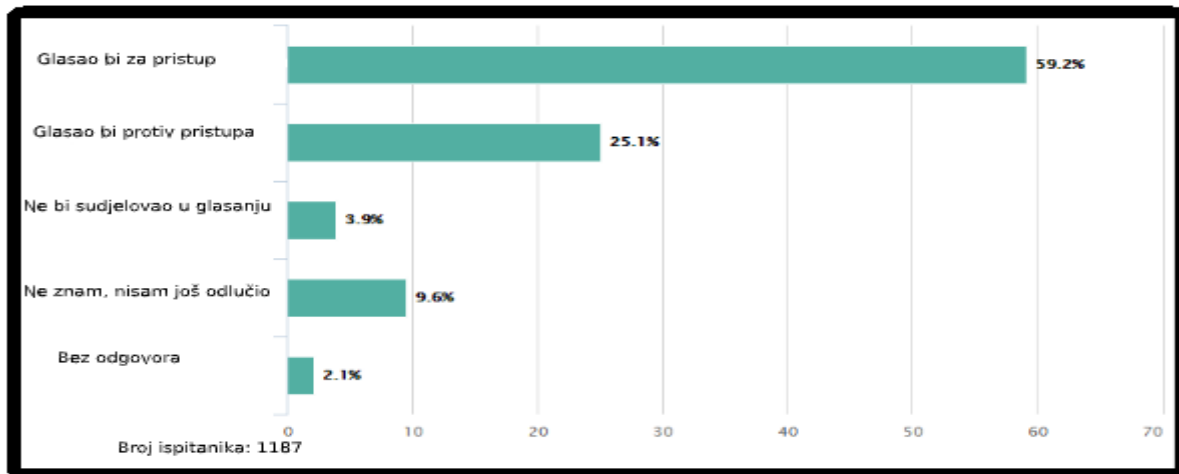
5.6. Javno mnijenje u Moldaviji o EU

Zadnjih godina mišljenje građana Moldavije vezano za ulazak u EU se znatno promijenilo i postotak ljudi koji bi ušli u EU je sve veći, što i pokazuje slijedeće istraživanje.

¹⁵⁷EU4Moldova.md:“ Projekt restrukturiranja Moldavskih željeznica.“ dostupno na: <https://www.eu4moldova.md/en/content/moldovan-railways-restructuring-project> (8. travanj 2020.).

¹⁵⁸EU4Moldova.md:“ Izgradnja infrastrukture za vodoopskrbu i kanalizaciju, kao i energetska učinkovitost u javnim zgradama.“, dostupno na: <https://www.eu4moldova.md/en/content/construction-water-supply-and-sanitation-infrastructure-well-energy-efficiency-public> (8. travanj 2020.).

Slika 5. Mišljenje ispitanih moldavskih građana o tome kako bi glasali na referendumu o EU.

Pitanje koje je bilo postavljeno u istraživanju: „Ako bi se referendum o ulasku Moldavije u Europsku uniju trebao održati sljedeće nedjelje, glasali biste za ili protiv?“

Izvor: Republic of Moldova Public Opinion Barometer, dostupno na - <http://bop.ipp.md/en/result/bar>

Na slici 8. možemo vidjeti istraživanje o javnom mnijenju građana Moldavije vezano za to kako bi oni glasali na referendumu za ulazak njihove zemlje u EU. Istraživanje je provedeno od strane „P.I. Institute for Public Policy“ **na uzorku od 1187 ispitanika. Istraživanje je bilo provedeno u prosincu 2019. godine.** Po tom istraživanju možemo vidjeti da bi više od pola ispitanih (**59.2%**) **na referendumu glasalo ZA** ulazak Moldavije u EU. ¹⁵⁹ **25.1% bi glasalo protiv** ulaska Moldavije u EU, **3.9% se izjasnilo da ne bi sudjelovali na tom referendumu, 9.6% ne zna ili nije odlučilo bi li izašli na referendum, dok 2.1% ne zna kako bi odgovorilo** na postavljeno pitanje u ovom istraživanju. Po drugom istraživanju koje je provelo agencija „Magenta Consulting“ za „International Republican Institute“ od 16. studenog 2019. godine do 8. prosinca 2019. godine na uzorku od 1204 ispitanika na nacionalnoj razini, 48% ispitanika se izjasnilo da Moldavija treba ući u EU, 34% ispitanika smatra da bi Moldavija trebala pristupiti Euroazijskoj ekonomskoj zajednici, 5% smatra da bi trebali biti samostalni, 3% smatra da bi se Moldavija trebala priključiti nekoj drugoj ekonomskoj uniji, dok 8% ispitanika nema odgovor na ovo pitanje. ¹⁶⁰

¹⁵⁹Republic of Moldova Public Opinion Barometer, dostupno na: <http://bop.ipp.md/en/result/bar> (9. travanj 2020.).

¹⁶⁰IRI:“ Anketa o javnom mnijenju: stanovnici Moldavije, za razdoblje od 8.5.2019. do 10.6.2019.“, dostupno na: https://www.iri.org/sites/default/files/iri_moldova_may-june_2019_poll_final.pdf, str.58. (9.travanj 2020.).

6. EUROPSKA UNIJA I GRUZIJA

Gruzija je zemlja koja se nalazi na raskrižju između Europe i Azije. Gruzija je najviše od svih zemalja bivšeg Sovjetskog saveza željela neovisnost, pa nije ni čudno što ju je proglasila osam mjeseci prije raspada SSSR-a. Naime, SSSR se raspao 1. siječnja 1992. godine, dok je Gruzija svoju neovisnost proglasila u travnju 1991. godine.¹⁶¹ Gruzijsko rukovodstvo imalo je viziju da od Gruzije napravi vodeću regionalnu silu koja bi bila politički i ekonomski neovisna od Rusije. Prve godine gruzijske neovisnosti bile su obilježene građanskim ratom i međuetničkim konfliktima. Također, Južna Osetija je u počecima gruzijske neovisnosti proglasila osamostaljenje. Najviše problema Gruzija ima s pokrajinama Južna Osetija i Abhazija. Može se reći da to „koči“ put Gruzije prema EU.

Kroz ovo poglavlje predstaviti će se povijest odnosa Gruzije i EU-a. Gruzija i EU imaju jako dobre odnose zbog toga što Gruzija ima želju postati članicom EU. Nije u dobrim odnosima s Rusijom i u jako je dobrim odnosima sa Zapadom. Bez obzira na dobre odnose s EU, nema naznaka da će Gruzija u skorijoj budućnosti biti članica te unije. Najviše zagovaranja na put prema EU imao je bivši predsjednik Gruzije Mikhail Saakashvili koji je imao za cilj stvaranje što prisnijih odnosa sa zapadnim zemljama, prije svega s SAD-om i EU-om.¹⁶² Također će se prikazati i odnosi s Rusijom i rat u Abhaziji i Južnoj Osetiji. To su vrlo osjetljive teme za Gruziju koja je praktički izgubila svoje teritorije zauvijek iako ih nitko nije priznao. Južna Osetija je zatražila priznanje od strane EU nakon što je vidjela da je EU priznala neovisnost Kosova.¹⁶³ No, izgleda da za Južnu Osetiju vrijede neki drugi kriteriji. Južna Osetija ima jako bliske i prijateljske odnose s Rusijom, koja ju je podržavala od samog početka kad su izbili jaki sukobi između Gruzije i Rusije 2008. godine.

Također će se opisati i položaj Gruzije u Istočnom partnerstvu. Nakon toga će biti riječi i o gospodarskim odnosima između EU i Gruzije. U zadnjem poglavlju proći će se kroz najvažnije projekte koje EU financira u Gruziji.

¹⁶¹Georgianjournal:“ Gruzija obilježila Dan referendumu o neovisnosti - prije 27 godina zemlja je vratila svoj suverenitet.“, 31.3.2018., dostupno na: <https://www.georgianjournal.ge/society/34375-georgia-marks-independence-referendum-day-27-years-ago-country-gained-back-its-sovereignty.html> (18. svibanj 2020.).

¹⁶²B. Riegert, DW, 14.11.2006., dostupno na: <https://www.dw.com/de/pr%C3%A4sident-georgiens-wirbt-in-stra%C3%9Fburg-f%C3%BCr-eu-ann%C3%A4herung/a-2240619> (10. travanj 2020.).

¹⁶³M. Musladin., Europska unija i Južni Kavkaz (2011.), suvremene TEME, (2011.) god. 4., br. 1. str.71. (10. travanj 2020.).

6.1. Povijest odnosa Gruzije s Europskom unijom

Odnos između Gruzije i EU započinju nakon što je Gruzija uspostavila suverenost. 24. ožujka 1992. godine Gruzija postaje članicom Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OSCE).¹⁶⁴ Ugovorni odnosi s EU reguliraju se Sporazumom o partnerstvu i suradnji koji stupa na snagu 1999. godine, a temelji se na poštivanju demokratskih vrijednosti, vladavine prava i ljudskih prava te prihvaćanju tržišne ekonomije. Za njegovu provedbu odgovorne su zajedničke institucije-Vijeće za suradnju (Cooperation Council), Odbor (Cooperation Committee), pododbor za trgovinu, ekonomske i pravne odnose (Subcommittee on Trade, Economic and Related Legal Affairs) te odbor za parlamentarnu suradnju (Parliamentary Cooperation Committee).¹⁶⁵ Jedna od najvažnijih odredbi zajedničkog sporazuma bio je članak 43. kojim se Gruzija obvezala da će osigurati da se njeno zakonodavstvo postupno približi zakonu EU-a. Gruzija je te iste godine postala članicom Vijeća Europe.¹⁶⁶

Značajan iskorak u odnosima između Gruzije i EU dogodio se 2004. godine uključivanjem Gruzije u **Europsku susjedsku politiku**. Godine 2006. usvaja se petogodišnji akcijski plan za Gruziju. Osnovni cilj je ispunjavanje odredbi iz Partnerstva, a podrazumijeva veći stupanj ekonomske integracije i dublje političke odnose s unijom.¹⁶⁷ Akcijski plan sadrži osam prioriternih područja :

- jačanje vladavine prava, demokratskih institucija i poštivanje ljudskih prava,
- poboljšati poslovnu i investicijsku klimu, nastaviti borbu protiv korupcije,
- potaknuti ekonomski razvoj, smanjenje siromaštva, promoviranje održivog razvoja, uključujući i zaštitu okoliša,
- pojačati suradnju u području pravde, slobode i sigurnosti,
- jača regionalna suradnja,
- mirno rješavanje unutarnjih sukoba,
- suradnja u vanjskoj i sigurnosnoj politici,

¹⁶⁴OSCE:“ Misija OESS-a u Gruziji (zatvoreno).“, dostupno na: <https://www.osce.org/georgia-closed> (10. travanj 2020.).

¹⁶⁵European Union External action:“EU/Gruzija akcijski plan.“, dostupno na: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquartershomepage_it/6912/EU/GEORGIA%20ACTION%20PLAN (18. svibanj 2020.).

¹⁶⁶K. Gogolashvili , Georgia – EU Relations and Future Perspectives (2017.), Georgian Center for Security and Development, str. 7. https://www.osgf.ge/files/2017/Publications/EU-Georgia_Relations_and_Future_Perspectives.pdf (11. travanj 2020.).

¹⁶⁷M. Musladin, Europska unija i Južni Kavkaz (2011.), op.cit., str.70. (11. travanj 2020.).

- ojačati prometnu i energetska suradnju.¹⁶⁸

Prema podacima EU-a, Gruzija je u razdoblju od 1992. godine do 2006. godine putem različitih financijskih instrumenata od EU dobila pomoć u visini od oko 505 milijuna eura. U počecima gruzijske neovisnosti financijska pomoć je pretežno bila usmjerena na humanitarnu pomoć, dok se krajem devedesetih pomoć EU usmjeravala na konkretne tehničke potpore. U razdoblju od 2003. do 2004. godine, u okviru programa TACIS Gruzija dobila 14 milijuna eura potpore za provedbu institucionalnih, pravnih i administrativnih reformi, sanacije negativnih tranzicijskih posljedica i restrukturiranja programa primarnog zdravstvenog sustava.¹⁶⁹ Godine 2009. Gruzija se priključila Istočnom partnerstvu. 15. srpnja 2010. godine Gruzija i EU su službeno otvorile pregovore o Sporazumu o pridruživanju.¹⁷⁰ U to vrijeme je bilo aktualno goruće pitanje uvjeravanje Rusije da povuče svoje trupe s teritorija Gruzije. EU i Gruzija su u lipnju 2012. godine započeli pregovore o liberalizaciji viza. Akcijski plan za liberalizaciju viznog režima predstavljen je početkom 2013. Europska komisija 9. ožujka 2016. predstavila je prijedlog kojim bi se gruzijskim državljanima omogućilo putovanje u schengenski prostor bez vize. Vijeće je 13. prosinca 2016. godine postiglo dogovor s Europskim parlamentom o liberalizaciji viznog režima za Gruziju.¹⁷¹ Sporazumom se omogućuje putovanje bez vize za građane EU-a i državljane Gruzije za boravak od 90 dana u bilo kojem razdoblju od 180 dana.

Sporazum o pridruživanju između EU-a i Gruzije s detaljnim i sveobuhvatnim područjem slobodne trgovine stupio je na snagu 1. srpnja 2016. godine. Sporazum se privremeno primjenjuje od 1. rujna 2014. godine. Potpisivanje Sporazuma bio je ogroman i važan korak za Gruziju i njezine europske integracije.¹⁷² Razina političke suradnje između Tbilisija i Bruxellesa je na visokom nivou. To dokazuju sastanci Vijeća za pridruživanje koji se održavaju gotovo svake godine i koji su uspostavljeni u okviru Sporazuma o pridruživanju između EU-a i Gruzije u svrhu nadzora provedbe tog sporazuma. Na sastancima tog Vijeća, Vijeće redovito pozitivno ocjenjuje napredak u

¹⁶⁸EU/Gruzija akcijski plan, dostupno na:

http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/pdf/action_plans/georgia_enp_ap_final_en.pdf (11. travanj 2020.)

¹⁶⁹M. Musladin, Europska unija i Južni Kavkaz (2011.), op. cit., str.71. (11. travanj 2020.).

¹⁷⁰Euronews: "Razgovori EU s Gruzijom.", 15.07.2010., dostupno na:

<https://www.euronews.com/2010/07/15/eu-talks-with-georgia> (11. travanj 2020.).

¹⁷¹Europsko vijeće, Vijeće EU: "Odnosi EU s Gruzijom.", dostupno na:

<https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/georgia/> (11. travanj 2020.).

¹⁷²loc. cit (11. travanj 2020.).

odnosima između EU-a i Gruzije i raspravlja o političkim zbivanjima u Gruziji.¹⁷³ Gruzija od samih početaka svoje neovisnosti ima jasno definiranu vanjsku politiku. Oni su usmjereni prema Zapadu, konkretnije prema SAD-u i EU. Njihov dugoročni cilj je da s EU uspostave što bolje odnose koji će voditi poboljšavanju europskih integracija i što skorijem ulasku u EU.

6.2. Rat u Abhaziji i Južnoj Osetiji, odnosi sa Rusijom i reakcija Europske unije

Nakon što je Gruzija proglasila neovisnost, ona je imala cilj da bude politički i ekonomski neovisna od Rusije. Njenu neovisnost su zasjenili međuetnički sukobi. Tijekom 1991. godine, izbili su brojni nasilni incidenti i oružani sukobi tijekom kojeg su napadnuta mnoga južnoosetijska i abhazijska sela, što je na kraju rezultiralo građanskim ratom nakon kojeg su stvorene pokrajine Južna Osetija i Abhazija.¹⁷⁴ Južna Osetija je imala težnju da se ujedini sa Sjevernom Osetijom koja je ostala u sastavu Rusije. Gruzija je 1992. godine u Sočiju potpisala sporazum kojim pristaje na prekid vatre kako bi izbjegla veće sukobe s Rusijom. Gruzija je također pristala i na to da ne uvodi sankcije protiv Južne Osetije. Rusija je očekivala da će poboljšati odnose s Gruzijom, no gruzijska vlast je našla strateške partnere u NATO-u i SAD-u. Godine 2003., nakon unutarpolitičkih tenzija zbog sve lošije gospodarske situacije na vlast dolazi Mihail Saakašvili. Nakon njegovog dolaska došlo je do još većeg zaoštavanja rusko-gruzijskih odnosa, zbog toga što su htjeli iseliti i zatvoriti sve ruske vojne baze na njihovom teritoriju.¹⁷⁵ U tom razdoblju počele su i intenzivne pripreme Gruzije na vojnom rješavanju pitanja Južne Osetije i Abhazije. Gruzija je dobila veliku podršku SAD-a u rješavanju teritorijalnih sukoba. Do 2008. godine bilo je još nekih sitnijih sukoba između Rusije i Gruzije kao npr. ruske sankcije za gruzijska vina, optužbe za rusku špijunažu, deportacije, uhićenja itd.

U 2008. godini dogodio se sukob koji je trajno naštetio odnosu dviju zemalja. Naime, gruzijsko vodstvo je imalo namjeru da vojnim putem riješi problem ovih dvaju pokrajina, pa su tako početkom kolovoza 2008. godine s koncentracijom velikih snaga i sredstava došli oko linije razgraničenja s Južnom Osetijom, što nije promaklo ruskim

¹⁷³loc. cit (11. travanj 2020.).

¹⁷⁴M. Ogorec: Nova reforma ruskih oružanih snaga: iskustva iz rusko-gruzijskog sukoba, *Polemos* Vol. XII No. 24, 2009, str 13., dostupno na:

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=73568 (12. travanj 2020.).

¹⁷⁵loc. cit. str. 14.

obavještajnim službama koje su pojačale vojne snage na pograničnom području prema Južnoj Osetiji.¹⁷⁶ Gruzijske snage započele su ratne operacije 7. kolovoza intenzivnim i potpuno neselektivnim napadom na osetijski grad Chinvali. Rusko čelništvo je bilo spremno za ratne sukobe na tom području, zbog čega su ruske snage u roku od dva dana narasle na gotovo 10 000 ljudi na tom području. Uz stalnu potporu zračnih snaga i veliku koncentraciju topništva, ruske snage su vrlo ubrzo potisnule gruzijske snage iz prostora Južne Osetije.¹⁷⁷ Ruske postrojbe su na području Abhazije započele blokadu gruzijskog priobalja i u takvim su okolnostima, do 11. kolovoza zaposjele cjelokupni teritorij separatističkih pokrajina Abhazije i Južne Osetije. 12. kolovoza Mihail Saakašvili potpisao je sporazum o prekidu vatre čime je završio petodnevni rusko-gruzijski rat.¹⁷⁸

Ove događaje su pratile i strane sile. Nije ni čudno što su one stale na stranu Gruzije. Zemlje kao Švedska, Ujedinjeno Kraljevstvo, Poljska, SAD otvoreno su podržavale Gruziju u ovom sukobu. Strane sile su Rusiju optužile za napad na suverenitet Gruzije. S druge strane, Italija je podržala akciju ruskih snaga, prije svega zbog dobrih odnosa Putina i Berlusconija.¹⁷⁹ Bjeloruski predsjednik Aleksandar Lukašenko bio je oduševljen ruskim odgovorom na krizu u Južnoj Osetiji. Smatrao je da je uspostavljen mir u regiji koji će trajati.¹⁸⁰ Što se tiče **reakcije EU-a**, oni smatraju da je rat u Gruziji počeo gruzijskim napadom koji nije bio opravdan međunarodnim pravom. To je zaključilo Izvješće kojeg je za EU provela švicarska diplomatkinja Heidi Tagliavini uz pomoć 30 europskih vojnih, pravnih i povijesnih stručnjaka.¹⁸¹ U Izvješću se također navodi da su obje strane kršile međunarodno pravo. Rusija je izjavila da je izvješće dalo "nedvosmislen odgovor" na to tko je započeo sukob. Gruzijaska strana je izjavila da istraga dokazuje da se Rusija cijelo vrijeme pripremala za rat. Zemlje EU-a su u izjavi navele da se izvještaj ne odnosi na raspodjelu krivice, ali su se nadale da bi to izvješće moglo doprinijeti boljem razumijevanju podrijetla i tijeka sukoba iz 2008. godine.

¹⁷⁶loc. cit., str. 17.

¹⁷⁷loc. cit., str. 18.

¹⁷⁸loc. cit., str. 19.

¹⁷⁹K. Benhold, International Herald Tribune, 12.8.2008., dostupno na: <https://web.archive.org/web/20080821011829/http://www.ihf.com/articles/2008/08/12/europe/diplo.php> (12. travanj 2020.).

¹⁸⁰Sputnik news: "Bjeloruski čelnik pozdravio ruski odgovor na krizu u Južnoj Osetiji.", 12.8.2008., dostupno na: <https://sputniknews.com/world/20080819116132622/> (12. travanj 2020.).

¹⁸¹BBC: "Gruzija je "započela neopravdani rat", 30.9.2009., dostupno na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8281990.stm> (13. travanj 2020.).

Tbilisi je u rujnu 2008. godine prekinuo diplomatske odnose s Rusijom. Gruzija je pokrenula niz slučajeva protiv Rusije na Europskom sudu za ljudska prava, kao i na Međunarodnom kaznenom sudu (u Haagu), te je zauzela neprijateljski stav protiv Rusije u međunarodnim organizacijama. Nakon parlamentarnih izbora u Gruziji koji su se održali u listopadu 2012. godine, premijerka Bidzina Ivanishvili je izjavila da je posvećena postupnoj normalizaciji bilateralnih odnosa.¹⁸² Od tada se odnosi između Gruzije i Rusije postupno popravljaju: bilateralna trgovina se oporavila, a 2014. godine je ponovno otvorena zračna linija Tbilisi-Moskva. Tijekom tog razdoblja Rusija je ponovno postala jedan od tri glavna trgovinska partnera Gruzije. Kulturni, sportski, znanstveni, vjerski i poslovni kontakti su se intenzivirali. Od 2013. do 2015. godine Gruzijcima je odobreno više od 60 tisuća ruskih viza. Gruzijски sportaši sudjelovali su na Olimpijskim igrama u Sočiju. 2019. godine su u Gruziji izbili veliki protesti zbog toga što je ruski zastupnik Sergej Gavrilov posjetio Gruziju i gruzijski parlament.¹⁸³ Razlog tih protesta je bilo glasanje Sergeja Gavrilova za neovisnost Abhazije od Gruzije i zbog toga su počeli veliki protesti koje je organizirala opozicija. Nakon protesta mnogi gruzijski političari su dali ostavku, a Vladimir Putin je potpisao dekret o obustavi putničkih letova iz Rusije u Gruziju koji je stupio na snagu 8. srpnja 2019. godine.¹⁸⁴

6.3. Gruzija u sklopu Istočnog partnerstva

Jedan od razloga zašto se stvorilo Istočno partnerstvo su sukobi pojedinih bivših zemalja Sovjetskog Saveza s Rusijom. Takav je bio slučaj i kod Gruzije. Zbog rusko-gruzijškog rata 2008. godine, potreba za Istočnim partnerstvom bila je sve veća. Tako je Gruzija 2009. godine zajedno s još 5 zemalja postala dio Istočnog partnerstva. Od 2009. godine Istočno partnerstvo je glavni pokretač reformi u zemlji. Suradnja s EU donijela je Gruziji potpisivanje Sporazuma o pridruživanju kao i Sporazum o produbljenoj i sveobuhvatnoj zoni slobodne trgovine (DCFTA) koji su stupili na snagu 2016. godine. Sporazum o pridruživanju doveo je odnose između EU i Gruzije na kvalitativno novu razinu u pogledu političke suradnje, ekonomske integracije i

¹⁸²Ministarstvo vanjskih poslova Ruske federacije: "Rusko-gruzijški odnosi.", dostupno na: <https://www.mid.ru/osobennosti-rossijsko-gruzinskih-otnosenij> (13. travanj 2020.).

¹⁸³A. Genin, calrev.org., 25.7.2019., dostupno na: <https://calrev.org/2019/07/25/russian-impiety-georgian-riots/?v=fd4c638da5f8> (13. travanj 2020.).

¹⁸⁴The Moscow times: "Putin obustavlja putničke letove iz Rusije do Gruzije." 21.6.2019., dostupno na: <https://www.themoscowtimes.com/2019/06/21/putin-suspends-passenger-flights-from-russia-to-georgia-a66111> (13. travanj 2020.).

usklađivanja zakonodavstva i standarda Gruzije sa zakonodavstvom i standardima EU-a.¹⁸⁵ Na veliku žalost Tbilisija, EU se pokušava distancirati od teritorijalnih sukoba u zemlji. U ovom pogledu Gruzija od EU očekuje punu podršku. Od 2009. godine pomoć EU Gruziji iznosila je više od 711 milijuna eura. Tehnička i financijska pomoć EU-a uglavnom je bila usmjerena na provedbu ključnih strukturnih i institucionalnih reformi.¹⁸⁶ Možda i najveće postignuće Gruzije kao članice Istočnog partnerstva bilo je uvođenje bez-viznog režima s EU u ožujku 2017. godine, a više od 330 000 gruzijskih državljana iskoristilo je tu mogućnost.¹⁸⁷ To postignuće nije toliko važno za gruzijski narod zbog toga što većina Gruzijaca si ne može priuštiti putovanja u inozemstvo većinom zbog financijskih razloga. Jedan od bitnijih ciljeva Istočnog partnerstva za Gruziju je da Gruzijce uvjere da je integracija s EU jedini pravi put za Gruziju. Gruzijско stanovništvo u velikoj mjeri podržava integraciju Gruzije u EU. Što se tiče budućnosti Gruzije u Istočnom partnerstvu, gruzijske vlasti smatraju da Istočno partnerstvo zahtjeva duboku i sveobuhvatnu reformu. Gruzija želi da se promijeni dizajn Istočnog partnerstva i da se drugačije pristupa zemljama koje imaju naprednije odnose s EU.¹⁸⁸ Gruzija smatra da je vrlo blizu toga da bude kandidat za članstvo, no to je daleko od realizacije u sljedećih 10 godina. Jasno je da EU u bliskoj budućnosti nema namjeru da u svoju „obitelj“ uzmu zemlje Istočnog partnerstva. Također je bitno da Gruzija u budućnosti riješi svoje teritorijalne konflikte jer to je jedini način kako bi se uopće mogla približiti EU.

6.4. Gospodarski odnosi Gruzije i Europske unije

Glavni trgovinski partneri Gruzije u 2019. godini po podacima Državnog ureda za statistiku Gruzije bili su Turska (1,82 milijarde dolara), Rusija (1,47 milijardi dolara) i Kina (1,09 milijardi dolara). U 2019. godini udio prvih deset trgovinskih partnera u ukupnom vanjskotrgovinskom prometu Gruzije iznosio je 66,9 %. Što se tiče izvoza, Gruzija najviše izvozi u Azerbajdžan (498,7 milijuna dolara), Rusiju (497,1 milijuna dolara) i Armeniju (412,2 milijuna dolara).¹⁸⁹ Što se tiče uvoza, Gruzija najviše uvozi

¹⁸⁵Zaal Andzhaparidze : Europska perspektiva za Gruziju kroz Istočno partnerstvo, 2019, dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/334494948_Zaal_Andzhaparidze_Europejskaa_Perspektiva_dla_Gruzii_cerez_Vostocnoe_Partnerstvo (13. travanj 2020.).

¹⁸⁶loc. cit. (13.travanj 2020.).

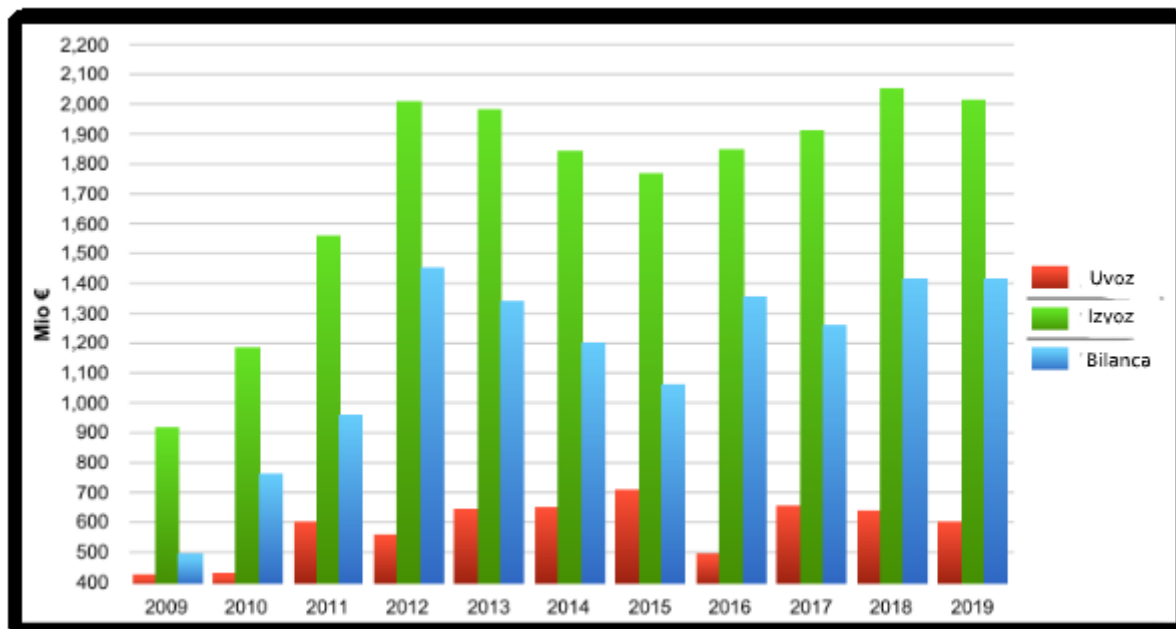
¹⁸⁷loc cit. (13. travanj 2020.).

¹⁸⁸V. Chkhikvadze:“Gruzija-prevladavanje libertarske ostavštine.“ EU ISS – Institute for Security Studies 2019., CHAILLOT PAPER / 153 July 2019., str. 69., dostupno na: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp153_EaP.pdf (13. travanj 2020.).

¹⁸⁹GEOSTAT: „Vanjska trgovina Gruzije u 2019. godini.“, dostupno na :

iz Turske (1,61 milijarde dolara), Rusije (975,9 milijuna dolara) i Kine (858,7 milijuna dolara). Promet vanjske trgovine sa zemljama Europske unije (EU) smanjio se za 2,8 posto na godišnjoj razini i iznosio je 3,15 milijardi dolara.¹⁹⁰ Gruzija je u zemlje EU izvezla ukupno 21,9 % svog izvoza, a iz zemalja EU je ukupno uvezla 25,6 % svog uvoza. Gruzija je u 2019. najviše uvozila iz Njemačke (443 mil. dolara), Italije (226,3 mil. dolara) i Rumunjske (212,2 mil. dolara).¹⁹¹ Gruzija najviše izvozi u Bugarsku (284,2 mil. dolara), Rumunjsku (177,9 mil. dolara) i Njemačku (54,3 mil. dolara).¹⁹²

Slika 6. Vanjska trgovina Europske unije s Gruzijom u razdoblju od 2009. – 2019. godine u mil eura

Izvor: trgovina Europske unije s Gruzijom, dostupno na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_georgia_en.pdf

<https://www.geostat.ge/media/28996/saqonlit-sagareo-vachroba-sagartveloshi-20.01.2020-%28eng%29.pdf> (14. travanj 2020.).

¹⁹⁰Agenda.ge: "2019: Gruzijanski izvoz u EU porastao je 13 posto.", 20.1.2020., dostupno na: <https://agenda.ge/en/news/2020/171> (14. travanj 2020.).

¹⁹¹Trade map, Uvoz Gruzije, dostupno na:

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c268%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1 (14. travanj 2020.).

¹⁹²Trade map, Izvoz Gruzije, dostupno na:

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c268%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1 (14. travanj 2020.).

Na slici 9. može se vidjeti uvoz i izvoz EU s Gruzijom u razdoblju od 2009.-2019. godine. Može se vidjeti da Gruzija izvozi vrlo malo svoje robe u zemlje EU. Najviše su u EU izvezli 2015. godine (oko 700 milijuna dolara). EU je vrlo važan trgovinski partner za Gruziju. Na tablici se može vidjeti da je gotovo zanemariv uvoz iz Gruzije naspram izvoza u nju. Izvoz EU-a u Gruziju bio je najveći 2018. godine. EU iz Gruzije najviše uvozi sljedeće proizvode: sirove materijale (46.4%), mineralna goriva, maziva i srodne materijale (11.2%) i hranu i žive životinje (9.3%). EU u Gruziju najviše izvozi: strojeve i transportnu opremu (27.5%), kemikalije i srodne proizvode (20.2%) i mineralna goriva, maziva i srodne materijale (15.8%).¹⁹³

6.5. Projekti u Gruziji koje financira Europska unija

Gospodarski razvoj i otvaranje novih radnih mjesta ključni su prioriteti za razvoj Gruzije i za bolje odnose s EU. Mala i srednja poduzeća (SME) okosnica su gruzijskog gospodarstva. EU im pruža financiranje, obuku i podršku u izvozu putem inicijative EU4Business. Od 2009. godine 40 000 malih i srednjih poduzeća, mikro poduzeća i poljoprivrednika su dobili zajmove.¹⁹⁴ Za inovativna mala i srednja poduzeća dostupno je ukupno 130 milijuna eura kredita u sklopu programa Horizon 2020. To je dovelo do pojave 10 300 novih radnih mjesta. EU kroz svoj ENPARD program (Europski susjedski program za poljoprivredu i ruralni razvoj) modernizira gruzijsku poljoprivredu. EU je cilj pomoći financijskom i tehničkom podrškom njihovim poljoprivrednicima da poboljšaju svoje financijsko stanje i radne uvjete. Podrška EU-a također je pomogla u uspostavljanju 59 informacijskih i konzultacijskih centara diljem zemlje koja su obučavala preko 250 000 poljoprivrednika.¹⁹⁵ EU je podržala preko 360 lokalnih razvojnih inicijativa u ruralnim područjima, koje su osigurale bolje uvjete zaposlenja za preko 1000 domaćinstava i poboljšali su se životni uvjeti za preko 10 000 ljudi. EU Gruziji daje velike potpore za razvoj prometnih veza i za infrastrukturu struje i vode. EU podržava velike programe upravljanja otpadom u Gruziji.

¹⁹³Europska komisija – „Gruzija – EU statistika međunarodne trgovine robom.“ : https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_georgia_en.pdf (pristupljeno 14. travanj 2020.).

¹⁹⁴European Union External Action:“Činjenice o odnosima između EU i Gruzije.“, dostupno na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eap_factsheet_georgia.pdf (15. travanj 2020.).

¹⁹⁵loc. cit (15. travanj 2020.).

EU surađuje s gruzijskom vladom na uspostavljanju učinkovite, dostupne i poštene države koja štiti građanska prava i koja im olakšava da nastavljaju svoj život.¹⁹⁶ Kako bi se osigurao jednak pravni pristup svim građanima bez obzira na njihove prihode, EU je podržala uspostavu Službe državne pravne pomoći. S preko 20 ureda širom zemlje, usluga je ponudila besplatnu pomoć za preko 330 000 ljudi, uključujući zastupanje suda u više od 150 000 slučajeva. Tu spada mnogo slučajeva za koje građani sebi nisu mogli priuštiti pomoć odvjetnika. EU je obučila preko 5000 sudaca, tužitelja, zatvoreničkog i probacijskog osoblja, policijskih istražitelja, javnih branitelja i pravnika za povećanje vještina i učinkovitosti i daljnju zaštitu prava Gruzijaca.¹⁹⁷

U okviru Erasmus+ programa, s gotovo 7 500 studenata i akademskog osoblja se dogodila razmjena između Gruzije i EU-a. Preko 9 300 mladih ljudi i radnika iz Gruzije je sudjelovalo u zajedničkim projektima, razmjenama, obukama i volontiranjima.¹⁹⁸ Od 2018. godine Gruzija je domaćin Europske škole u Tbilisiju koja okuplja studente iz svih zemalja Istočnog partnerstva i koji pritom primaju visokokvalitetno obrazovanje zahvaljujući europskim i međunarodnim nastavnim standardima.¹⁹⁹

¹⁹⁶loc. cit. (15.travanj 2020.).

¹⁹⁷loc. cit. (15. travanj 2020.).

¹⁹⁸loc. cit. (15. travanj 2020.).

¹⁹⁹loc. cit. (15. travanj 2020.):

7. EUROPSKA UNIJA I ARMENIJA

Armenija je ekonomski najsiromašnija zemlja Južnog Kavkaza koja se nalazi potpuno izvan područja Europe, ali je kulturno vezana za europski kontinent. Armenija je prva država koja je preuzela kršćanstvo kao službenu državnu vjeru, što je ostavilo neizbrisive tragove u armenskoj kulturi.²⁰⁰ Raspadom Sovjetskog saveza, Armenija se našla u turbulentnoj političkoj regiji gdje su se događali etnički i teritorijalni sukobi te europske integracije za Armeniju postaju jedan od glavnih vanjskopolitičkih ciljeva države.

Potpisivanjem sporazuma o partnerstvu i suradnji 1996. godine i njegovim stupanjem na snagu 1999. godine Armenija ulazi u ugovorne odnose s EU.²⁰¹ Taj sporazum predstavlja temeljni pravni okvir za razvoj bilateralnih odnosa EU i Armenije. Najveći problemi Armenije je to što nemaju izlazak na more, nemaju dovoljno prirodnih izvora, puno troše na vojsku i jako su ovisni o ruskoj vojnoj industriji i ruskim energetske potencijalima. Odnosi EU-a i Armenije su zadovoljavajući zbog toga što je EU zadovoljna razinom makroekonomske stabilnosti, kao i s odnosima koje Armenija ima prema Svjetskoj banci i prema MMF-u. Armenci, za razliku od Ukrajinaca i Gruzijaca nemaju pravo putovati u zemlje EU bez viza i to se u dogledno vrijeme planira riješiti.²⁰² Posebno mjesto u odnosima Armenije i EU zauzima sukob u Gornjem Karabahu. To dodatno spotiče suradnju i sve ono pozitivno što Armenija radi u odnosima s EU. Armenija zbog raznih sukoba ima jako loše odnose sa susjednom Turskom i s Azerbajdžanom.²⁰³ To utječe na ekonomsku i političku stabilnost regije. Odnosi u regiji dodatno kočuju put Armenije u EU.

U daljnjim poglavljima će se govoriti o povijesti odnosa Armenije s EU, o tome koliko ulaže EU u Armeniju, kao i o tome kako Armenija surađuje s EU unutar Istočnog partnerstva. Također će se prikazati gospodarski odnosi Armenije s EU koji je vrlo bitan trgovinski partner Armenije. Poglavlje će se zaključiti javnim mnijenjem Armenaca o EU.

²⁰⁰M. Musladin, *Europska unija i Južni Kavkaz* (2011.), op. cit., str.63. (16. travanj 2020.).

²⁰¹Europski parlament: "Sporazum o partnerstvu između EU-a i EZAE-a i Armenije (rezolucija)." 4.7.2018., dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0284_HR.html (18. svibanj 2020.).

²⁰²M. Musladin, M., *Europska unija i Južni Kavkaz* (2011.), op. cit., str.65. (16. travanj 2020.).

²⁰³Ibidem str.65.

7.1. Povijest odnosa Armenije s Europskom unijom

Suradnja Armenije i EU započinje 1996. godine kad su dvije strane potpisale Sporazum o partnerstvu i suradnji. On je stupio na snagu 1999. godine i tada Armenija ulazi u ugovorne odnose s EU. Kako bi pomogla ostvarenju demokratskih vrijednosti, uz političku podršku, EU je u razdoblju od 1992. do 2002. godine Armeniji osigurala zajmove u visini od 335 milijuna eura, od čega je 79 milijuna eura dodijeljeno u okviru programa TACIS kojemu je cilj potpomagati demokratsku tranziciju i tržišnu ekonomiju.²⁰⁴ EU je svoju suradnju s Armenijom započela 2005. godine kad je Armenija postala dio Europske politike susjedstva (ENP). Godine 2006. donesen je petogodišnji akcijski plan za Armeniju koji navodi osam prioriternih područja djelovanja:

- jačanje demokratskih struktura, vladavine zakona, reforma sudstva i borba protiv korupcije,
- poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda u skladu s međunarodnim obvezama,
- poticanje daljnjeg gospodarskog razvoja, smanjenje siromaštva, zaštita okoliša.
- poboljšanje investicijske klime i rasta privatnog sektora,
- daljnja konvergencija ekonomskih propisa i administrativnih mjera,
- izrada energetske strategije, modernizacija nuklearne elektrane Medzamor (usvojiti strategiju upravljanja radioaktivnim otpadom),
- rješavanje konflikta u Gorskom Karabahu (povećati diplomatske odnose u rješavanju sukoba u Gorskom Karabahu, intenzivirati dijalog s EU-om sa zainteresiranim stranama kako bi se donijeli obostrano zadovoljavajuće političko rješenje),
- poboljšanje regionalne suradnje (rješavanje regionalnih problema sa susjednim zemljama, aktivno sudjelovanje u regionalnim inicijativama koje potiču regionalni rast, zaštitu okoliša, obrazovanje itd.).²⁰⁵

S ciljem unapređenja sektorske suradnje s EU-om, 2012. godine potpisan je Protokol uz Sporazum o partnerstvu i suradnji o sudjelovanju Armenije u programima Zajednice, a na snazi je od 1. ožujka 2014. godine. Protokol omogućava Armeniji sudjelovanje u

²⁰⁴Ibidem str.64. (17. travanj 2020.).

²⁰⁵Euneighbours:“EU/ARMENIA ACTION PLAN.“, dostupno na: <https://library.euneighbours.eu/content/eu-armenia-action-plan> (17. travanj 2020.).

širokom rasponu programa EU i surađivanje s agencijama EU u brojnim područjima, kao što su obrazovanje, zdravstvo, kultura itd.²⁰⁶ Sporazum o pojednostavljenju izdavanja viza stupili su na snagu u siječnju 2014. godine.²⁰⁷

Od 2009. godine Armenija i EU su redovito održavali razgovore o pitanjima ljudskih prava. Sastanci se održavaju svake godine u Erevanu i Bruxellesu. Inkluzivni program dijaloga sastoji se od sljedećih tema: pravosudna reforma, sloboda izražavanja i informiranja, sloboda okupljanja i aktivnosti civilnog društva.²⁰⁸

Odnos između Armenije i EU ima dvojake tendencije. Armenija je odlučila pristupiti Euroazijskoj ekonomskoj uniji (EAEC) s Bjelorusijom, Kazahstanom i Rusijom, čime je završen postupak pregovora o sporazumu o pridruživanju s EU.²⁰⁹ Tada su dvije strane morale pristupiti pregovorima o novom sporazumu, koji se temelji na vrijednostima EU-a, ali je usklađen s novim obvezama Erevana prema EAEC-u. Nakon 9 rundi pregovora, koje su trajale 14 mjeseci, 27. veljače 2017. godine predsjednik Armenije Serzh Sargsyan i predsjednik Europskog Vijeća Donald Tusk izjavili su da je postignut dogovor o sklapanju Sporazuma o sveobuhvatnom i pojačanom partnerstvu (CEPA) koji je potpisan u studenom 2017. godine.²¹⁰ Sporazum se privremeno primjenjuje od lipnja 2018. godine, dok ga ne ratificiraju sve članice EU-a. Dana 21. lipnja 2018. godine održan je prvi sastanak Vijeća za partnerstvo između Armenije i EU otkako se privremeno počela primjenjivati CEPA. Obje strane su izjavile da je ovaj sporazum vrlo važan za dobre odnose između EU-a i Armenije i ona obuhvaćaju sva vitalna područja bitna za dobru suradnju obaju strana. Politička situacija u Armeniji se promijenila u travnju 2018. godine nakon što je Serzh Sargsyan bio prisiljen otići s pozicije zbog „Baršunaste revolucije“ koju je organizirala oporba zajedno s njenim vođom Nikolom Pašinjanom. EU je nazvala ove prosvjede „miroljubivima“. Nikol Pašinjan je obećao da će imati vrlo dobre odnose s Rusijom i EU. Također je izjavio da će zemlja i dalje ostati dio Euroazijske ekonomske unije, kao

²⁰⁶Ministarstvo vanjskih poslova Armenije: “Bilateralni odnosi s EU“, dostupno na: <https://www.mfa.am/en/bilateral-relations/eu> (17. travanj 2020.).

²⁰⁷Europsko Vijeće, Vijeće EU: “Odnosi eU s Armenijom.“, dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/armenia/> (17. travanj 2020.).

²⁰⁸Ministarstvo vanjskih poslova Armenije op. cit. (17. travanj 2020.).

²⁰⁹Informativni članci o EU: “Tri Susjedne zemlje istočnog partnerstva na južnom Kavkazu.“, dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/172/tri-susjedne-zemlje-istocnog-partnerstva-na-juznom-kavkazu> (17. travanj 2020.).

²¹⁰Ministarstvo vanjskih poslova Armenije op. cit. (17. travanj 2020.).

i da će aktivno surađivati sa zemljama članicama EU.²¹¹ Na prijevremenim parlamentarnim izborima koji su se održali u prosincu 2018. godine, Nikol Pašinjan je odnio uvjerljivu pobjedu s preko 70% glasova.²¹² Njegova vlada se suočava s mnogim izazovima kao što su problemi u gospodarstvu, transparentnost i borba protiv korupcije. EU Armeniji pruža potporu u okviru Europskog instrumenta za susjedstvo (ENPI). Za razdoblje od 2017. do 2020. godine očekuje se da će Armenija od EU dobiti između 144 i 176 milijuna eura.²¹³

7.2. Armenija u sklopu Istočnog partnerstva

Armenija je postala članicom Istočnog partnerstva, zajedno sa još 5 država, u Pragu 7. svibnja 2009. godine tijekom kojeg je usvojena zajednička deklaracija. Na summitu koji se održao u Varšavi 2011. godine bila je donesena zajednička deklaracija da će se s Armenijom provoditi ugovori o liberalizaciji viza. Ocijenilo se da Armenija nastavlja svoje napore da se što prije pripremi za pregovore Sporazumu o dubokoj i sveobuhvatnoj zoni slobodne trgovine (DCFTA).²¹⁴ Dana 29. studenog 2013. godine na summitu u Vilniusu usvojena je zajednička izjava Armenije i EU kojom se potvrđuje opredijeljenost obaju stranu na daljnjem razvoju i jačanju sveobuhvatne suradnje u svim područjima zajedničkog interesa.²¹⁵ Na tom summitu EU i Armenija su donijeli zajednički sporazum o viznim olakšicama. Na summitu Istočnog partnerstva 2015. godine koji se održao u Rigi bilo je naglašeno da je jedan od važnih sektora suradnje s EU-om pojačana mobilnost koja ima za cilj intenziviranje kontakta s ljudima. Sudionici summita u Rigi su dali puno potporu u rješavanju sukoba u Gornjem Karabahu.²¹⁶ Na summitu Istočnog partnerstva koji se održao u Bruxellesu 2017. godine čelnici EU-a su pozdravili donošenje dokumenta pod nazivom „20 rezultata do 2020. godine“ koja

²¹¹News.am:“ Glavni argumenti obraćanja kandidata za premijera Armenije u Parlamentu.“1.5.2018., dostupno na: <https://news.am/eng/news/449135.html> (17. travanj 2020.)

²¹²NACIONAL. hr:“ ARMENIJA Pašinjanova koalicija lako je osvojila izbore.“10.12.2018., dostupno na: <https://www.nacional.hr/armenija-pasinjanova-koalicija-lako-osvojila-izbore/> (17. travanj 2020.).

²¹³Informativni članci o EU:“Tri Susjedne zemlje istočnog partnerstva na južnom Kavkazu.“, dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/172/tri-susjedne-zemlje-istocnog-partnerstva-na-juznom-kavkazu> (17. travanj 2020.).

²¹⁴Council of the EU:“Joint declaration of the EaP, Warsaw, 29-30 September 2011.“, dostupno na: https://www.consilium.europa.eu/media/31798/2011_eap_warsaw_summit_declaration_en.pdf (18. travanj 2020.).

²¹⁵Council of the EU:“Joint declaration of the EaP, Vilnius, 28-29 November 2013.“, dostupno na : https://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-declaration.pdf (18. travanj 2020.).

²¹⁶Ministarstvo vanjskih poslova Armenije op. cit. (18. travanj 2020).

ima za cilj dodatno ojačati vjerodostojnost Istočnog partnerstva. Kao rezultat summita u Bruxellesu, usvojena je Zajednička deklaracija kojom se pozdravlja potpisivanje Sporazuma o sveobuhvatnom i pojačanom partnerstvu (CEPA). Zajednička deklaracija izrazila je nužnost dijaloga o liberalizaciji viznog režima. Također je izrazila potporu o brzom okončanju pregovora o Sporazumu o zajedničkom zračnom prometu s Armenijom.²¹⁷

Armenija u budućnosti mora iskoristiti sinergiju Istočnog partnerstva i EU kao podrška procesu demokratizacije i ubrzavanje ekonomskih reformi. Armenija također mora koristiti platformu Istočnog partnerstva kao način za privlačenje partnera u regiju. Mora povećati robnu razmjenu s drugim zemljama partnerima u regiji i na tako poboljšati svoju ekonomiju. Uz dobru suradnju s Gruzijom, Moldavijom i Ukrajinom, Armenija treba pokušati uspostaviti dobar dijalog s Bjelorusijom i Azerbajdžanom. S Azerbajdžanom pogotovo jer je cilj obaju strana da se riješe konflikti u Gornjem Karabahu koji stvaraju nestabilnost u regiji.

7.3. Gospodarski odnosi Armenije i Europske unije

Glavni trgovinski partneri Armenija po podacima Trade Map-a su: Rusija, Švicarska i Bugarska. Armenija najviše uvozi robe iz Rusije (1,477 milijardi eura), Kine (742,7 milijuna eura) i Irana (324,4 mil. eura).²¹⁸ Od zemalja EU, Armenija najviše uvozi iz Njemačke (253,3 mil. eura), Italije (203,4 mil. eura) i Francuske (82,8 mil. eura). Armenija najviše izvozi svoje robe u Rusiju i Švicarsku, a od zemalja EU najviše izvozi u Bugarsku (207,4 mil. eura), Nizozemsku (153,8 mil. eura) i u Njemačku (69,5 mil. eura).²¹⁹ Što se tiče proizvoda, EU iz Armenije najviše uvozi bazne metale, tekstil, mineralne proizvode, plemenite metale, prehrambene proizvode, pića, duhan itd. EU u Armeniju najviše izvozi strojeve, kemikalije, tekstil, transportnu opremu, prehrambene proizvode itd.²²⁰

²¹⁷Ibidem

²¹⁸ Trademap: "Uvoz Armenije.", dostupno na:

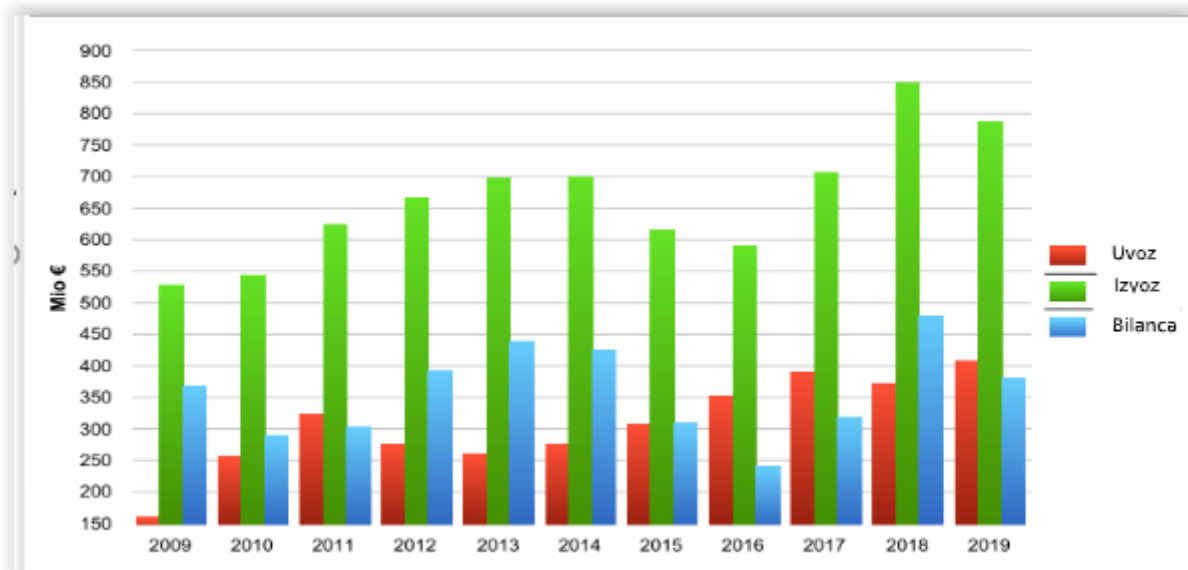
https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c051%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1 (18. travanj 2020.).

²¹⁹ Trademap: "Izvoz Armenije.", dostupno na:

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c051 (18. travanj 2020.).

²²⁰ Europska komisija, Armenija, dostupno na: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/armenia/> (18. travanj 2020.).

Slika 7. Vanjska trgovina Europske unije s Armenijom u razdoblju od 2009. – 2019. godine u mil eura

Izvor: trgovina Europske unije s Armenijom, dostupno na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_armenia_en.pdf (18. travanj 2020.).

Na slici 10. možemo vidjeti robnu razmjenu između EU i Armenije u razdoblju od 2009. godine do 2019. godine. Armenija više uvozi iz EU nego što izvozi u EU. Možemo vidjeti da je uvoz od 2009. do 2014. godine bio u postepenom rastu, da bi od 2015. godine naglo pao. U 2018. godini je uvoz iz EU dosegao je oko 850 milijuna eura. U 2019. godini EU je u Armeniju izvezio robu u vrijednosti od oko 790 milijuna eura. Što se tiče armenskog izvoza u EU, on je u 2009. godini iznosio skromnih 160 milijuna eura, a u 2019. godini se ta brojka znatno popravila i armenski izvoz u EU iznosi preko 400 milijuna eura.

7.4. Projekti u Armeniji koje financira Europska unija

EU osigurava armenskim tvrtkama financiranje, obuku i izvoznu podršku novim tržištima kroz EU4Business inicijativu. Od 2009. godine EU je uložila 40 milijuna eura od koje su koristi imali oko 25 000 malih i srednjih poduzeća i pomoću kojih se stvorilo 3200 novih radnih mjesta.²²¹ EU financira bolju energetska razmjenu i tranzit između

²²¹European Union External Action: "Činjenice o odnosima između EU i Armenije.", dostupno na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eap_factsheet_armenia.pdf (19. travanj 2020.).

Armenije i Gruzije, dijelom povezivanjem Armenije s regionalnom elektroenergetskom mrežom. Granične kontrolne točke na armensko-gruzijskoj granici obnovljene su i opremljene modernom infrastrukturom i opremom, pojednostavljenim procedurama i modernim sustavom upravljanja granica.²²² U siječnju 2020. godine potpisano je moderniziranje graničnog prijelaza Armenija-Iran u Meghriju. To će pomoći Armeniji da postane regionalno središte, olakšavajući mobilnost i poboljšavajući regionalne gospodarske aktivnosti. U okviru programa Erasmus+ (2014.-2020.) u Europi je studiralo ili predavalo blizu 2 500 studenata i akademskog osoblja iz Armenije, a 1 250 Europljana otišlo je u Armeniju.²²³ Pored toga, preko 8 000 mladih sudjelovalo je u kratkoročnim projektima razmjene, mobilnosti, obuke i volontiranja.

Neki od bitnijih projekata EU u Armeniji:

- Program komunalne infrastrukture-EU će u ovaj projekt uložiti 15.390.000 eura. Prioritet ovog projekta je jača povezanost. Projekt traje u razdoblju od 2014. do 2023. godine.²²⁴ Program komunalne infrastrukture fokusiran je na obnovu i izgradnju vodovodne / kanalizacijske infrastrukture u gradovima i zajednicama širom Armenije;
- Erevan projekt poboljšanja vodoopskrbe- EU će u ovaj projekt uložiti 5,5 milijuna eura. Projekt traje u razdoblju od 2014.-2020.godine. Projekt se fokusira na prioritetna ulaganja koja će smanjiti tehničke gubitke koji su se dogodili uslijed curenja i lomova infrastrukture. Ovaj projekt će doprinijeti održivom vodnom sustavu s pozitivnim učincima na okoliš i energetske učinkovitost;²²⁵
- Financiranje i konzultacija malih i srednjih poduzeća u Armeniji-EU će u ovaj projekt uložiti 15.380.000 eura. Ovim projektom će se ojačati ekonomija Armenije. Projekt traje u razdoblju od 2015.-2024. godine.²²⁶

²²²Ibidem (19. travanj 2020.).

²²³Ibidem (19. travanj 2020.).

²²⁴EU4Armenia:“Program komunalne infrastrukture.“, dostupno na:

<https://www.eu4armenia.am/project/85/info> (19. travanj 2020.).

²²⁵EU4Armenia:“Erevan projekt poboljšanja vodoopskrbe.“, dostupno na:

<https://www.eu4armenia.am/project/87/info> (19. travanj 2020.).

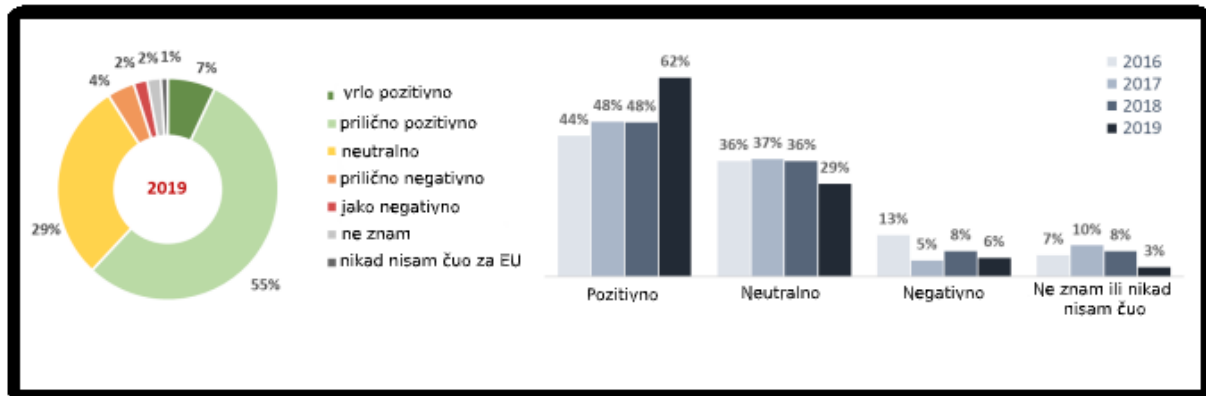
²²⁶EU4Armenia:“Financiranje i savjetovanje malog i srednjeg poduzetništva u Armeniji.“, dostupno na:

<https://www.eu4armenia.am/project/52/info> (19. travanj 2020.).

7.5. Javno mnijenje u Armeniji o EU

Građani Armenije, kao i mnoge druge države Istočne Europe imaju sve bolje mišljenje o EU. To je otkrilo istraživanje koje je radilo EU projekt „EU NEIGHBOURS east“. Istraživanje je obavljeno između veljače i travnja 2019. godine, a temeljilo se na intervjuima licem u lice među reprezentativnim uzorkom od 1000 ljudi.

Slika 8. Mišljenja građana Armenije o EU u 2019. godini.

Na tablici s lijeve strane su ponuđene kategorije: vrlo pozitivno, prilično pozitivno, neutralno, prilično negativno, jako negativno, ne znam, nikad nisam čuo o EU. Na tablici s desne strane su ponuđene kategorije: pozitivno, neutralno, negativno i ne znam ili nikad nisam čuo.

Izvor : „EU NEIGHBOURS east“: „Godišnje izvješće o anketiranju-Armenija.“, dostupno na: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2019-07/EUNEIGHBOURS%20east_AS2019report_ARMENIA.pdf (19. travanj 2020.).

Na slici 11. može se vidjeti mišljenje građana Armenije o EU. Na grafikonu možemo vidjeti da većina ispitanika (55%) ima **prilično pozitivno mišljenje** o EU, 29% ima **neutralno mišljenje**, 7% ima **vrlo pozitivno mišljenje**, 4% ima **prilično negativno mišljenje**, **jako negativno mišljenje** ima 2%, **ne znaju** 2%, dok 1% ispitanika **nikad nije čulo za EU**. S desne strane može se vidjeti da je porast pozitivnog mišljenja o EU naspram proteklih godina znatno porastao. Dok je primjerice 2016. godine **pozitivno mišljenje** o EU imalo 44% ispitanika, ono po zadnjem istraživanju iznosi čak 62%.²²⁷ Može se zaključiti da su građani Armenije kroz ove godine stvorili vrlo pozitivnu sliku o EU. **Neutralnih** je i dalje jako puno (29%). **Negativno mišljenje** o EU ima samo 6% ispitanika.

²²⁷ „EU NEIGHBOURS east“: „Godišnje izvješće o anketiranju-Armenija.“, dostupno na: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2019-07/EUNEIGHBOURS%20east_AS2019report_ARMENIA.pdf, str. 8. (19. travanj 2020.).

Po zadnjim istraživanjima se također može vidjeti da Armenci od svih ponuđenih međunarodnih zajednica (EU, UN, NATO, EAEU) najviše vjeruju EU. U tom istraživanju EU je dobila 61% potpore.²²⁸ Slijedi UN s 52%, pa onda EAEU s 46% i naposljetku NATO koji je dobio samo 31% potpore ispitanika. Od svih organizacija najmanje vjeruju NATO-u.

²²⁸Ibidem str. 11.

8. EUROPSKA UNIJA I AZERBAJDŽAN

Azerbajdžan je država koja je smještena na granici Europe i Azije i dio je Europske politike susjedstva. To je zemlja koja je bogata prirodnim izvorima nafte i plina. Zbog toga EU ima velike interese za što bolju suradnju s Azerbajdžanom. Azerbajdžan je svoju neovisnost od Sovjetskog Saveza proglasio 1991. godine. Već 1992. godine postao je članicom UN-a. Formalni odnosi između EU-a i Azerbajdžana započeli su 1996. godine potpisivanjem Sporazuma o partnerstvu i suradnji.²²⁹ Takav sporazum je označio početak pozitivnih odnosa Azerbajdžana i EU. U 2004. godini Azerbajdžan postaje dio Europske politike susjedstva, a 2009. godine postaje dio Istočnog partnerstva što im omogućuje da unapređuju daljnje odnose s EU. Ulaskom u ovo partnerstvo, Azerbajdžanu se otvorila prilika da s EU surađuje po pitanju novog sporazuma o pridruživanju, kao i o sporazumu vezanom za liberalizaciju viza koji će omogućiti Azerbajdžancima da jednostavnije putuju u Europu.²³⁰

Azerbajdžan je vrlo bitan EU u pogledu energetike. To je zemlja koja je bogata obnovljivim izvorima energije i zbog toga EU se trudi da surađuje u mnogobrojnim projektima koji su od zajedničkog i regionalnog interesa i koji će približiti energetska tržišta unutarnjim tržišnim načelima EU-a.²³¹ Za razliku od Ukrajine, Azerbajdžan ima odlične odnose s Rusijom i EU o tome treba voditi računa. Azerbajdžanu je bitno da održi dobre odnose sa susjedima i da s druge strane ima dobre odnose s EU. To je dosta teško kombinirati, ali se Azerbajdžan trudi to raditi zbog toga što zemlje u njegovoj okolini imaju velike energetske interese.

Također, EU pažljivo promatra odnose Azerbajdžana s Armenijom. Te dvije zemlje su desetljećima u sukobu zbog Gorskog Karabaha. EU pomno prati situaciju oko navedenog područja, no ne upliće se u rješavanje tog sukoba. U ovom poglavlju će se govoriti o odnosima Armenije i Azerbajdžana koji su vrlo teški, napeti i puni govora mržnje s jedne i s druge strane. Izgleda da su obje strane daleko od rješavanja sukoba. U nastavku će se također govoriti o povijesti odnosa između EU i Azerbajdžana, kao i

²²⁹ M. Musladin, *Europska unija i Južni Kavkaz* (2011.), op.cit., str. 66. (20. travanj 2020.).

²³⁰ Europska komisija: "Partnerstva za mobilnost, sporazumi o viznim olakšicama i readmisiji.", dostupno na: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/eastern-partnership/mobility-partnerships-visa-facilitation-and-readmission-agreements_en (18 svibanj 2020.).

²³¹ M. Musladin, *Europska unija i Južni Kavkaz* (2011.), op.cit., str.68. (20. travanj 2020.).

o ulozi Azerbajdžana u sklopu Istočnog partnerstva. Nakon toga je bitno spomenuti i gospodarske odnose Azerbajdžana i EU, te na kraju i projekte koje EU financira u Azerbajdžanu.

8.1. Povijest odnosa Azerbajdžana s Europskom unijom

Azerbajdžan je započeo svoje odnose s EU stvarati odmah nakon neovisnosti 1991. godine. Ti odnosi su utemeljeni na Sporazumu o partnerstvu i suradnji koji je potpisan 1996. godine, a stupio je na snagu 1999. godine. Sporazum je označio početak pozitivnog odnosa koji je bio okrenut zajedničkim ekonomskim interesima. Unutar partnerstva obje strane su također pokrenule suradnju po pitanju trgovine, investicija, ekonomije, pravosuđa i kulture.²³² Godine 2001. Azerbajdžan je postao članom Vijeća Europe. Godine 2004. Azerbajdžan postaje dio Europske politike susjedstva i na takav način EU znatno produbljuje i proširuje odnose s Azerbajdžanom izvan okvira Sporazuma koji je potpisan 1996. godine. U 2006. godini usvojen je zajednički Akcijski plan EU-a za Azerbajdžan koji se sastoji od sljedećih bitnih ciljeva koji se moraju postići u 5 godina :

- Doprinos mirnom rješenju sukoba u Gorskom Karabahu (povećati diplomatske napore i veća politička potpora za strane koje sudjeluju u rješavanju sukoba, intenzivirati dijalog EU – a sa zainteresiranim državama),
- Jačanje demokracije u državi, transparentniji politički procesi,
- Zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda, poštivanje međunarodnih obveza Azerbajdžana (PCA, CoE, OSCE, UN),
- Poboljšanje poslovne i investicijske klime, borba protiv korupcije,
- Poboljšanje funkcioniranja carina,
- Podržati gospodarski razvoj,
- Daljnja konvergencija ekonomskog zakonodavstva i administrativne prakse,
- Jačanje bilateralnih suradnja u području energetike između EU-a i Azerbajdžana,
- Jačanje suradnje u području, pravde, slobode i sigurnosti,
- Jača regionalna suradnja.²³³

²³²Ibidem str.66. (21. travanj 2020.).

²³³EU/AZERBAIJAN ACTION PLAN, dostupno na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/au-az_action_plan_azerbaijan.pdf (21. travanj 2020.).

EU i Azerbajdžan su 2006. godine potpisali Memorandum o razumijevanju za reformiranje i modernizaciju domaćeg energetskeg sektora.²³⁴ Godine 2008. osniva se stalna delegacija EU za Azerbajdžan čime se zemlju što više nastoji približiti EU.²³⁵ Politički dijalog s Azerbajdžanom je sve bolji i EU surađuje s tom zemljom u mnogobrojnim područjima kao što su ekonomija, poljoprivreda i pravosuđe.

U 2009. godini Azerbajdžan zajedno s još 5 zemalja postaje članicom Istočnog partnerstva. Nakon toga Azerbajdžan je odlučio da želi promijeniti politiku prema EU i da se žele voditi politikom uravnoteženja. Naime, pregovaranje o novom sporazumu koje je započelo 2010. godine, zaustavljeno je 2013. godine, kada su azerbajdžanske vlasti izjavile da nisu zainteresirane za sporazum. Umjesto toga su pojedinim državama EU ponudile suradnju u području energetike i strateškog partnerstva. EU i Azerbajdžan potpisali su Partnerstvo za mobilnost u prosincu 2013. godine.²³⁶ Partnerstvo za mobilnost uspostavlja skup političkih ciljeva i identificira brojna područja na kojima će se nastaviti daljnji dijalog i suradnja između EU-a i Azerbajdžana kako bi se osiguralo što bolje kretanje osoba.²³⁷ U 2014. godini Azerbajdžan i EU su sklopili sporazum o pojednostavljenju izdavanja viza i ponovnom prihvatu.²³⁸ Vizne olakšice Azerbajdžancima omogućuju da putuju kroz većinu zemalja EU.

Protokol uz Sporazum o partnerstvu i suradnji između Europskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane, i Azerbajdžana, s druge strane, o okvirnom sporazumu između EU i Azerbajdžana o općim načelima za sudjelovanje Azerbajdžana u programima EU, potpisan je 14. lipnja 2014. tijekom službenog posjeta tadašnjeg predsjednika Europske komisije J. M. Barossa u Bakuu.²³⁹ Vijeće EU-a je 14. studenoga 2016. usvojilo mandat za pregovore o opsežnom sporazumu s Azerbajdžanom.²⁴⁰ Pregovori o poboljšanom sporazumu započeli su u veljači 2017.

²³⁴Europska služba za vanjsko djelovanje: "Istočno partnerstvo EU i Azerbajdžana: područje reforma i promicanje promjena.", dostupno na: http://eeas.europa.eu/archives/docs/eastern/docs/eu-azerbaijan_en.pdf (21. travanj 2020.).

²³⁵M. Musladin, Europska unija i Južni Kavkaz (2011.), op.cit., str.68. (21. travanj 2020.).

²³⁶Rusif Huseynov, New Eastern Europe, 25.7.2019., dostupno na:

<https://neweasterneurope.eu/2019/07/25/azerbaijan-and-the-european-union/> (21. travanj 2020.).

²³⁷Veleposlanstvo Republike Azerbejdžan u Kraljevini Belgiji i Veliko vojvodstvo Luksemburške misije pri Europskoj uniji: "Odnosi EU s Azerbajdžanom.", dostupno na:

<http://brussels.mfa.gov.az/en/content/38> (21. travanj 2020.).

²³⁸Europsko vijeće, Vijeće EU: "Odnosi EU-a s Azerbajdžanom.", dostupno na:

<https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/azerbaijan/> (21. travanj 2020.).

²³⁹Ministarstvo vanjskih poslova Azerbajdžana: "Europska unija: Povijest i evolucija.", dostupno na:

<http://mfa.gov.az/en/content/193/european-union> (22. travanj 2020.).

²⁴⁰Europsko vijeće, Vijeće EU: "Odnosi EU-a s Azerbajdžanom.", dostupno na:

<https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/azerbaijan/> (22. travanj 2020.).

Novi sporazum bavit će se političkim, trgovinskim, energetske pitanjima, kao i o pitanjima uspostave bezviznog režima u budućnosti.²⁴¹ Trebao bi sadržavati odredbe o zajedničkoj vanjskoj i sigurnosnoj politici, kao i odredbe o demokraciji, vladavini prava i temeljnim pravima. EU i Azerbajdžan 11. srpnja 2018. godine postigli su dogovor o novim prioritetima partnerstva.²⁴²

EU smatra da u Azerbajdžanu ne vlada demokracija. Predsjednik Azerbajdžana je Ilham Alijev i on trenutno odrađuje četvrti mandat na čelu države. Naslijedio je svog oca Hejdara Alijeva 2003. godine. Godine 2016. uslijed promjene ustava, predsjedniku je bilo omogućeno da predsjednički mandat bude produžen s pet na sedam godina.²⁴³ Potpredsjednica zemlje je njegova supruga Meehriban Alijeva.

8.2. Odnosi između Azerbajdžana i Armenije

Armenija i Azerbajdžan nemaju diplomatske odnose i oni su tehnički u ratu zbog teritorija Gorskog Karabaha, koji je pod kontrolom Erevana. Armenija i Azerbajdžan dok su bili dio Sovjetskog Saveza imali su relativno dobre odnose, ali krajem 1980.-ih godina dolazi do eskalacije sukoba. Od 1988. godine nadalje, neslaganje oko statusa Gorskog Karabaha, dovelo je do nasilja i na kraju rata između Armenije i Azerbajdžana.²⁴⁴ Godine 1988. većinsko stanovništvo Gorskog Karabaha kojeg su činili Armenci, zatražili su da se ujedine s Armenijom. No, taj zahtjev su sovjetske vlasti odbile, i na takav način su potaknuli nasilje između Azerbajdžanaca i Armenaca u regiji. Nakon što je Gorski Karabah proglasio neovisnost nakon referenduma 1992. godine dogodili su se oružani sukobi.²⁴⁵ OSCE Minsk grupa osnovana 1992. godine u namjeri da potakne mirno i obostrano dogovoreno rješenje sukoba između Armenije i Azerbajdžana oko regije Gorski Karabah.²⁴⁶ Tijekom tih sukoba mnogo ljudi je poginulo, a mnogi su

²⁴¹Informativni članci o EU: "Tri susjedne zemlje Istočnog partnerstva na južnom Kavkazu.", dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/172/tri-susjedne-zemlje-istocnog-partnerstva-na-juznom-kavkazu> (22. travanj 2020.).

²⁴²Europska služba za vanjsko djelovanje: "Istočno partnerstvo EU i Azerbajdžana: područje reforma i promicanje promjena.", dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/azerbajjan/> (22. travanj 2020.).

²⁴³Informativni članci o EU: "Tri susjedne zemlje Istočnog partnerstva na južnom Kavkazu.", dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/172/tri-susjedne-zemlje-istocnog-partnerstva-na-juznom-kavkazu> (22. travanj 2020.).

²⁴⁴E. Klever : The Nagorno – Karabakh conflict between Armenia and Azerbaijan : An overview of the current situation, European Movement Int. Brussels 2013., str.2. <https://europeanmovement.eu/wp-content/uploads/2015/05/2013.09-Current-situation-Nagorno-Karabakh.pdf> (23. travanj 2020.).

²⁴⁵Ibidem (23. travanj 2020.).

²⁴⁶Ibidem str. 5. (23. travanj 2020.).

također bili prisiljeni bježati. Nakon šest godina (1988.-1994.) ratnog sukoba na području Gorskog Karabaha, na inicijativu Interparlamentarne skupštine CIS-a, parlamenta Kirgistana, savezne skupštine i ministarstva vanjskih poslova Rusije održan je sastanak na kojem su predstavnici Azerbajdžana, Armenije i Gorskog Karabaha potpisali Biškekov protokol 5. svibnja 1994. godine.²⁴⁷

Nakon tog primirja odnosi dviju država su i dalje bili napeti. Godine 2008. predsjednik Azerbajdžana Ilham Alijev je izjavio da je današnja Armenija stvorena na povijesnoj azerbajdžanskoj zemlji. Također je rekao da Azerbajdžan mora vratiti teritorijalni integritet svojoj zemlji.²⁴⁸ On tvrdi da su prekršena ljudska prava i da su Azerbajdžanci prošli etničko čišćenje. U to vrijeme su se održavali mnogobrojni sastanci po pitanju rješavanja problema Gorskog Karabaha. Također, događali su se mnogobrojni manji sukobi u Gorskom Karabahu gdje je bilo poginulih vojnika s obje strane. Godine 2011. predstavnici Azerbajdžana i Armenije sastali su se u Kazanu kako bi pregovarali po pitanju Gorskog Karabaha. Armenija i Azerbajdžan nisu uspjeli postići dogovor po pitanju mirnog rješavanja sukoba u Gorskom Karabahu, ali su izjavili da je postignut određeni napredak u pregovorima.²⁴⁹

No bez obzira na napretke i dalje su se događali sukobi na tom području. Situacija je u potpunosti eskalirala 2016. godine. Sukob je trajao ukupno 3 i pol dana. Po službenim brojkama iz Bakua poginulo je 12 azerbajdžanskih i 70 armenskih vojnika.²⁵⁰ Sukobi su bili jako napeti. Dana 5. travnja obje strane su najavile prekid vojnih operacija. Dvostrani sporazum o prekidu vatre uz kontaktnu liniju vojnih snaga Karabaha i Azerbajdžana bio je postignut na sastanku šefova generalštaba Armenije i Azerbajdžana u Moskvi.²⁵¹ Što se tiče međunarodne reakcije, svi su zagovarali prekid višegodišnjih sukoba u Gorskom Karabahu i pronalazak puta da se svi sukobi riješe na miran način uz obostrano zadovoljstvo Azerbajdžana i Armenije. Turci su izjavili da podržavaju Azerbajdžan u njihovoj borbi za Gorski Karabah. Turski predsjednik Recep Tayyip Erdogan izjavio je da Turska stoji rame uz rame s braćom iz Azerbajdžana.

²⁴⁷Kazimirov.ru: "Biškekski protokol.", dostupno na: <http://vn.kazimirov.ru/doc9.htm> (23. travanj 2020.).

²⁴⁸Regnum.ru: "Ilham Alijev: "Armenci su gosti u Karabahu": Azerbajdžan u ogledalu medija.", 25.6.2010., dostupno na: <https://regnum.ru/news/1298073.html/> (23. travanj 2020.).

²⁴⁹Sputnik: "Armenija i Azerbejdžan nisu uspjeli postići dogovor o Nagornom Karabahu.", 24.6.2011., dostupno na: <https://sputniknews.com/world/20110624164831341/> (23. travanj 2020.).

²⁵⁰Anadolu Agency, Vügar Novruzoğlu, 5.4.2016., dostupno na: <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/prekinuti-sukobi-u-nagorno-karabahu-primirje-na-snagu-stupilo-ta%C4%8Dno-u-podne-549798> (23. travanj 2020.).

²⁵¹Novosti: "Sukobi u Nagorno Karabahu - iz minuta u minut - 07.04.", 8.4.2016., dostupno na: <http://www.mojenovosti.com/lat/index.php?option=novosti&catnovosti=0&idnovost=123360&Sukobi/u/Nagorno/Karabahu/-/iz/minuta/u/minut/-/07.04%5C#.XqHHSSn7TIU> (23. travanj 2020.).

Turski premijer Ahmet Davutoglu išao je još dalje i izjavio je da će „Turska stajati rame uz rame s Azerbajdžanom sve do sudnjeg dana, protiv armenske agresije i okupacije“.

²⁵² U travnju 2016. godine u Europskom parlamentu održana je rasprava o eskalaciji napetosti na granici Gorski Karabah-Azerbajdžan. Većina zastupnika pozvala je obje strane da zaustave vojnu eskalaciju i nastave mirne pregovore. Nekoliko zastupnika Europskog parlamenta pozvali su Azerbajdžan da instalira mehanizam za praćenje kršenja prekršaja na liniji za kontakt koju je Armenija već prihvatila. ²⁵³

Armenci ne smiju ulaziti u Azerbajdžan, pogotovo ne oni koji su posjetili Gorski Karabah. Osobi, čije prezime počinje na „yan“, nikada neće prodati kartu za Baku. Web stranice koje u svojoj domeni imaju .am se ne otvaraju, a i upotreba armenskog jezika u bilo kojem obliku je neprihvatljiva. S druge strane, Azerbajdžancima nije zabranjeno putovati u Armeniju. ²⁵⁴

8.3. Azerbajdžan u sklopu Istočnog partnerstva

Azerbajdžan surađuje s EU-om u multilateralnom i bilateralnom formatu u okviru Istočnog partnerstva od 2009. godine. Mnogi azerbajdžanski političari su podržali ulazak u Istočno partnerstvo iz više razloga. Vlada je smatrala da takvim partnerstvom može ubrzati bolje odnose s EU, dok se oporba nadala da će pojačati pritisak EU na demokratske reforme. Sve su skupine društva bile uvjerenе da će se odnosi EU poboljšati zbog Istočnog partnerstva, no zbog unutarnjih i vanjskih čimbenika ovaj se ishod nije ostvario. ²⁵⁵ Zbog dobrih odnosa s EU, a i zbog problema s isporukom plina iz Ukrajine, 2011. godine EU i Azerbajdžan su zaključili zajedničku deklaraciju na južnom plinskom koridoru. Azerbajdžan je želio ubrzati postupak isporuke vlastitog plina na europsko tržište. Stoga je Azerbajdžan u suradnji s Turskom preuzeo

²⁵²Obris.org: „Sukob u Nagorno-Karabahu: Lokalni rat, a ne međunarodni konflikt.“, 24.5.2016., dostupno na: <https://obris.org/svijet/sukob-u-nagorno-karabahu-lokalni-rat-a-ne-medunarodni-konflikt/> (23. travanj 2020.).

²⁵³ Europski parlament, debate, 12.4.2016., dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-8-2016-04-12-ITM-015_EN.html?redirect (23. travanj 2020.).

²⁵⁴PanARMENIAN.net: „Azerbajdžan ne pušta Armence u svoju zemlju.“, 7.5.2008., dostupno na: <http://www.panarmenian.net/eng/world/news/25889/> (23. travanj 2020.).

²⁵⁵Z. Shiriyev: „AZERBAIJAN An enduring ambivalence?“ EU ISS – Institute for Security Studies 2019., CHAILLOT PAPER / 153 July 2019., str. 96. : https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp153_EaP.pdf (24. travanj 2020.).

financijski teret pokretanja projekta TANAP (Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline).²⁵⁶ Godine 2012. Azerbajdžan je smatrao da zajedno s EU imaju zajedničke interese da njihov plin bude distribuiran na EU tržište i na tome je Azerbajdžan gradio vanjsku politiku prema EU. Do summita u Vilniusu težnje za europskom integracijom u Azerbajdžanu su vidno smanjene kad su azerbajdžanske vlasti izjavile da nisu zainteresirane za sporazum o partnerstvu, već žele na drugačiji način surađivati s EU. Uoči summita Istočnog partnerstva u Bruxellesu EU i Azerbajdžan su imali cilj pripremiti dokument „Prioriteti između Azerbajdžana i EU za razdoblje 2018.-2020.“ Ovaj dokument je imao cilj identificirati prioritete obje strana. Kao najvažnije prioritete utvrdili su: jačanje institucija i dobrog upravljanja; ekonomski razvoj i tržišne mogućnosti; povezivanje, energetska učinkovitost, okoliš i klimatske promjene; mobilnost i kontakti s ljudima. Dokument je parafiran u Bruxellesu 11. srpnja 2018. godine.²⁵⁷

Azerbajdžan je jedina zemlja Istočnog partnerstva bogata energetske resursima i odgovara klasičnom opisu političke ekonomije naftnih država. Azerbajdžan je postao pouzdani energetske partner EU-a. Azerbajdžan je glavna zemlja Istočnog partnerstva po provedbi Twinning projekata s EU. Osnovna svrha Twinning projekata je pružanje pomoći i prenošenje znanja u primjeni i provedbi pravne stečevine EU. Među njima je 38 završenih projekata, 10 projekata u tijeku i jedan projekt u pripremi.²⁵⁸

Azerbajdžan se već mnogo godina nalazi na udaru mnogobrojnih kritičara zbog kršenja ljudskih prava. Nedavno je azerbajdžanska vlada učinila nekoliko bitnih koraka: pomilovani su mnogi politički zatvorenici i oslobođeni su oporbeni aktivisti.²⁵⁹ U skladu s uravnoteženom vanjskom politikom zemlje, Azerbajdžan drži distancu u odnosu na sve geopolitičke čimbenike. Najvjerojatniji scenarij za odnose između EU i Azerbajdžana, posebice u okviru Istočnog partnerstva, je održavanje trenutne situacije u područjima upravljanja i mobilnosti, kao i jačanje suradnje u području komunikacija, energije i ekonomskog razvoja. Pošto Azerbajdžan igra ključnu ulogu u međunarodnom prometnom koridoru, glavne grane ekonomije u budućnosti kad je u

²⁵⁶Ibidem str. 97.

²⁵⁷ Ministarstvo vanjskih poslova Azerbajdžana op. cit. (24. travanj 2020.).

²⁵⁸EU Neighbours: “Deseta obljetnica istočnog partnerstva s EU: što se promijenilo za Azerbajdžan?”, 14.5.2019., dostupno na: <https://www.euneighbours.eu/en/east/eu-in-action/stories/10th-anniversary-eu-eastern-partnership-what-has-changed-azerbaijan> (24. travanj 2020.).

²⁵⁹Istočno partnerstvo poslije 2020.: pogled iznutra, EaP Think Bridge, broj 15, listopad 2019, str. 21 : <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Vostochnoe-partnerstvo-posle-2020-vzglyad-yznutry.pdf> (24. travanj 2020.).

pitanju suradnja između Azerbajdžana i EU su trgovina i energetika.²⁶⁰ U budućnosti je također bitno riješiti konflikt koji se događa u Gorskom Karabahu. To je jedini put ka rješenju svih problema koji će kasnije voditi prema tome da Azerbajdžan neće imati nikakvih prepreka da ima fantastičnu suradnju s EU i sa zemljama Istočnog partnerstva.

8.4. Gospodarski odnosi Azerbajdžana i Europske unije

Azerbajdžan je strateški partner EU-a u području energetike i trenutno opskrbljuje oko 5% potražnje za plinom u EU.²⁶¹ Osnova za bilateralnu suradnju u polju energetike postavljena je Memorandumom o razumijevanju o strateškom partnerstvu između Azerbajdžana i EU koji je potpisan 2006. godine. Taj memorandum je odredio 4 prioriteta područja suradnje: usklađivanje zakonodavstva, poboljšanje sigurnosti opskrbnih i tranzitnih sustava, razvoj obnovljivih izvora energije, povećana energetska i tehnička suradnja.²⁶²

Nekadašnji predsjednik Europske komisije Jose Manuel Barosso i predsjednik Azerbajdžana Ilham Alijev potpisali su zajedničku Izjavu o Južnom plinskom koridoru 2011. godine u Bakuu. Južni plinski koridor strateška je inicijativa za dovođenje kaspijskih, srednjoazijskih i bliskoistočnih plinskih resursa na europska tržišta i glavno je sredstvo diverzifikacije sigurnosti opskrbe energijom.²⁶³ Južni plinski koridor jedan je od najkompleksnijih lanaca vrijednosti plina ikad razvijen u svijetu. Proteže se na 3,500 kilometara, prelazi sedam zemalja, uključuje više desetaka glavnih energetske tvrtki, a sastoji se od nekoliko zasebnih energetske projekata ukupne vrijednosti 40 milijardi američkih dolara.²⁶⁴ Trans-Anatolijski plinovod za prirodni plin ima veliku stratešku važnost za Azerbajdžan. On omogućuje izvoz azerbajdžanskog plina u Europu, preko Turske. U ovom projektu najveći udio ima azerbajdžanska državna naftna kompanija SOCAR (58%).²⁶⁵

²⁶⁰Ibidem (24. travanj 2020).

²⁶¹European Union External Action: "Činjenice o odnosima između EU i Azerbajdžana.", dostupno na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eap_summit_factsheet_azerbaijan_eng.pdf (25. travanj 2020.).

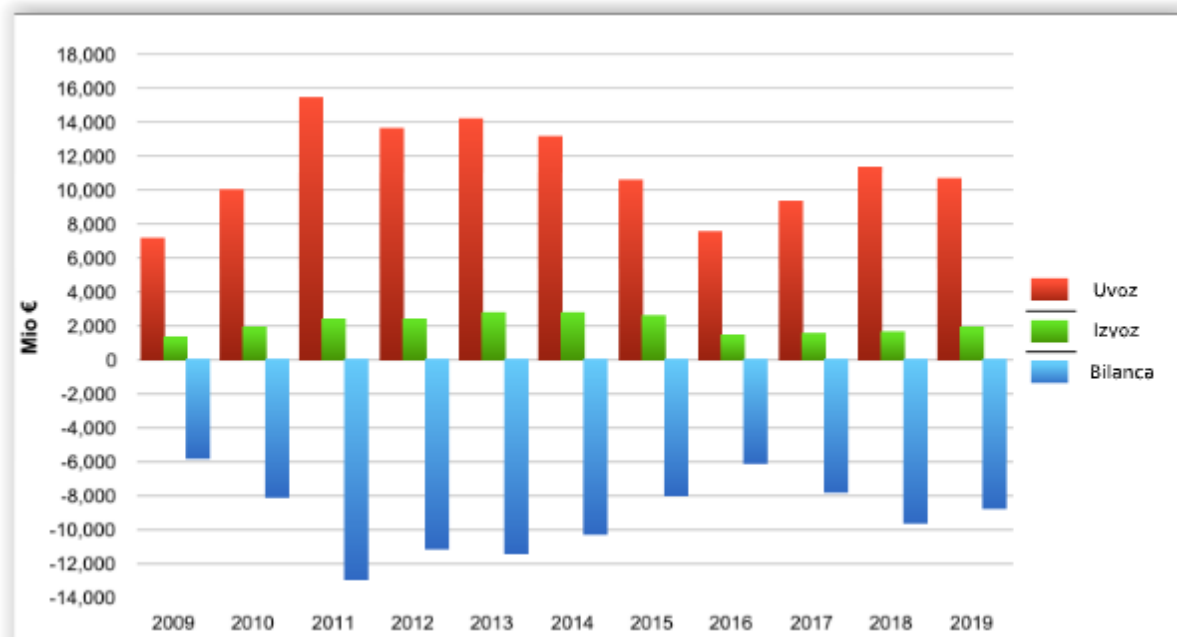
²⁶²Veleposlanstvo Republike Azerbejdžan u Kraljevini Belgiji i Veliko vojvodstvo Luksemburške misije pri Europskoj uniji: "Odnosi EU s Azerbajdžanom.", dostupno na: <http://brussels.mfa.gov.az/en/content/38> (25. travanj 2020.).

²⁶³Ibidem

²⁶⁴Trans Adriatic pipeline: "Južni plinski koridor.", dostupno na: <https://www.tap-ag.com/the-pipeline/the-big-picture/southern-gas-corridor> (25. travanj 2020.).

²⁶⁵Hurriyet daily news: "BP stječe 12 posto udjela u projektu plinovoda TANAP.", 13.3.2015., dostupno na: <https://www.hurriyetaidailynews.com/bp-acquires-12-percent-stake-in-tanap-pipeline-project-----79662> (25. travanj 2020.).

Slika 9. Vanjska trgovina Europske unije s Azerbajdžanom u razdoblju od 2009. – 2019. godine u mil eura

Izvor : Trgovina Europske unije s Azerbajdžanom, dostupno na https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_azerbajjan_en.pdf (25. travanj 2020.).

Na slici 11. može se vidjeti uvoz i izvoz EU i Azerbajdžana u razdoblju 2009.-2019. Može se primijetiti da od svih zemalja Istočnog partnerstva, jedino Azerbajdžan više izvozi u EU nego što uvozi iz EU. EU je u 2019. izvezilo robu u Azerbajdžan u vrijednosti od oko 2 milijarde eura, a uvezlo je oko 10,5 milijardi eura. Najveći dio (98,4%) azerbajdžanskog izvoza čini plin. EU u Azerbajdžan najviše izvozi strojeve i transportnu opremu (47,3%), kemikalije (14,5%).²⁶⁶Azerbajdžan najviše uvozi iz Rusije, Turske i Kine. Od zemalja EU najviše uvozi iz Njemačke (708 mil. eura), Italije (363 mil. eura) i Francuske (250 mil. eura).²⁶⁷ Što se tiče izvoza zanimljivo je da Azerbajdžan najviše izvozi u Italiju (5,6 milijardi eura).²⁶⁸ Slijede Turska (2,8 milijardi eura) i Izrael (1,3 milijardi eura).

²⁶⁶Europska komisija, Trgovina robom EU s Azerbajdžanom, dostupno na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_azerbajjan_en.pdf (25. travanj 2020.).

²⁶⁷Trade map, uvoz Azerbajdžana, dostupno na: https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c031 (25. travanj 2020.).

²⁶⁸Trade map, izvoz Azerbajdžana, dostupno na: https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1 (25. travanj 2020.).

8.5. Projekti u Azerbajdžanu koje financira Europska unija

EU pomaže azerbajdžanskim tvrtkama u financiranju, obuci i u podršci ka plasiranju svojih proizvoda na strana tržišta putem inicijative EU4Business.²⁶⁹ EU podržava azerbajdžansku vladu u poboljšavanju poslovne i investicijske klime u zemlji. Ukupni broj projekata u Azerbajdžanu, u sklopu inicijative EU4Business, je 17. Najveća skupina se fokusira na poboljšanje baze znanja i poslovnih vještina.²⁷⁰ Od 17 projekata zatvoreno je šest, a ostali su u tijeku, ukupne vrijednosti gotovo 16,4 milijuna eura. 13,008 malih i srednjih poduzeće koristilo je dodatne zajmove i financijsku pomoć od strane EU-a i stvorilo je 3,348 radnih mjesta. Pomoću Erasmus+ programa preko 900 studenata i akademskog osoblja dobilo je mogućnost studiranja u zemljama EU u razdoblju 2015.-2017. godine. Preko 1800 mladih ljudi i radnika iz Azerbajdžana sudjelovali su u zajedničkim razmjenama i volontiranju.²⁷¹

Neki od projekata koje EU financira u Azerbajdžanu:

Podrška i jačanje kapaciteta odjela WTO-a u sklopu Ministarstva gospodarstva Azerbajdžana u pregovorima u pristupanju WTO-u.²⁷² Glavni je cilj ojačati trgovinsku politiku Vlade Azerbajdžana i pružiti joj podršku u njenim tekućim pregovorima o pristupanju WTO-u. Ostvaruje se znatan napredak u trgovinskim i zakonodavnim reformama i u pregovorima Azerbajdžana o pristupanju WTO-u. Ugovorne strane su: DMI (Francuska) u konzorciju s EKVITA (Azerbajdžan). Korisnik je Ministarstvo ekonomije Azerbajdžana. Projekt traje 24 mjeseca (23.02.2018. do 22.01.2020. godine). EU je iz svojeg proračuna za ovaj projekt izdvojio 889,000 eura. Financira se u okviru Europskog instrumenta za susjedstvo (Godišnji akcijski program 2012. godina.).

²⁶⁹European Union External Action: "Činjenice o odnosima između EU i Azerbajdžana.", dostupno na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eap_summit_factsheet_azerbaijan_eng.pdf (26. travanj 2020.).

²⁷⁰eu4business: "Investing in SMEs in the Eastern Partnership Azerbaijan COUNTRY REPORT JUNE 2019.", dostupno na: http://www.eu4business.eu/files/medias/country_report_2019_azerbaijan.pdf, str. 4 (26. travanj 2020.).

²⁷¹European Union External Action: "Činjenice o odnosima između EU i Azerbajdžana.", dostupno na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eap_summit_factsheet_azerbaijan_eng.pdf (26. travanj 2020.).

²⁷²European Union, Project information factsheet, 21.5.2019., dostupno na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/wto_pif_rev.pdf (26. travanj 2020.).

Provedba programa potpore ruralnom i regionalnom razvoju (SRRD) u Republici Azerbajdžan / Tehnička pomoć.²⁷³ Glavni cilj je doprinijeti diverzifikaciji gospodarstva i održivom regionalnom razvoju u Azerbajdžanu, istodobno smanjujući socioekonomske razlike između regija. Ugovorna strana: International Development Ireland (IDI) LTD. Partneri u provedbi su: Vlada Azerbajdžana; Ministarstvo gospodarstva. Projekt traje 49 mjeseci (siječanj 2017.-veljača 2021.). EU je iz svojeg proračuna za ovaj projekt izdvojio 3,725,000 eura. Financirano je u okviru Europskog instrumenta za susjedstvo (Godišnji akcijski program 2013. godine).

²⁷³European Union, Project information factsheet, 23.1.2020., dostupno na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/srrdp_pif_-_eng.pdf (26. travanj 2020.).

9. ZAKLJUČAK

Europska susjedska politika je vrlo važna za zemlje koje nisu članice EU, a koje smatraju da od unije imaju najveće koristi. To se prije svega tiče zemalja Istočnog partnerstva. Ukrajina, Moldavija i Gruzija tome su pravi primjer. Azerbajdžan, Bjelorusija i Armenija također zagovaraju suradnju s EU, no ne žele zaboraviti da su proizašle iz bivšeg Sovjetskog Saveza i da ih puno toga veže s Rusijom. Te zemlje i imaju najveću trgovinsku razmjenu s Rusijom.

Ukrajina je zemlja koja ima dobre odnose s EU i radi sve što je u njenoj moći kako bi u budućnosti postala njena članica. EU puno sredstva ulaže u Ukrajinu i pokušava ju udaljiti od utjecaja Rusije koji iz godine u godinu je sve manji zbog političara koji se nalaze na vlasti. Najveći problem Ukrajine koji joj koči put prema EU je građanski rat na istoku zemlje koji traje od 2014. godine EU optužuje za to Rusiju, koja je referendumom pripojila sebi Krim i zbog čega Rusija od 2014. godine stalno ima sankcije od EU. Politička situacija u toj zemlji je vrlo nestabilna. Narušavaju se građanska prava i sloboda medija ne postoji. Vlast u Ukrajini je korumpirana, sudovi su pod velikim pritiskom i to nikako nije dobar znak za zemlju koja želi u budućnosti biti dio EU obitelji.

Bjelorusija i Azerbajdžan su specifične po tome što su njihovi predsjednici godinama na vlasti. I to se navodi kao jedan od problema u suradnji s EU-om. Kršenje ljudskih prava, diskriminacija, cenzura u medijima, politička uhićenja itd. su po mišljenju EU jedan od najvećih problema u tim zemljama. EU u Bjelorusiji na bilo koji način želi smijeniti predsjednika Bjelorusije Aleksandra Lukašenka koji tamo vlada od 1994. godine i mnogi ga smatraju diktatorom. EU nije zadovoljna njegovom politikom, no bez obzira na to oni se trude da s njime surađuju. Suradnja je zadnjih godina sve bolja i nema naznake da se tako ne nastavi i u budućnosti. Azerbajdžan ima odličnu suradnju s EU-om u području energetike i ona je najbogatija zemlja Istočnog partnerstva. Bogata je izvorima plina i nafte i to najviše izvozi u EU. Azerbajdžan ima bliske odnose s Rusijom i zbog toga ima i probleme u suradnji s EU-om pogotovo kad je u pitanju suradnja oko novog Sporazuma o partnerstvu i suradnji.

Moldavija, Gruzija i Armenija spadaju u najsiromašnije zemlje Istočnog partnerstva. Karakterizira ih politička nestabilnost i teritorijalni sukobi. Moldavija je vrlo podijeljena zemlja. Jedan dio je za integraciju s Rusijom dok je jedan dio za EU integracije. U njihovom slučaju EU se trudi da obje strane budu zadovoljne i EU razumije koliko je jedan dio Moldavaca povezan s ruskim narodom tako da EU nije u interesu da okrene u potpunosti Moldaviju protiv Rusije. Politička situacija je godinama bila nestabilna i trenutno je na vlasti prorusko orijentirani predsjednik Igor Dodon. EU godinama hvali Moldaviju i kaže da je primjer ostalim zemljama Istočnog partnerstva tako da se može zaključiti da je EU dosta zadovoljan napretkom odnosa s Moldavijom. Što se tiče Gruzije ona od početka svoje samostalnosti zagovara put u EU, no unija trenutno nije pokazala želju da njihovi odnosi s Gruzijom pređu u neku višu fazu. Sve dok postoje teritorijalni sukobi i problemi s Abhazijom i Južnom Osetijom pomaci u odnosima se neće dogoditi. Politička struktura u Gruziji koja je na vlasti je proeuropski orijentirana i čvrsto zagovara integracije s EU. Rade sve što im EU kaže i njihovi su vjerni partneri. Gruzija je tijekom svoje samostalnosti imala vrlo promjenljive odnose s Rusijom koji su eskalirali 2008. godine kada se dogodio ratni sukob s Rusijom. Armenija je najsiromašnija zemlja Južnog Kavkaza. Njena neovisnost obilježena je stalnim sukobima s Azerbajdžanom s kojim je oduvijek bila u lošim odnosima zbog teritorija Gorskog Karabaha. Što se tiče odnosa s EU-om, oni su bili dosta nestabilni zbog toga što je Armenija ocijenila da joj je bitnija suradnja u sklopu Euroazijske ekonomske unije s Bjelorusijom, Rusijom i Kazahstanom i zbog toga nije mogla sklopiti Sporazum o suradnji s EU-om. No, kasnije su se ipak nekako dogovorili i sklopili Sporazum o sveobuhvatnom i pojačanom partnerstvu (CEPA) koji omogućuje Armeniji da u budućnosti ima bolju suradnju s EU-om koji će joj pomoći da ostvaruje ekonomski napredak koji joj je prijeko potreban ako žele da spriječe iseljavanje svoga stanovništva iz zemlje. Ratni sukobi i politički sukobi u zemljama Istočnog partnerstva kvare perspektivu suradnje s EU u budućnosti.

LITERATURA

Knjiga :

1. Int'l Business Publications, Inc.: *Moldova Constitution and Citizenship Laws Handbook - Strategic Information and Developments*, (2014.), dostupno na: https://books.google.hr/books?id=VYa9BgAAQBAJ&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (pristupljeno 6. travanj 2020.).

Članci u časopisima

1. Astapenko V.A., Mihaleva T.N. : „*Europska politika susjedstva i program Istočnog partnerstva*“, Centar za međunarodne studije FMO BSU. - Vol. 4. - Minsk, 2016. str. 221–227., dostupno na: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/169616/1/astapenko_mihaleva_2017_Actual_probl_IR_V4.pdf (pristupljeno 9. ožujak 2020.)

2. Belaščenko D.A. : *Projekt Istočnog partnerstva i njegova vrijednost za zemlje post sovjetskog prostora (na primjeru Ukrajine)*, (2013), Državno sveučilište Nižnji Novgorod nazvano po N.I. Lobačevskom, dostupno na: <https://cyberleninka.ru/article/n/proekt-vostochnoe-partnyorstvo-i-ego-znachenie-dlya-stran-postsovetskogo-prostranstva-na-primere-ukrainy/viewer> , (pristupljeno 23. ožujak 2020.).

3. Boban D. : *Ukrajina između autoritarizma i demokracije*, Političke analize, Vol. 1 No. 2, 2010. str. 36 - 38. (pristupljeno 22. ožujak 2020.).

4. Chkhikvadze V.:“ GEORGIA Overcoming the libertarian legacy.“ EU ISS – Institute for Security Studies 2019., CHAILLOT PAPER / 153 July 2019., dostupno na: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp153_EaP.pdf (pristupljeno 13. travanj 2020.).

5. Dostanko E. A., *Odnosi Republike Bjelorusije i EU*, Fakultet međunarodnih odnosa, Bjelorusko državno Sveučilište Minsk, 2015., izdanje 6, str. 23-27., dostupno na: http://www.elib.bsu.by/bitstream/123456789/119621/1/dostanko_Trudy2015.pdf (pristupljeno 27.ožujak 2020.).

6. Groza I.: “*MOLDOVA Renewed hope after a string of setbacks.*“, CHAILLOT PAPER / 153 July 2019., dostupno na: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp153_EaP.pdf, (pristupljeno 6. travanj 2020.).

7. Klever E. : *The Nagorno – Karabakh conflict between Armenia and Azerbaijan : An overview of the current situation*, European Movement Int. Brussels 2013., dostupno na: <https://europeanmovement.eu/wp-content/uploads/2015/05/2013.09-Current-situation-Nagorno-Karabakh.pdf> (pristupljeno 23. travanj 2020.).
8. Kondratyuk E. A., *Konceptualne osnove politike EU glede Ukrajine 1990-ih.* , Državno sveučilište Kursk (2011.), Znanstvene bilješke. Elektronički znanstveni časopis Kursk State University, broj 3 (19) / 2011 ., dostupno na: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualnye-osnovy-politiki-es-v-otnoshenii-ukrainy-v-1990-e-gg/viewer> (pristupljeno 19. ožujak 2020.).
9. Minakov M.: *Labirinti priznanja: dvadesetogodišnji simbolični razvod Rusije i Ukrajine* Političke analize, Vol. 2 No. 7, 2011., str. 9 – 13, (pristupljeno 22. ožujak 2020.).
10. Melyantsou D.: „*BELARUS From discord to humming the same tune?*“ CHAILLOT PAPER / 153 July 2019., dostupno na: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp153_EaP.pdf, (pristupljeno 30.ožujak 2020.).
11. Musladin, M., *Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina* (2013.), Politička misao, Vol. 50 No. 3, 2013. Sveučilište u Dubrovniku, str.56 – 78. (pristupljeno travanj 2020.).
12. Musladin, M., *Europska unija i Južni Kavkaz*, Sveučilište u Dubrovniku suvremene TEME, (2011.) god. 4., br. 1.,str.61 - 77. (pristupljeno travanj 2020.).
13. Ogorec M.: *Nova reforma ruskih oružanih snaga: iskustva iz rusko-gruzijskog sukoba*, (2009.). Polemos Vol. XII No. 24, 2009, str. 11-32, (pristupljeno 12. travanj 2020.).
14. Shiriyev Z.: “ *AZERBAIJAN An enduring ambivalence?* EU ISS – Institute for Security Studies 2019., CHAILLOT PAPER / 153 July 2019., dostupno na : https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp153_EaP.pdf (pristupljeno 24. travanj 2020.).
15. Tikhomirov A. *Eastern Parthnership and its Importance for Belarus*, Journal of International Law and International Relations. 2018. № 3-4 (86-87). str. 62—69., dostupno na: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/219676/1/tihomirov.pdf> (pristupljeno 30.ožujak 2020.).

16. Vahl, M., & Emerson, M. (2004). *Moldova and the Transnistrian conflict*. JEMIE - Journal on ethnopolitics and minority issues in Europe, str. 1-29., dostupno na: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/6196/ssoar-jemie-2004-iss_1-vahl_et_al-moldova_and_the_transnistrian_conflict.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-jemie-2004-iss_1-vahl_et_al-moldova_and_the_transnistrian_conflict.pdf (pristupljeno 4. travanj 2020.).
17. Vukasović D.: *Istočno partnerstvo : dometi i ograničenja* (2019.), Srpska politička misao broj 2/2019, str 13 – 47, dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/334657161_Istocno_partnerstvo_dometi_i_ogranicenja (pristupljeno 16. ožujak 2020.).
18. Zarembo K. and Litra L.: „UKRAINE New engines for the partnership CHAILLOT PAPER / 153 July 2019., dostupno na: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp153_EaP.pdf (pristupljeno 23. ožujak 2020.).
19. Wesselink, E.; Boschma, R.A.: *Overview of the European Neighbourhood Policy: Its History, Structure, and Implemented Policy Measures*, (2012) Utrecht University Repository (Report), dostupno na: <http://www.ub.edu/searchproject/wp-content/uploads/2012/02/WP-1.4.pdf> (pristupljeno 9. ožujak 2020.).

Web izvori :

1. A. Genin, calrev.org., 25.7.2019., dostupno na: <https://calrev.org/2019/07/25/russian-impiety-georgian-riots/?v=fd4c638da5f8> (13. travanj 2020.).
2. Agenda.ge:“ 2019: Gruzijski izvoz u EU porastao je 13 posto.“, 20.1.2020., dostupno na: <https://agenda.ge/en/news/2020/171> (14. travanj 2020.).
3. Amnesty.org—„Bjelorusija: razbijanje mladih prosvjednika.“, dostupno na: <https://www.amnesty.org/download/Documents/136000/eur490242000en.pdf> (pristupljeno 31. ožujak 2020.).
4. Anadolu Agency, Vügar Novruzoğlu, 5.4.2016., dostupno na: <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/prekinuti-sukobi-u-nagorno-karabahu-primirje-na-snagu-stupilo-ta%C4%8Dno-u-podne-/549798> (23. travanj 2020.). (pristupljeno 23. travanj 2020.).

5. Andzhaparidze Z.: „*Europska perspektiva za Gruziju kroz Istočno partnerstvo*, 2019.“, dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/334494948_Zaal_Andzaparidze_Evropska_Perspektiva_dla_Gruzii_cerez_Vostocnoe_Partnerstvo (pristupljeno 13. travanj 2020.).
6. Balmforth R. , Alexander Tanas, Reuters, 1.12.2014., dostupno na: <https://www.reuters.com/article/us-moldova-election/moldova-set-to-press-on-with-pro-europe-course-after-election-idUSKCN0JE0WD20141201> (6. travanj 2020.).
7. BBC news: „*Prosvjednici pokušavaju napasti vladin ured u Bjelorusiji.*“ 20.12.2010., dostupno na: <https://www.bbc.com/news/world-europe-12029814> (pristupljeno 31. ožujak 2020.).
8. BBC news: „*Gruzija je "započela neopravdani rat."*“,30.9.2009., dostupno na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8281990.stm> (13. travanj 2020.).
9. BBC news: „*Profil: Posljednji diktator u Europi ?*“, 10.9.2011., dostupno na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/116265.stm> (pristupljeno 17. svibanj 2020.).
10. *Bjeloruski izbori 2000. godine*, dostupno na: http://archive.ipu.org/parline-reports/arc/2027_00.htm (pristupljeno 29.ožujak 2020.).
11. Benhold K., International Herald Tribune, 12.8.2008., dostupno na: <https://web.archive.org/web/20080821011829/http://www.ihf.com/articles/2008/08/12/europe/diplo.php> (12.travanj 2020.).
12. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: „*Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28-29 November 2013, Vilnius, 29 November 2013* 17130/13 (OR. en) PRESSE 516.“, dostupno na: https://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-declaration.pdf (pristupljeno 13. ožujak 2020.).
13. Council of the European Union: „*Joint declaration of the EaP, Warsaw, 29-30 September* 2011.“, dostupno na : https://www.consilium.europa.eu/media/31798/2011_eap_warsaw_summit_declaration_en.pdf (pristupljeno 18. travanj 2020.).
14. Council of the European Union: „*Joint declaration of the EaP, Vilnius, 28-29 November* 2013.“, dostupno na : https://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-declaration.pdf (pristupljeno 18. travanj 2020.).

15. Delegacija EU u Moldaviji-„*Republika Moldavija i EU.*“, 12.5.2016., dostupno na : https://eeas.europa.eu/delegations/moldova_en/1538/The%20Republic%20of%20Moldova%20and%20the%20EU (pristupljeno 7.travanj 2020.).
16. DW-„*Predsjednička kampanja za zблиžavanje Gruzije ka EU u Strasbourgu.*“, 14.11.2006., dostupno na: <https://www.dw.com/de/pr%C3%A4sident-georgiens-wirbt-in-stra%C3%9Fburg-f%C3%BCr-eu-ann%C3%A4herung/a-2240619> (pristupljeno 10.travanj 2020.).
17. EU external action: „*Europska politika susjedstva (ENP).*“, 21.12.2016., dostupno na : https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/european-neighbourhood-policy-enp/330/european-neighbourhood-policy-enp_en (pristupljeno 9. ožujak 2020.).
18. Europska služba za vanjsko djelovanje: „*EU/Gruzija akcijski plan.*“, dostupno na : http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/pdf/action_plans/georgia_enp_ap_final_en.pdf (pristupljeno 11. travanj 2020.).
19. EU NEIGHBOURS: „*Europski instrument susjedstva (ENI).*“, dostupno na: <https://www.euneighbours.eu/ru/policy/evropeyskiy-instrument-sosedstva-eis> (pristupljeno 10. ožujak 2020.).
20. EU NEIGHBOURS: „*EU/ARMENIA ACTION PLAN*“, dostupno na : <https://library.euneighbours.eu/content/eu-armenia-action-plan> (pristupljeno 17. travanj 2020.).
21. EU NEIGHBOURS east: „*Godišnje izvješće o anketi – Armenija.*“, dostupno na : https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2019-07/EUNEIGHBOURS%20east_AS2019report_ARMENIA.pdf, (pristupljeno 19. travanj 2020.).
22. EU NEIGHBOURS: „*Deseta obljetnica istočnog partnerstva s EU: što se promijenilo za Azerbejdžan?*“, 14.5.2019., dostupno na : <https://www.euneighbours.eu/en/east/eu-in-action/stories/10th-anniversary-eu-eastern-partnership-what-has-changed-azerbaijan> (pristupljeno 24. travanj 2020.).
23. EU Neighbours: „*Horizon 2020 u Ukrajini: više od 180 projekata financiranih u posljednje četiri godine.*“, 20.6.2019., dostupno na: <https://www.euneighbours.eu/en/east/stay-informed/news/horizon-2020-ukraine-over-180-projects-funded-last-four-years> (pristupljeno 16. svibanj 2020.).

- 24.** European Commission: „*Brussels, 7 May 2009 Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Prague, 7 May 2009.*“, dostupno na : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hr/PRES_09_78 (pristupljeno 13. ožujak 2020.).
- 25.** Europski parlament: „*Europska politika susjedstva.*“, dostupno na : <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/170/europska-politika-susjedstva> (pristupljeno 10. ožujak 2020.).
- 26.** Europski Parlament: „*Rezultat summita u Vilniusu i budućnost Istočnog partnerstva, posebno u pogledu Ukrajine.*“, 12.12.2013., dostupno na : <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0595+0+DOC+XML+V0//EN> (pristupljeno 20. ožujak 2020.).
- 27.** Europski parlament: „*Stanje u Nagorno-Karabahu (rasprava).*“, 12.4.2016., dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-8-2016-04-12-ITM-015_EN.html?redirect (pristupljeno 23. travanj 2020.).
- 28.** Europska komisija: „*Migracija i unutarnji poslovi.*“, dostupno na : https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration/mobility-partnership-facility_en (pristupljeno 10. ožujak 2020.).
- 29.** Europska Komisija: „*Top 10 postignuća Istočnog partnerstva u posljednjih 10 godina.*“, dostupno na : https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eastern_partnerships_top_10_achievements.pdf (pristupljeno 15. ožujak 2020.).
- 30.** Europska komisija: „*Europska susjedska politika i pregovori o proširenju.*“, dostupno na : https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/southern-neighbourhood_en (pristupljeno 16. ožujak 2020.).
- 31.** Europska Komisija: „*Trgovina Bjelorusije s EU.*“, dostupno na: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/belarus/> (pristupljeno 1. travnja 2020.).
- 32.** Europska Komisija: „*Trgovina Moldavije s EU.*“ dostupno na : <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/moldova/> (pristupljeno 8. travanj 2020.).
- 33.** Europska komisija, *Bjelorusija*, dostupno na: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/belarus/> (17. svibanj 2020.).

34. Europska komisija, *Moldavija*, dostupno na: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/moldova/> (17. svibanj 2020.).
35. Europska komisija: „Alžir“, dostupno na : <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/algeria/> (pristupljeno 17. ožujak 2020.).
36. Europska komisija: „Maroko“, dostupno na : <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/morocco/> (pristupljeno 17. ožujak 2020.).
37. Europska komisija: „Ukrajina“, dostupno na : <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/ukraine/> (pristupljeno 17. ožujak 2020.).
38. Europska komisija: „Gruzija-EU statistika međunarodne trgovine robom.“, dostupno na : https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_georgia_en.pdf (pristupljeno 14. travanj 2020.).
39. Europska Komisija: „Trgovina Armenije s EU.“, dostupno na : <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/armenia/> (pristupljeno 18. travanj 2020.).
40. Europska komisija: „Partnerstva za mobilnost, sporazumi o viznim olakšicama i readmisiji.“, dostupno na: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/eastern-partnership/mobility-partnerships-visa-facilitation-and-readmission-agreements_en (18 svibanj 2020.).
41. Europska komisija: „Program Europskog Instrumenta susjedstva (ENI)- 2014-2020 Strateški dokument i Višegodišnji indikativni program za podršku EU Bjelorusiji (2014-2017).“, dostupno na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/country_strategy_paper_and_national_indicative_program_2014.pdf (15. svibanj 2020.).
42. Europska komisija: „Instrument europskog susjedstva (ENI).“, dostupno na : https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/what/glossary/e/european-neighbourhood-investment (pristupljeno 8. ožujak 2020.).
43. Europsko vijeće, Vijeće EU: „Bjelorusija: EU produžava embargo na oružje i sankcije protiv 4 osobe na godinu dana.“, 25.2.2019. dostupno na : <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/02/25/belarus-eu-prolongs-arms-embargo-and-sanctions-against-4-individuals-for-one-year/> (pristupljeno 28.ožujak 2020.).

- 44.** Europsko vijeće , Vijeće EU: „*Odnosi EU i Moldavije.*“, dostupno na : <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/moldova/> (pristupljeno 4. travanj 2020.).
- 45.** Europsko vijeće, Vijeće EU: „*Odnosi EU s Gruzijom.*“, dostupno na : <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/georgia/> (pristupljeno 11. travanj 2020.).
- 46.** Europsko vijeće, Vijeće EU: „*Odnosi EU s Armenijom.*“, dostupno na : <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/armenia/> (pristupljeno 17. travanj 2020.).
- 47.** Europsko vijeće, Vijeće EU: „*Odnosi Azerbajdžana s EU.*“, dostupno na : <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/azerbaijan/> (pristupljeno 21. travanj 2020.).
- 48.** Europsko vijeće, Vijeće EU: „*Sastanak na vrhu Istočnog partnerstva u Rigi, 21.-22.5.2015., 21. i 22. svibnja 2015.*“, dostupno na : <https://www.consilium.europa.eu/hr/meetings/international-summit/2015/05/21-22/> (pristupljeno 13. ožujak 2020.).
- 49.** Europsko vijeće, Vijeće EU: „*Sastanak na vrhu Istočnog partnerstva, 24.11.2017., 24. studenog 2017.*“, dostupno na : <https://www.consilium.europa.eu/hr/meetings/international-summit/2017/11/24/> (pristupljeno 14. ožujak 2020.).
- 50.** Europsko vijeće, Vijeće EU: „*Vijeće usvojilo sporazum o pridruživanju između EU i Ukrajine.*“, 11.7.2017., dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2017/07/11/ukraine-association-agreement/> (pristupljeno 21. ožujak 2020.).
- 51.** Europsko vijeće, Vijeće EU: „*Vize: Vijeće donosi propis o liberalizaciji viza za ukrajinske građane.*“, 11.5.2017., dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/05/11/visa-liberalisation-ukraine/> (pristupljeno 21. ožujak 2020.).
- 52.** Europsko vijeće, Vijeće EU: „*Vijeće za pridruživanje EU-a i Ukrajine, 28. siječnja 2020.*“, dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/meetings/international-ministerial-meetings/2020/01/28/> (pristupljeno 21. ožujak 2020.).

- 53.** Europsko vijeće, Vijeće EU: *“Odnosi EU i Ukrajine.”*, dostupno na : <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/ukraine/> (pristupljeno 21. ožujak 2020.).
- 54.** European Commission *„José Manuel Durão Barroso President of the European Commission Statement by President Barroso following the Eastern Partnership Summit Eastern Partnership Summit Warsaw, 30 September 2011.”*, dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_11_622 (pristupljeno 13. ožujak 2020.).
- 55.** Eurointegration: *„Ukrajinski izvoz u EU je narastao na 6%“* 16.12.2019.godine. dostupno na: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2019/12/16/7104298/> (pristupljeno 18. ožujak 2020.).
- 56.** Eremina N., eurasia expert, 26.1.2020., dostupno na: <http://eurasia.expert/chto-proiskhodit-v-torgovle-belarusi-i-es/> (pristupljeno 1. travnja. 2020.).
- 57.** Euronews: *“Razgovori EU s Gruzijom.”*, 15.07.2010., dostupno na: <https://www.euronews.com/2010/07/15/eu-talks-with-georgia> (pristupljeno 11. travanj 2020.).
- 58.** Europska služba za vanjsko djelovanje: *„EU-AZERBAJDŽAN ISTOČNO PARTNERSTVO: PODRUČJA REFORMA, PROMICANJE PROMJENA.”* dostupno na: http://eeas.europa.eu/archives/docs/eastern/docs/eu-azerbaijan_en.pdf (pristupljeno 21. travanj 2020.).
- 59.** Eurostat statistic explained: *„Trgovina između EU-28 i Moldavije po skupinama proizvoda.”*, dostupno na : https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Trade_between_the_EU_28_and_Moldova_by_product_group,_2018_ENPE19.png (pristupljeno 8. travanj 2020.).
- 60.** Europska unija: *„Obrazac za informacije o projektu - Podrška i jačanje kapaciteta Odjela WTO za Ministarstvo gospodarstva Republike Azerbejdžan pri WTO-u Pristupni pregovori.”*, dostupno na : https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/wto_pif_rev.pdf (pristupljeno 26. travanj 2020.).
- 61.** Europska unija: *„Obrazac za informacije o projektu - Provedba podrške ruralnom i regionalnom razvoju (SRRD), Program u Republici Azerbajdžan / Tehnička pomoć.”*, dostupno na : https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/srrdp_pif_eng.pdf (pristupljeno 26. travanj.).

- 62.** Europski parlament: "Sporazum o partnerstvu između EU-a i EZAE-a i Armenije (rezolucija)." 4.7.2018., dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0284_HR.html (18. svibanj 2020.).
- 63.** European Union External Action: "Istočno partnerstvo – činjenice o odnosima EU i Armenije.", dostupno na : https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eap_factsheet_armenia.pdf (pristupljeno 19. travanj 2020.).
- 64.** European Union External Action: "Istočno partnerstvo – činjenice o odnosima EU i Azerbajdžana.", dostupno na : https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eap_summit_factsheet_azerbaijan_eng.pdf (pristupljeno 25. travanj 2020.).
- 65.** European Union External Action: „Istočno partnerstvo“, 19.10.2016., dostupno na : https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/419/Eastern%20Partnership (pristupljeno 11. ožujak 2020.).
- 66.** European Union External Action: „Istočno partnerstvo – činjenice o odnosima EU i Bjelorusije.“, dostupno na : https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eap_factsheet_belarus_eng.pdf (pristupljeno 1. travnja 2020.).
- 67.** European Union External Action: „Istočno partnerstvo – činjenice o odnosima EU i Gruzije.“, dostupno na : https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eap_factsheet_georgia.pdf (pristupljeno 15. travanj 2020.).
- 68.** Europska služba za vanjsko djelovanje: "EU/AZERBAIJAN ACTION PLAN", dostupno na : https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/au-az_action_plan_azerbaijan.pdf (pristupljeno 21. travanj 2020.).
- 69.** EU4Armenia: „Program komunalne infrastrukture (CIP).“, dostupno na : <https://www.eu4armenia.am/project/85/info> (pristupljeno 19. travanj 2020.).
- 70.** EU4Armenia: „Projekt Erevana za poboljšanje vodoopskrbe.“, dostupno na : <https://www.eu4armenia.am/project/87/info> (pristupljeno 19. travanj 2020.).
- 71.** EU4Armenia: „Financiranje i savjetovanje za mala i srednja poduzeće u Armeniji.“, dostupno na : <https://www.eu4armenia.am/project/52/info> (pristupljeno 19. travanj 2020.).
- 72.** EU4BUSINESS: „EU4BUSINESS IN UKRAINE.“, dostupno na : <http://www.eu4business.eu/ukraine> (pristupljeno 25. ožujak 2020.).

- 73.** EU4Business: „Ulaganje u mala i srednja poduzetništva u Istočnom partnerstvu IZVJEŠĆE ZEMLJE LIPANJ 2019 Azerbajdžan.“, dostupno na : http://www.eu4business.eu/files/medias/country_report_2019_azerbaijan.pdf, (pristupljeno 26. travanj 2020.).
- 74.** EU4Energy: „Osposobljavanje ukrajinske vlade za zakonodavstvo o obnovljivim izvorima energije.“, dostupno na : <https://euneighbours.eu/en/east/stay-informed/projects/eu4energy-training-ukraines-government-renewable-energy-legislation> (pristupljeno 25. ožujak 2020.).
- 75.** EU4Energy: „Korištenje inovativnih tehnologija u borbi protiv klimatskih promjena.“ dostupno na : <https://euneighbours.eu/en/east/stay-informed/projects/eu4energy-using-innovative-technologies-fight-against-climate-change> (pristupljeno 25. ožujak 2020.).
- 76.** EU4Energy: „Nadogradnja ukrajinske mreže za prijenos energije.“, dostupno na : <https://euneighbours.eu/en/east/stay-informed/projects/eu4energy-upgrading-ukraines-power-transmission-network> (pristupljeno 25. ožujak 2020.).
- 77.** EU4Moldova.md: „Mehanizam direktnih financija DCFTA za Mala i srednja poduzeća.“, dostupno na : <https://www.eu4moldova.md/en/content/dcfta-sme-direct-finance-facility> (pristupljeno 8. travanj 2020.).
- 78.** EU4Moldova.md: „Ugovor o reformi sektora: „Europski susjedski program za poljoprivredu i ruralni razvoj (ENPARD).“, dostupno na : <https://www.eu4moldova.md/en/content/sector-reform-contract-%E2%80%9CEuropean-neighbourhood-programme-agriculture-and-rural-development> (pristupljeno 8. travanj 2020.).
- 79.** EU4Moldova.md: „Projekt restrukturiranja Moldavskih željeznica.“, dostupno na : <https://www.eu4moldova.md/en/content/moldovan-railways-restructuring-project> (pristupljeno 8. travanj 2020.).
- 80.** EU4Moldova.md: „Izgradnja infrastrukture za vodoopskrbu i kanalizaciju, kao i energetske učinkovitost u javnim zgradama.“, dostupno na : <https://www.eu4moldova.md/en/content/construction-water-supply-and-sanitation-infrastructure-well-energy-efficiency-public> (pristupljeno 8. travanj 2020.).
- 81.** Eurostat: „Ukrajina-EU statistika međunarodne trgovine robom.“, dostupno na : https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Ukraine-EU_-_international_trade_in_goods_statistics#EU_and_the_Ukraine_in_world_trade_in_goods (pristupljeno 24. ožujak 2020.).

- 82.** fokusonline.eu: „Prvi sastanak Putina i Zelenskog.“, 2019., dostupno na : <https://fokusonline.eu/2019/12/1582/> (pristupljeno 27. travanj 2020.).
- 83.** Georgianjournal: „Gruzija obilježila Dan referenduma o neovisnosti - prije 27 godina zemlja je vratila svoj suverenitet.“, 31.3.2018., dostupno na: <https://www.georgianjournal.ge/society/34375-georgia-marks-independence-referendum-day-27-years-ago-country-gained-back-its-sovereignty.html> (18. svibanj 2020.).
- 84.** GEOSTAT: „Vanjska trgovina Gruzije u 2019. godini.“, dostupno na : <https://www.geostat.ge/media/28996/saqonlit-sagareo-vachroba-saqartveloshi-20.01.2020-%28eng%29.pdf> (pristupljeno 14. travanj 2020.).
- 85.** Gogolashvili K., Georgia: „EU Relations and Future Perspectives (2017.), Georgian Center for Security and Development.“, dostupno na <https://www.osgf.ge/files/2017/Publications/EU-Georgia-Relations-and-Future-Perspectives.pdf> (pristupljeno 11. travanj 2020.).
- 86.** Gorjaško S., BBC Russia: „ Kerčke sankcije: kako su SAD, Kanada i EU reagirali na incident na Crnom moru.“, dostupno na: <https://www.bbc.com/russian/news-47553843> (pristupljeno 22. ožujak 2020.).
- 87.** Goldirova R., euobserver, 27.5.2008., dostupno na: <https://euobserver.com/foreign/26211> (pristupljeno 11. ožujak 2020.).
- 88.** Harbo F. / *Moldova: a status quo of EU institutional relations* (2010.), The Institut français des relations internationales (Ifri), <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/noteeuropesemoldaviefharbo1.pdf> (pristupljeno 4. travanj 2020.).
- 89.** Human Rights Watch: „Bjelorusija“, dostupno na: <https://www.hrw.org/europe/central-asia/belarus> (pristupljeno 31. ožujak 2020.).
- 90.** Hurriyet daily news:“ *BP stječe 12 posto udjela u projektu plinovoda TANAP.*“,13.3.2015., dostupno na: <https://www.hurriyetaidailynews.com/bp-acquires-12-percent-stake-in-tanap-pipeline-project-----79662> (25. travanj 2020.).
- 91.** Informativni članci o EU: „Tri susjedne zemlje iz Istočnog partnerstva : Ukrajina, Moldavija i Bjelorusija.“, dostupno na : <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/171/tri-susjedne-zemlje-iz-istocnog-partnerstva-ukrajina-moldova-i-bjellarus> (pristupljeno 7. travanj 2020.).

- 92.** Informativni članci o Europskoj uniji: „*Tri susjedne zemlje Istočnog partnerstva na južnom Kavkazu.*“, dostupno na : <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/172/tri-susjedne-zemlje-istocnog-partnerstva-na-juznom-kavkazu> (pristupljeno 17. travanj 2020.).
- 93.** IRI: „*Anketa o javnom mnijenju: stanovnici Moldavije 8. svibnja 2019. - 10. lipnja 2019. godine.*“, dostupno na : https://www.iri.org/sites/default/files/iri_moldova_may-june_2019_poll_final.pdf, str.58. (pristupljeno 9.travanj 2020.).
- 94.** IRI: „*Anketa o javnom mnijenju stanovnika Ukrajine 13. - 23. lipnja 2019. godine.*“, dostupno na : https://www.iri.org/sites/default/files/july_2019_ukraine_poll.pdf (pristupljeno 26. ožujak 2020.).
- 95.** Informativni članci o Europskoj Uniji: „*Južni partneri*“, dostupno na : <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/173/juzni-partneri> (pristupljeno 16. ožujak 2020.).
- 96.** Ictsd.org: „*Istočno partnerstvo ”: rezultati i planovi za budućnost.*“, ICTSD, broj 7, studeni – prosinac 2018., dostupno na: https://www.ictsd.org/sites/default/files/review/mosty_7_2018_-_eastern_partnership.pdf (pristupljeno 24.ožujak 2020).
- 97.** Civic Sinergy Project: „*Istočno partnerstvo poslije 2020: pogled iznutra.*“, EaP Think Bridge, broj 15, listopad 2019., dostupno na: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Vostochnoe-partnerstvo-posle-2020-vzglyad-yznutry.pdf> (pristupljeno 24.travanj 2020.).
- 98.** Jutarnji.hr, Iz arhive globusa: „*Najsiromašnija zemlja u Europi*“, 12.06.2009., dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/globus/arhiva/najsiromasnija-zemlja-u-europi/4095147/> (pristupljeno 3. travanj 2020.).
- 99.** Kazimirov.ru: „*Biškekski protokol.*“, dostupno na: : <http://vn.kazimirov.ru/doc9.htm> (pristupljeno 23. travanj 2020.).
- 100.** Kmu. gov.ua: „*Agenda pridruživanja između EU i Ukrajine za pripremu i olakšavanje provedbe Sporazuma o pridruživanju.*“, dostupno na: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/imported_content/news/doc_248012532/en15.pdf (pristupljeno 15. svibanj 2020.).
- 101.** Lenta.ru: „*Visoki odnosi – kako su Rusija i Ukrajina pristali biti prijatelji.*“, dostupno na : <https://lenta.ru/features/rosukr/friendship/> (pristupljeno 22. ožujak 2020.).

102. Lungescu O., BBC UK: „EU poseže za problematičnim Istokom.“, 7.5.2009., dostupno na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8035710.stm> (pristupljeno 12. ožujak 2020.).
103. Materick.ru: „Kronike Ukrajine“, dostupno na : <http://www.materick.ru/index.php?section=analitics&bulid=31&bulsectionid=2269> (pristupljeno 20. ožujak 2020.).
104. Ivan Fedorov, materik.ru, 2009., 20.06.2011., dostupno na: <http://www.materik.ru/rubric/detail.php?ID=6179> (pristupljeno 23. ožujak 2020.).
105. MVEP: „Multilateralni odnosi : popis članica Vijeća Europe.“, dostupno na : <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-starog-ijvhj/vijece-europe-ve-starog-popis-clanica-vijeca-europe/> (pristupljeno 31. ožujak 2020.).
106. Ministarstvo vanjskih poslova Republike Bjelorusije: „Ljudska prava“, dostupno na : http://mfa.gov.by/mulateral/human_rights/ (pristupljeno 31. ožujak 2020.).
107. Ministarstvo vanjskih poslova Bjelorusije: „Izvoz“, dostupno na : <http://mfa.gov.by/export/> (pristupljeno 1. travnja 2020.).
108. Ministarstvo vanjskih poslova Moldavije: „Odnosi između EU i Moldavije.“, dostupno na : <https://mfa.gov.md/en/content/moldova-eu-relations> (pristupljeno 3. travanj 2020.).
109. Ministarstvo vanjskih poslova Prednestrovlja: „O republici“, dostupno na : http://mfa-pmr.org/en/about_republic (pristupljeno 5. travanj 2020.).
110. Ministarstvo vanjskih poslova Ruske Federacije: „Rusko – Gruzijски odnosi.“, dostupno na : <https://www.mid.ru/osobennosti-rossijsko-gruzinskih-otnosenij> (pristupljeno 13. travanj 2020.).
111. Ministarstvo vanjskih poslova Azerbajdžana: „Bilateralni odnosi s EU.“, dostupno na: <https://www.mfa.am/en/bilateral-relations/eu> (pristupljeno 17. travanj 2020.).
113. Ministarstvo vanjskih poslova Azerbajdžana: „EU – povijest i evolucija.“, dostupno na: <http://mfa.gov.az/en/content/193/european-union> (pristupljeno 22. travanj 2020.).
113. Mk.gov.ua: „Popis programa i financijskih instrumenata EU otvorenih za sudjelovanje Ukrajine.“, dostupno na : http://www.mk.gov.ua/store/files/announce_1495192232.pdf (pristupljeno 25. ožujak 2020.).

- 114.** Novosti: " *Sukobi u Nagorno Karabahu - iz minuta u minut - 07.04.* ", 8.4.2016., dostupno na: <http://www.mojenovosti.com/lat/index.php?option=novosti&catnovosti=0&idnovost=123360&Sukobi/u/Nagorno/Karabahu/-iz/minuta/u/minut/-/07.04%5C#.XqHHSSn7TIU> (pristupljeno 23. travanj 2020.).
- 115.** NACIONAL. hr: " *ARMENIJA Pašinjanova koalicija lako je osvojila izbore.* ", 10.12.2018., dostupno na: <https://www.nacional.hr/armenija-pasinjanova-koalicija-lako-osvojila-izbore/> (pristupljeno 17. travanj 2020.).
- 116.** News.am: " *Glavni argumenti obraćanja kandidata za premijera Armenije u Parlamentu.* ", 1.5.2018., dostupno na: <https://news.am/eng/news/449135.html> (pristupljeno 17. travanj 2020.).
- 117.** Rusif Huseynov, New Eastern Europe, 25.7.2019., dostupno na: <https://neweasterneurope.eu/2019/07/25/azerbaijan-and-the-european-union/> (pristupljeno 21. travanj 2020.).
- 118.** Novostipmr.com: " *„Povijest Prednestrovlja.* ", dostupno na : <https://novostipmr.com/ru/page/istoriya-pridnestrovyya> (pristupljeno 5. travanj 2020.).
- 119.** Obris.org: " *Sukob u Nagorno-Karabahu: Lokalni rat, a ne međunarodni konflikt.* ", 24.5.2016., dostupno na: <https://obris.org/svijet/sukob-u-nagorno-karabakhu-lokalni-rat-a-ne-medunarodni-konflikt/> (23. travanj 2020.).
- 120.** OSCE: " *„Misija OEES-a u Gruziji (zatvoreno).* ", dostupno na : <https://www.osce.org/georgia-closed> (pristupljeno 10. travanj 2020.).
- 121.** PanARMENIAN.net: " *Azerbajdžan ne pušta Armence u svoju zemlju.* ", 7.5.2008., dostupno na: <http://www.panarmenian.net/eng/world/news/25889/> (23. travanj 2020.).
- 122.** Preiherman E., " *„Belarus and the EU . Where Could Another Rapprochement Lead?* ", dostupno na : https://jamestown.org/program/belarus-and-the-eu-where-could-another-rapprochement-lead/#_ftn2 (pristupljeno 27. ožujak 2020.).
- 123.** Razumkov Centre: " *„Ukrajina 2019-2020: široke mogućnosti, rezultati ugovora, Procjene* ", 2019., dostupno na: <http://razumkov.org.ua/uploads/other/2020-PIDSUMKI-ENG.pdf> str. 263 (26. ožujak 2020.).
- 124.** RBC Ukraine: " *„Barroso: EU namjerava završiti pregovore o CA-u i FTZ-u s Ukrajinom.* ", 2011., dostupno na: <https://daily.rbc.ua/rus/show/barrozu-es-nameren-zavershit-peregovory-po-sa-i-zst-s-ukrainoy-19122011122500> (pristupljeno 20. ožujak 2020.).

- 125.** Republika Kosovo-Ministarstvo za europske integracije: „*Liberalizacija viza.*“, dostupno na : <http://mei-ks.net/sr/ta-je-vizna-liberalizacija> (pristupljeno 14. ožujak 2020.).
- 126.** Republic of Moldova Public Opinion Barometer, dostupno na: <http://bop.ipp.md/en/result/bar> (pristupljeno 9. travanj 2020.).
- 127.** Regnum.ru:“ *Ilham Alijev: "Armenci su gosti u Karabahu": Azerbajdžan u ogledalu medija.*“, 25.6.2010., dostupno na: <https://regnum.ru/news/1298073.html/> (23. travanj 2020.).
- 128.** Ria.ru: “*Ukrajina i Rusija automatski su produžile Veliki sporazum na još 10 godina.*“, 2.10.2008., dostupno na: <https://ria.ru/20081002/151785465.html> (22. ožujak 2020.).
- 129.** Rt.com: “*Krim proglašava neovisnost, traži priznanje UN-a*“, 17.3.2014., dostupno na: <https://www.rt.com/news/crimea-referendum-results-official-250/> (22 ožujak 2020.).
- 130.** Rt.com: “*Diktatura u Bjelorusiji nemoguća-Lukašenko.*“, 21.12.2012., dostupno na: <https://www.rt.com/russia/lukashenko-dictator-belarus-democracy-568/> (31. ožujak 2020.).
- 131.** Sevkrimus.narod.ru: „*Dogovor između Rusije i Ukrajine.*“ dostupno na: <http://sevkrimus.narod.ru/ZAKON/1990god.htm> (21. ožujak 2020.).
- 132.** Sputnik news:“ *Bjeloruski čelnik pozdravio ruski odgovor na krizu u Južnoj Osetiji.*“, 12.8.2008., dostupno na: <https://sputniknews.com/world/20080819116132622/> (12. travanj 2020.).
- 133.** Sputnik: “*Armenija i Azerbejdžan nisu uspjeli postići dogovor o Nagornom Karabahu.*“, 24.6.2011., dostupno na: <https://sputniknews.com/world/20110624164831341/> (23. travanj 2020.).
- 134.** Tass.ru: „*Sporazum o partnerstvu između EU i Ukrajine. Dosije.*“, 21.3.2014., dostupno na : <https://tass.ru/info/1064985> (pristupljeno 20. ožujak 2020.).
- 135.** The Moscow Times: „*Putin obustavlja putničke letove iz Rusije do Gruzije.*“, dostupno na : <https://www.themoscowtimes.com/2019/06/21/putin-suspends-passenger-flights-from-russia-to-georgia-a66111> (pristupljeno 13. travanj 2020.).
- 136.** Trade Map, dostupno na : https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1% (pristupljeno travanj 2020.).

- 137.** Trading economics, stopa nezaposlenosti, dostupno na: <https://tradingeconomics.com/country-list/unemployment-rate> (15. svibanj 2020.).
- 138.** Trans Adriatic Pipeline: „Južni plinski koridor“, dostupno na : <https://www.tap-ag.com/the-pipeline/the-big-picture/southern-gas-corridor> (pristupljeno 25. travanj 2020.).
- 139.** Uchebnik-onlinne.com: “Rusko-ukrajinski odnosi.“, dostupno na: <http://ucebnik-online.com/131/1773.html> (pristupljeno 22. ožujak 2020.).
- 140.** ukrrudprom: “Lavovski udio izravnih stranih ulaganja u Ukrajini dolazi preko dva offshore-a“, 1.12.2019., dostupno na: <http://www.ukrrudprom.com/news/Lvina-dolya-pryamih-inostrannih-investitsiy-v-Ukrainu-zahodit.html> (pristupljeno 16. svibanj 2020.).
- 141.** ukrinform: “Program Erasmus + pomaže 4.500 Ukrajinaca da studiraju u EU.“, 18.12.2019., dostupno na: <https://www.ukrinform.net/rubric-society/2840413-erasmus-programme-helps-4500-ukrainians-study-in-eu.html> (pristupljeno 16. svibanj 2020.).
- 142.** Unian.net: „Ukrajina će platiti EU za sudjelovanje u njegovim programima.“, 22.11.2010., dostupno na : <https://www.unian.net/world/428208-ukraina-budet-platit-evrosoyuzu-za-uchastie-v-ego-programmah.html> (pristupljeno 20. ožujak 2020.).
- 143.** Unian.net: „Bojko je rekao zašto su pripreme za pridruživanje EU zaustavljene.“, 21.11.2013., dostupno na : <https://www.unian.net/politics/854557-boyko-rasskazal-pochemu-priostanovlena-podgotovka-k-assotsiatsii-s-es.html> (pristupljeno 20. ožujak 2020.).
- 144.** Veleposlanstvo Republike Azerbejdžan u Kraljevini Belgiji i misiji Velikog vojvodstva Luksemburg pri Europskoj uniji: „Odnosi Azerbajdžana s EU.“, dostupno na : <http://brussels.mfa.gov.az/en/content/38> (pristupljeno 21. travanj 2020.).
- 145.** Veleposlanstvo Republike Bjelorusije u Belgiji: „Gospodarska suradnja Bjelorusije i EU.“, dostupno na : <http://belgium.mfa.gov.by/en/eu/economic-cooperation/> (pristupljeno 1. travnja 2020.).
- 146.** Vijeće Europe: “SAVJETOVANJE ZA MEDIJE - „Vijeće Europe i Delegacija EU-a za predstavljanje zajedničkih projekata u Bjelorusiji za razdoblje 2019.-2021.“, dostupno na : <https://rm.coe.int/2019-10-04-belarus-media-advisory-2019-tb/1680981583> (pristupljeno 2. travanj 2020.).

147.WTO.org: „*Trgovinski profil Bjelorusije.*“, dostupno na :
<https://www.wto.org/english/ress e/statis e/daily update e/trade profiles/BY e.pdf>
(pristupljeno 28.ožujak 2020.).

POPIS SLIKA I TABLICA

POPIS SLIKA :

Slika 1. Izvoz i uvoz EU-a iz Ukrajine u razdoblju 2009. – 2019. u mil. eura	32
Slika 2. Vanjska trgovina Europske unije s Ukrajinom u 2019. godini.....	33
Slika 3. Ako bi Ukrajina mogla ući samo u jednu međunarodnu gospodarsku uniju, u koju bi od slijedećih trebala ući?.....	36
Slika 4. Vanjska trgovina Europske unije s Moldavijom u razdoblju 2009.-2019. u mil eura.	58
Slika 5. Mišljenje ispitanih moldavskih građana o tome kako bi glasali na referendumu o EU. Pitanje koje je bilo postavljeno u istraživanju: „Ako bi se referendum o ulasku Moldavije u Europsku uniju trebao održati sljedeće nedjelje, glasali biste za ili protiv?“	62
Slika 6. Vanjska trgovina Europske unije s Gruzijom u razdoblju od 2009. – 2019. godine u mil eura.....	70
Slika 7. Vanjska trgovina Europske unije s Armenijom u razdoblju od 2009. – 2019. godine u mil eura	78
Slika 8. Mišljenja građana Armenije o EU u 2019. godini.....	80
Slika 9. Vanjska trgovina Europske unije s Azerbajdžanom u razdoblju od 2009. – 2019. godine u mil eura.....	90

POPIS TABLICA :

Tablica 1. Raspodjela sredstava iz ENI-a za zemlje Istočnog partnerstva za razdoblje 2014.-2020.....	8
Tablica 2. Makroekonomski pokazatelji za zemlje Istočnog partnerstva.....	11
Tablica 3. Robna razmjena Europske unije sa zemljama Istočnog partnerstva (u milijunima eura)	20
Tablica 4. Robna razmjena Europske unije sa zemljama Južnog partnerstva (u milijunima eura).....	21
Tablica 5. Ako biste sudjelovali na referendumu o ulasku Ukrajine u EU, kako biste glasali?.....	35
Tablica 6. Izvoz Bjelorusije u EU i uvoz Bjelorusije iz EU u razdoblju od 2008.-2018. (u milijardima dolara).....	47
Tablica 7. Trgovina između EU-28 i Moldavije po skupinama proizvoda u 2018. godini. u mil eura	59

Sažetak

Europska politika susjedstva je europski instrument vanjske politike koji je namijenjen slabije razvijenim zemljama koje su susjedi Europskoj uniji kako bi lakše sprovele reforme koje bi im omogućile daljnji razvitak i poboljšanu suradnju sa zemljama članicama EU. U okviru Europske politike susjedstva, 7. svibnja 2009. godine nastaje Istočno partnerstvo. Zemlje Istočnog partnerstva su proizašle iz bivšeg Sovjetskog saveza, a to su: Armenija, Azerbajdžan, Bjelorusija, Gruzija, Moldavija i Ukrajina. Cilj ovog rada je približiti značaj Europske unije za zemlje članice Istočnog partnerstva. Zemlje članice Istočnog partnerstva imaju zadaću da ispunjavaju uvjete koje im propiše EU pošto im to omogućuje bolju suradnju. EU nema velike želje da navedene zemlje postaju njihove članice zbog neriješenih političkih i ratnih sukoba unutar tih zemalja. Zato zemljama Istočnog partnerstva EU pomaže s projektima koji se financiraju iz proračuna EU.

Ključne riječi :

Europska politika susjedstva, Istočno partnerstvo, Ukrajina, Bjelorusija, Moldavija, Gruzija, Armenija, Azerbajdžan

Sumarry

The European Neighborhood Policy is a European foreign policy instrument which is intended for less developed countries that are neighbours of the European Union to facilitate reforms that would allow them to further develop and improve cooperation with EU member states. In the frame of the European neighbourhood policy, on May 7, 2009., the Eastern Partnership has been established. The Eastern partnership countries have been originated from the former Soviet Union, namely: Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine. The aim of this paper is to bring the importance of the European Union for the Eastern partnership countries. Eastern Partnership member countries have the task of meeting the conditions prescribed by the EU, because this allows them to better cooperate. EU does not have a big desire for these countries to become their members due to unresolved political and war conflicts within those countries. EU is helping the Eastern partnership countries with the financing their projects from the EU budget.

Keywords :

European Neighborhood Policy, Eastern Partnership, Ukraine, Belarus, Moldova, Georgia, Armenia, Azerbaijan